

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA HISTORICA
TOMUS XLIX.

HEGYI ANDRÁS

A SZEGEDI IPARI MUNKÁSSÁG
HELYZETE ÉS KÜZDELMEI
A GÖMBÖS-KORMÁNYZAT IDEJÉN,
1932—1936

SZEGED
1974

Redegit
LAJOS SZÉKELY

Szerkesztette
SZÉKELY LAJOS

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in *Historical Abstracts* and
America: History and Life.

Szeged ipara a harmincas években is túlnyomóan kis- és kézműipari jellegű volt, bár a modern gyáripár elemei is megtalálhatók benne. A gyáripárban a könnyűipár játszotta a vezető szerepet. Csupán az élelmiszer-feldolgozás a város ipari termelésének 40%-át tette ki. Az iparágon belül a húsfeldolgozó- és malomiparok, valamint a dohánygyártás a legfontosabbak. Elsőrendű könnyűipari ág volt a textil-, valamint a kender- és a lenipár is. Az említett iparágaknál kisebb mértékben részesedett az ipari termelés volumenéből a bőr- és sörte-, a fa- és a nyomdaipár. A nehézipar jelentősége eltörpült a könnyűiparé mellett.

Az 1929—33-as gazdasági válság súlyos megpróbáltatások elé állította az egész magyar gyáripárt, hatása Szeged gazdasági életére is katasztrofális volt. Ez jórészt abból következett, hogy a város agrár—ipari jellegű gazdaságában az elavult kis- és kézműipar még mindig nagy szerepet játszott; továbbá a válság sokkal jobban sújtotta a mezőgazdaságot és a kisipart, mint a gyáripárt, amely szintén alaposan megsínylette a válság következményeit.*

A válság idején a korszerű, nagy gyárak közül csak nagyon kevés omlott össze Szegeden, többségük nemcsak fennmaradt, hanem a válság után helyzetét meg is tudta szilárdítani. Viszont egész sor kisüzem volt kénytelen becsukni, nem állva ki a rendkívüli megterhelést.

A válságot Szegeden is legfőképpen a dolgozó tömegek sínylették meg. Nőtt a munkanélküliség, a dolgozóknak pedig csökkentették a munkabéret. Ehhez járultak a munkásosztály egyébként is súlyos életkörülményei, a drágaság, a vizes lakások, az elmaradott közegészségügyi állapotok.

A szegedi gyáripárban 1933-ban és 1934-ben némi javulás mutatkozott, az üzembeszüntetések és csökkentések folyamata megállt, sőt, egyes vállalatoknál már kis-mértékű fejlődés is tapasztalható volt. Ez az eléggé vontatott üzletjavulás 1935-ben tovább tartott, ebben az esztendőben számottevően növekedett a gyáripari termelés. A gazdasági fellendülés jelei 1936-ban váltak világosan kivehetővé, bár a fejlődés nem volt sem az egyes ágazatokban, sem pedig az ütemet tekintve egyenletes.

* Főleg a külföldi áruk versenyének nagymértékű korlátozásával országosan sikerült elérni, hogy a textilipar 1929 és 1933 között sem volt kénytelen termelését tartósan csökkenteni. Így átmeneti visszaesés után a termelés 1933-ra nemcsak hogy nem maradt el az 1929-es színvonal mögött, de 13%-kal túl is haladta azt. Szegeden azonban nem érvényesült ez a tendencia. A tulajdonképpeni textilüzemek Szegeden ugyanis nagyon szerény méretűek voltak. A válság idején vagy kénytelenek voltak beolvadni nagyobb üzemekbe, vagy külföldi tőkét vettek igénybe, különben be kellett zárni kapuikat. A nagyobb textilipari gyárak Szegeden kendergyárak. Ezek azonban országosan is nagyon megsínylették a válságot. (L. a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentéseit a kerület 1930., 1931., 1932. évi közgazdasági viszonyairól.)

A kis- és kézműipar Szegeden ebben az időben a város ipari munkásságának kb. felét foglalkoztatta. A válság az ekkor már idejétmúlt, korszerűtlen kisipart alapjaiban rendítette meg. A kisipar problémái tulajdonképpen nem oldódtak meg a harmincas évek közepéig sem.

Ezen a gazdasági alapon fejlődött ki a helyi munkásosztály, amelynek létszáma a tárgyalt időszakban 12—13 ezer fő körül mozgott.** Az évtizedben növekszik a szegedi munkásság létszáma. Az ipar fő munkaerőtartaléka a munkanélküliek 4—5000 főnyi tömege volt.

Dolgozatunkban részletesen foglalkozunk a munkásság élet- és munkakörülményeivel, a bérvizonyokkal, a munkaidővel; a munkások lakóhelyeivel, egészségügyi, művelődésügyi viszonyaikkal stb. Ezek elemzése nyomán egyértelműen kitűnik, hogy a dolgozók kizsákmányolása intenzív, helyzetük igen súlyos volt. Ezért fokozódott forradalmiságuk, mélyült az ellentét a burzsoázia és a proletariátus között.

A munkások osztályharcát a törvényesen működő Szociáldemokrata Párt és az illegálisban tevékenykedő kommunisták szervezték. Igyekszünk bemutatni szervezeti életüket, politikai és kulturális munkájukat, az eredményeket csakúgy, mint az elvi és gyakorlati fogyatékoságokat.

Gömbös kísérlete a totális fasiszta diktatúra bevezetésére alapján veszélyeztette a munkásság érdekeit, hiszen az ún. érdekképviselési rendszer bevezetésével fel akarták számolni a munkásmozgalmat. Tehát különös jelentősége volt annak, hogy a munkásosztály kinyilvánítsa éles szembenállását az ilyen törekvésekkel.

Az 1934—35-ös jobboldali választási sikerek Szegeden is csak átmenetinek bizonyultak. Az OTI-választásokon elért baloldali győzelem és a móravárosi törvényhatósági választáson elért szociáldemokrata siker egyaránt mutatta, hogy jelentős helyi politikai erők állnak ellen a fasiszta jellegű diktatúra bevezetésének.

I. A MUNKÁSOSZTÁLY HELYZETE

A munkásosztály létszámának növekedése a tárgyalt időszakban, 1932—1936 között nem volt túl gyors, százalékosan mégis meghaladta a termelés növekedését.¹

Emelkedő irányzat tapasztalható a szegedi munkásság létszámában is a kisiparban és a gyáriparban egyaránt, de még nem éri el a válság előtti szintet.²

** Szeged munkássága az 1930. évi népszámlálás adatai szerint 12 920 fő volt. (Ide számítjuk az iparban foglalkoztatott segédzemélyzetet, a MÁV és a szegedi városi üzemek, valamint a szolgáltató iparágak kétkezi dolgozóit is.)

¹ 1929 és 1938 között mintegy 60 000 új munkást alkalmaztak a gyáriparban. Ennek 1/3-át a textilipar, 1/3-át pedig a vas- és gépipar vette fel. A tőkés koncentráció előrehaladása, a városi lakosság lassú növekedése és más egyéb okok miatt az önálló kisiparosok száma az egész korszakban nem emelkedett, országosan változatlanul 200 000 körül mozgott. Az ipari munkások létszáma viszont a harmincas évek második felétől szinte ugrásszerűen megnövekedett. Mindennek hatására az iparral foglalkozó népesség belső megoszlása lényegesen módosult az ipari proletariátus javára. Gyengült az iparúzó kispolgárság, viszont erősödött a munkásság súlya és szerepe az ország társadalmi struktúrájában. L. BEREND T. IVÁN—RÁNKI GYÖRGY: Magyarország gyáripara a második világháború előtt és a háború időszakában. Bp. 1958. 246., LACZKÓ MIKLÓS: Ipari munkásságunk összetételének alakulása 1867—1949. Bp. 1961. 113.

² Népszámlálás 1930. II. 172—174.; Népszámlálás 1930. III. 226.; Monográfia 199.; Stat. Zsebk. IV. évf. 94.; Stat. Zsebk. VI. évf. 128.; Stat. Zsebk. VII. évf. 128.; Cs. M. 1938. 248.

Év	Önálló iparosok	Gyáripari munkások	Önálló iparosoknál foglalkoztatottak
	Létszáma		
1926	4356	5500	—
1930	3380	4228	4246
1934	3970	—	—
1935	4200	4251	—
1937	—	5114	—
1938	5000	—	—

Országosan az új munkások nagyrészt a munkanélküliek táborából kerültek ki. Jellemző a falusi lakosság és a nők fokozott bevonása is az iparba.³

Mindez nagyjában érvényes Szegedre is. Itt is sor került a női munka szélesebb körű alkalmazására, főleg a textiliparban. Szegeden már 1930-ban 4458 nőmunkást tartottak számon, ők alkották a város ipari népességének mintegy harmadát. Nagyobb számú szegedi munkás kétlaki volt.⁴

Ismert tény, hogy a nagy gazdasági válság elmúltával a lassú, de évek során mégis számottevő fejlődés, a fokozódó méretű foglalkoztatottság és nem utolsósorban magának a munkásosztálynak a harcai nyomán elsősorban Budapesten, de a nagyobb vidéki centrumokban is, bizonyos kedvező változás tapasztalható a munkásság egy részének szociális helyzetében. Ez különösen a válság idején tapasztalható általános leromlottsággal egybevetve válik szembetűnővé. De a behatóbb elemzés azt is megmutatja, hogy változást jelent a húszas évek jellemző viszonyaihoz képest is. Kedvező jelek mutatkoznak az említett munkásréteg öltözködésében — különösen a fiatalok igyekeznek divatosabban öltözködni —, kulturálódásában — terjed a könyv-olvasás, növekszik a mozilátogatás, szórványosan megjelennek az olcsóbb rádiókészülékek a munkásháztartásokban stb. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy mineme viszonylagos fejlődés jóval kevésbé jellemző a vidéki könnyű- és élelmezési ipar dolgozóira, mint a nehéziparra és néhány más, szintén katonai szempontból favorizált iparágra és üzemre. Minden bizonnyal ennek tudható be, hogy Szegeden a fejlődés jegyei halványabbak, nehezebben kimutathatók, minthogy Szeged elsősorban textil- és élelmezésiipari központ. Visszahúzó tényezőként hatott az a körülmény is, hogy itt igen sok a nemrég még mezőgazdaságban dolgozó munkás és munkásnő, akik nyomott szociális viszonyaik mellett az igények támasztásában is lényegesen elmaradottabbak voltak, mint a hosszabb ideje, több generáció óta városlakó munkáscsaládok. Természetesen a rosszabb körülmények ellenére Szeged munkássága sem maradt ki teljesen az említett kedvező változásokból, de életforma-változásról tömegesebben szó sem lehetett, legfeljebb arról, hogy ha egy családban több kereső volt, és a család belső élete is egészségesen alakult, valamivel többet engedhettek meg maguknak öltözködésben és szórakozásban. Kivételes esetekben valamelyik külső lakótelepen évtizedes kemény munkával és legtöbbször adóssággal terhelten szobakonyhás családi házat szerezhettek.

³ Az új munkások nagyrészt a munkanélküliek óriásira duzzadt táborából kerültek ki. A harmincas évek első felében évente 200 000 körüli ipari munkás volt munka nélkül az országban. 1936-ra ebből mintegy 60 000, 1937-re 50 000 munkanélküli talált ismét munkalehetőséget. De a létszám növekedése az iparban addig még nem foglalkoztatott munkaerő bevonásából is adódott. Sok új munkás a faluról került az iparba. Sok volt a munkába álló nő is. Ők főleg a régebbi munkások hozzátartozóiként kerültek az üzemekbe. Új munkaerők forrása volt a munkaképes korba kerülők beállítása is. L. BEREND—RÁNKI: i. m. 248., 249., 250.; Népszámlálás 1930. II. 172—174.

⁴ Népszámlálás 1930. II. 172—174.

Meg kell jegyeznünk, hogy a kedvező változásokban csak a harmincas évek vége felé volt némi szerepe a Gömbös-kormányzat által kezdeményezett néhány reformnak, minthogy ezek csak hosszas húzavona után és főként vidéken igen későn, szinte a háború előestéjén kerültek bevezetésre, a második világháború kitörése miatt pedig tisztavirágéletűeknek bizonyultak. Inkább a mesterségesen szított fegyverkezési konjunktúra és az általános gazdasági tendenciák éreztették hatásukat és csak jóval kisebb mértékben a kormányintézkedések.

Szeged helyét az ország iparában bizonyos fokig jellemzik az alábbi adatok, amelyek mutatják, hogy 1938-ban ezer lakosra hány gyáripari munkás esett a nagyobb városokban:⁵

Budapest	112
Debrecen	21
Győr	155
Miskolc	21
Pécs	51
Szeged	38

A munkásság helyzetének legfontosabb jellemzői a munkabérek, a munkaidő, a munkakörülmények, általában a munkalehetőség. Életkörülményeiket viszont lakóterületük, lakásuk, egészségügyi viszonyaik, a politikai jogokból és a kulturális javakból való részesedésük mértéke mutatja a legjobban.

A névleges bér, vagyis a munkások fizetése, már az ellenforradalmi korszak első évtizedében is alacsony szinten mozgott. A válság idején a bérek zuhanásszerűen csökkentek, annak elmúltával pedig ugyancsak eléggé kedvezőtlenül alakultak, illetve szilárdultak meg.⁶

⁵ BEREND—RÁNKI: i. m. 255. — Az egyes városokra eső munkásarányt bemutató statisztika megtévesztő. Nyilvánvaló pl., hogy Miskolc és vidéke sokkal iparosodottabb volt, mint Szeged, de Diósgyőr akkor még közigazgatásilag önálló városként szerepelt. Hasonló a helyzet Pécsen, ahol a környék bányavidékét részben más közigazgatási egységekbe sorolták, vagy pl. Budapesten, ahol az iparosodott nagy peremvárosok külön szerepeltek.

⁶ *Névleges bérek alakulása Magyarországon (bányászat nélkül) P-ben:*

Év	Hetibér	Évi bér	%
1929	29,34	1526	100
1933	22,75	1183	77
1935	21,44	1115	73
1937	22,11	1150	75

A névleges bérek különbségei iparáganként nagyok voltak:

Iparág	1929 (P)	1938 (P)
vas- és fémipar	1621	1381
gépipar	1737	1481
textilipar	1136	956
ruházati ipar	1591	1070
bőripar	1355	1135
élelmezési ipar	1384	1058

A nehéziparban dolgozók tehát — bár az ő keresetük is csökkent — valamivel jobb helyzetben voltak, mint a könnyűipari munkások. A legalacsonyabb bérekét a textiliparban fizették, mert itt alkalmazták a legtöbb betanított és tanulatlan munkaerőt, közöttük elsősorban nőket, akiknek keresménye egyébként is mindig jóval kisebb volt, mint a férfiaké. Jellemző adat, hogy míg a gyáripari munkásság egyharmada nő volt, addig a szakmunkások között csupán 12% az arányuk. L. BEREND—RÁNKI: i. m. 256., 257., 258.

Íme, néhány adat a szegedi gyáripari munkások válság utáni átlagkeresetéből:⁷

Év	Átlagos évi kereset
1934	747 P
1935	744 P
1937	805 P

Az 1 főre eső átlagkereset tehát 1 hónapra 62—67 P volt. A Szegeden fontos és jellemző iparágak bérei a vidéki helyzetet általában is tükrözik:⁸

Szakma	órabér		átlagos bér		heti munkaórák száma	
	1932	1936	1932	1936	1932	1936
Téglavető	36 f	43 f	56,16 P	94,60 P	39	55
Napszámos a kő-, föld-, agyagiparban	19 f	22 f	41,04 P	48,40 P	54	55
Fűrésztelepi munkás	43 f	34 f	94,60 P	110,72 P	55	52
Épületasztalos	57 f	45 f	107,16	86,40 P	47	48
Napszámos a fa- és csontiparban	15 f	20 f	31,20 P	40,00 P	52	50
Fonó- és szövőmunkás	36 f	36 f	82,06 P	79,20 P	57	55
Napszámos a fonó- és szövőiparban	22 f	23 f	51,04 P	53,36 P	58	58
Cipész	43 f	37 f	75,68 P	59,56 P	44	47
Pék	51 f	61 f	104,12 P	129,32 P	53	53
Kőműves	60 f	61 f	124,80 P	124,44 P	52	51
Építőipari napszámos	27 f	32 f	57,24 P	67,84 P	53	53

Hogy mennyit értek ezek a fizetések, néhány fontosabb közszükségleti cikk áralkulásával próbáljuk némiképpen megvilágítani. 1932-ben női cipőt 8,50—16,50 P-ig, férfit 11,50—15,50 P-ig, férfinget 3,58 P-ért, hálóinget 5,98 P-ért, női télikabátot 28,65 P-ért, egy rádiókészüléket 80—250 P-ig, egy átlagos minőségű hálószebábútort 340 P-től lehetett venni. 1 doboz gyufát 6 fillérért, 1 liter petróleumot 30 fillérért, 1 kg mosószódát 20 fillérért, 1 kg mosóport 38 fillérért, 1 kézmosószappant 14 fillérért lehetett kapni.⁹

⁷ Stat. Zsebk. IV. évf. 94., Stat. Zsebk. VI. évf. 128., Stat. Zsebk. VII. évf. 128. Egy 1938-as statisztikából kitűnik, hogy ebben az időben a szegedi munkások jövedelme alacsonyabb nemcsak a főváros, hanem a nagyobb vidéki városok dolgozóinak munkabéreinél.

Budapest	1380 P
Pécs	1138 P
Győr	1067 P
Debrecen	954 P
Szeged	849 P

Mindez a város iparának szerkezetéből és a munkásosztály összetételéből fakadt. A munkások 47%-a volt nő Szegeden, a nők között egyrészt kevés szakmunkás volt, másrészt a nők általában is kevesebb bért kaptak, mint a férfiak. A könnyűipar túlsúlya, a nehézipar hiánya, a kisipari jelleg rányomta bélyegét a bérek alakulására is. ANDERLENÉ SAJTI ENIKŐ: Szeged gazdasági, társadalmi helyzete és a munkásosztály harca 1936—1939. Szeged, 1973. Bölcsészdoktori értekezés. Kézirat: 107.

⁸ MStÉvk 1932. 46—47.; MStÉvk 1936. 45—46.

⁹ Dm. 1932. júl. 17., 1932. dec. 18.

1935-ben a legfőbb piaci cikkek árai a következőképpen alakultak (zárójelben 1934 hasonló időszakának árai):¹⁰

baromfi: csirke párja 1,00—2,50 (0,80—1,50), tyúk 2,60—3,80 (2—3), kacs 0,90—2,40 (1—2), liba 2,50—5,00 (3—4,50), *tojás*: 0,06—0,075 (0,03); *gyümölcs*: alma 0,40—0,80 (0,14—0,30), barack 0,50—1,40 (0,20—1), citrom 0,16 (0,04); *zöldségfélék*: borsó, hüvelyes 0,40—0,56 (0,25), bab hüvelyes 0,40—0,60 (0,12), burgonya 0,07—0,22 (0,04), *gabona*: búza 13,60—14,30 (30), árpa 14,80, rozs 10—11 (8).

A munkaidő alakulásánál szembevetendő, hogy Magyarország Európa legelmaradottabb néhány országa közé tartozott. 1928-ban Magyarországon kívül Európában csak Albániában és Törökországban nem került sor a napi nyolcórás munkaidő bevezetésére. Egy korábbi táblázatunk — feltehetően szépített — adataiból kitűnik, hogy egy-két szakma kivételével a 9—9,5 órás munkaidő általános volt. Nem egy szakmában, pl. a bőrparban fődényben napi 16 órát is dolgoztak.¹¹

Gömbös a munkásság harcai és egyéb okok következtében elszánta magát bizonyos szociálpolitikai intézkedésekre, így pl. egyes iparágakban a nyolcórás munkanap bevezetésére, illetve a legkisebb munkabérek megállapítására. A rendeletek végre-

¹⁰ *Néhány élelmiszer és élvezeti cikk forgalmának alakulása:*

	Tejfogyasz- tás Budapesten (millió l.)	Lisztfogyasz- tás Budapesten (1927=100%)	Cukorfogyasz- tás országosan (millió q)	Sörfogyasz- tás országosan (10 000 hl)
1929	132,3	77,1	1,1	59,8
1931	124,7	24,9	0,9	30,0
1934	89,0	21,3	0,8	18,5

A fenti adatok az élelmiszerek forgalmának visszaesését szemléltetik. A lakosság arra kényszerült, hogy még az elsődendő fogyasztási cikkekről is lemondjon. A kenyérfogyasztás is csökkent, amit a sütőipar termelésében beállott 20—30%-os visszaesés is mutat.

Az alapvető élelmiszerek árai a fizetésekhez képest magasak voltak.

Néhány élelmiszer ára 1935-ben
(1 kg — Pengőben)

marhahús	1,20—2,00
sertéshús	1,60—2,10
dísznözsír	1,68—1,76
kenyér:	
fehér	0,36—0,40
félbarna	0,32—0,34
barna	0,20—0,22
liszt Ogg v.	
rétesliszt	0,30
rizs	0,66
cukor	0,68
cigaretta	
(1 csomag Levente)	0,50

Dm. 1935. júl. 19.; Népszava 1935. szept. 19.; A munkásosztály helyzete a Horthy-rendszer idején. Bp. 1956. 126., 225.

¹¹ A nyolcórás munkanapról szóló rendelet már 1935-ben megjelent, azonban csak 1937-ben iktatták törvénybe. A rendelet végrehajtása lassan történt. 1936-ban a gyáriparban országosan 12 óránál többet dolgozott a munkásság 6,5%-a, 11 órát 5%, 9,5—10 órát 22%, 8,5—9 órát 16,7%. A gyáripari munkásság 50,2%-a tehát több mint nyolc órát dolgozott egy évvel a rendelet életbelépése után. A végrehajtás Szegeden is vonatottan haladt, nemegyszer csak harcban lehetett érvényesíteni a törvényadta jogokat. ANDERLÉNÉ: i. m. 85.

hajtására azonban a harmincas évek közepéig csak igen kis mértékben került sor. A munkaidő rövidítésével természetesen együtt járt a munkaintenzitás fokozása. Az üzemi balesetek száma növekedett ennek következtében, de ebben nagy szerepet játszott a védőberendezések, -eszközök szinte teljes hiánya is.¹²

A munkások a legtöbb szegedi üzemben nem részesültek semmiféle szociális ellátásban. A Pick Szalámigyárban a dolgozók a magukkal vitt ebédet rendszerint hidegen fogyasztották el, mivel az ún. banyakemencékben melegíthették volna csak meg. Pincszerű helyiségben ettek. Itt csupán egy bádogyályú volt négy hidegvizes csappal. Munkaruhát nem kaptak.¹³

Rosszak voltak az egészségügyi viszonyok a Kenderfonógyárban is.¹⁴

Ehhez járult az elbocsátástól való állandó rettegés és egyes helyeken a munkásokkal való embertelen bánásmód is. A Kenderfonógyárban a munkavezetők rendszeresen megverték a gyermekeket és az asszonyokat. Ma is él egy-egy hírhedt munkavezető emléke, az idős munkásasszonyok felizzó gyűlölettel emlegetik nevüket.¹⁵

Mégis ezeknek az éveknek legnagyobb problémája a munkanélküliség. A helyzet súlyos volt országosan is:¹⁶

Év	Munkanélküliek száma
1929	75 600
1933	241 900
1934	210 900
1935	183 000
1936	138 000

Szeged sem volt jobb helyzetben, mint az ország többi városa.¹⁷

A bajok gyökerére mutatott rá a Délmagyarország 1932 őszén: „A munkanélküliség a legnagyobb társadalmi problémák egyike, amelyet nem lehet filléres adományokkal és nőegyleti akciócskákkel megoldani. Munkaalkalom kell, éspedig értel-

¹² *Bejelentett üzemi balesetek Magyarországon 1929—1937 között:*

Év	Szám	%
1929	31 923	100
1933	26 104	81,8
1935	32 377	101,5
1937	41 815	133,0

BEREND—RÁNKI: i. m. 270.

¹³ MANN MIKLÓS—SIPOS PÉTER: A szegedi szalámigyár száz éve. Szeged, 1970. 31—32.

¹⁴ SZABOLCSI GÁBOR: A Szegedi Kenderfonógyár 75 éve. Szeged, 1958. 31. Az Angol—Magyar Jutafonóban pl. az igazgatóság takarékoskodott a villanyvilágítással, nehezítve ezzel a munka pontos végzését. Nem kaptak munkaruhát, az egész gyárban csupán egyetlen tus volt, az ebédlőben nem volt asztal. Az építőiparban pedig a munkakörülmények kifejezetten veszélyesek voltak, különösen a létraállvány elterjedése után. ANDERLÉNÉ: i. m. 112.

¹⁵ SZABOLCSI: i. m. 31.

¹⁶ BEREND—RÁNKI: i. m. 262.

¹⁷ Vö. Dm. 1932. júl. 20. — 1930 és 1932 között Szegeden egyenletesen nőtt a munkanélküliség. 1931-ben 4—5 ezer fő között ingadozott, 1932-ben mintegy 6 ezer fővel elérte a legnagyobb számot. (SERFŐZŐ LAJOS: A munkásság helyzete és a kommunisták tevékenysége Szegeden az 1929—33-as gazdasági válság idején. AH Tom. VI. Szeged, 1959. 20.)

A Hatósági Munkaközvetítő adatai szerint 1930-ban 4590 munkahelyre 8562 munkakereső jutott, 1931-ben viszont már 4891-re 11 323, tehát a munkanélküliség mértéke több mint 30%-kal haladta meg az előző évit. Ha azonban a szakmunka szempontjából vizsgáljuk a számokat, illetve a munkanélküliséget, akkor a növekedés még szembetűnőbb. (Vö. SzeSz 1931. júl. 1.)

mes munkát kell az embereknek biztosítani.”¹⁸ De ez persze a Délmagyarország részéről is jámbor óhaj volt csupán.

A munkanélküliek száma különösen az 1929—33-as válság idején nőtt magasra, de még 1934—1935-ben is jelentékeny.¹⁹ Ezt a Hatósági Munkaközvetítő Hivatal adatai is mutatják:²⁰

Hónap	1934	1935
január	3867	3968
február	3956	4143
március	3239	4170
április	2815	3914
május	2767	3248
június	2283	2803
július	2130	2157
augusztus	2078	1893
szeptember	2234	2061
október	2331	2398
november	2797	2820
december	3284	3205

Az egyes iparágak munkapiacának vizsgálatából kitűnik, hogy a legfőbb munkaeótartalék a gyári segéd munkások és napszámosok közül került ki. Különösen sok volt a munkanélküli az építőiparban,²¹ a fa- és csontiparban, az élelmiszeripar területén, valamint a gépgyártásban.²²

¹⁸ Dm. 1932. nov. 4.

¹⁹ 1932 decemberében még a munkáltatók is munkát kértek. Küldöttségük Körmendy Mátyás vezetésével Pálffy polgármesterhelyettesnél járt, és inségmunkára jelentkeztek. Varga Antalnak 1931-ben eltört a karja, és ezért elbocsátották a várostól: azóta nem tudott sehol sem elhelyezkedni. Kérvényében „munkaalkalomért esedezik.” Munkát nem kap, csupán 15 P segélyt nyújt neki a város. A családfenntartó betegsége akkor kész tragédiát jelentett, mert munkásbiztosítás nem volt, s ha felgyógyult, gyakran nem tudott újra elhelyezkedni. Nem volt könnyű a Jugoszláviából honosítottak sorsa sem. Kaszás Frigyes mozdonyvezető pl. 1928 óta nem tudott elhelyezkedni. Különböző alkalmi munkákból csak nehezen tartotta fenn magát és családját. Hajdú István kőművesmester sem talált hosszú évek óta munkát, ezért házmesteri állásért folyamodott. Kérését sok társához hasonlóan nem teljesítették. Dm. 1932. dec. 13.; CsmL 1. Fpi 455/1933.; CsmL 1. Fpi 295/1933.; CsmL 1. Pmi 38552/1936.; 12612/1936. Itsz.

²⁰ LUNG MIHÁLY: A munka és a kenyér országútján. Szeged, 1935. 18.

²¹ Az építőipari munkásság helyzetére vet fényt az 1936. április 26-i építőipari munkásgyűlésen elfogadott memorandum, amelyet Komócsin Mihály elnök Baranyi főispánnak adott át. Ezt írják: „Az építőipari munkások immár hét esztendő óta a legsúlyosabb helyzetben élnek, és a gazdasági válság talán egyetlen szakma munkásait nem érintette olyan mélyrehatóan, mint az építőipari munkásokat. Az építőmunkások még az építkezési szezon idején is csak nehezen tudnak elhelyezkedni. Csak egész kis százalékuk jut munkához, és akik munkához jutnak is, csak néhány hetet, legjobb esetben néhány hónapot dolgozhatnak... Az építőmunkások alig kerültek ki a borzalmas téli időszakból, máris remegve gondolnak az elkövetkezendő télre, mert semmi jelét nem látják annak, hogy az országban kiadósabb munkaalkalmak kezdődnének... Azt gondoljuk, hogy a következő intézkedésekkel lehetne az építőmunkások munkanélküliségét és nyomorát enyhíteni:

1.) Sürgősen tétő alá kellene hozni az országos építőtvényt, amelynek alapján jogot kapnának a törvényhatóságok, a városi és községi hatóságok arra, hogy elrendelhessék az egészségre ártalmas lakóházak lebontását, a házak kötelező tatarozását...

2.) Olyan kormányrendelet kibocsátására volna szükség, hogy a közintézmények, elsősorban a Társadalombiztosító, továbbá a magánbiztosító intézetek, valamint nyugdíjintézetek tartalékalapjai túlnyomórésztben építkezésekre fordíttassanak.

3.) Szükségesnek látjuk a telekértékadó bevezetését, amely gátat vetne a telekspekulációnak...

1936-ban Szegeden alig csökkent a munkanélküliség, minthogy csak kevés új munkahely keletkezett.

Az SzDP szegedi szervezete is fenntartott egy munkaközvetítő irodát, amely rendszeresen és jól működött. A Szakszervezeti Bizottság által regisztrált munkapiac szintén igen kedvezőtlen képet mutatott. Kimutatásuk szerint 100 munkahelyre 152 munkaerő jutott.²³

A munkások a belvárosi pincelakásokban, Felsővárosban, Móravárosban és Rókuszon, valamint a körtöltésen kívüli lakótelepeken laktak. A külvárosok és a telepek többnyire nyomorúságos, elhanyagolt képet mutattak. Előfordult, hogy az Új Somogyi-telepi iskolát a rossz utak miatt már szeptemberben sem lehetett egykönnyen megközelíteni. Iritz Béla törvényhatósági bizottsági tag kérte ugyan az iskolához vezető út megjavítását, a város azonban nem tudott e célra pénzt biztosítani.²⁴ Elutasították az alsóvárosiak kérését is a Kisfaludy, Tompa és Pásztor utcák kikövezésére.²⁵ Nem teljesítették az újszegediek és a felsővárosiak hasonló folyamodványait sem,²⁶ bár a külvárosok poros utcáinak egészségtelen voltát a város vezetői elismerték. Az egészségügyi anketoknak szinte állandó témája volt ez a probléma.²⁷

1933-ban Szegeden 915 hektár lakóterület nélkülözötte a csatornázást, itt több tízezer ember élt. (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy a város lakóinak a száma 1930-ban 135 071, ebből kb. 45 000 a tanyai lakos.) Újszegeden egyáltalán nem volt csatornahálózat.²⁸

Gyakran bekövetkezett, hogy ősszel és télen víz borította a telepeket. Az ott élők gyakran tettek panaszt a hatóságoknál helyzetük miatt. 1932 októberében pl. az Aigner-telepi Népkör elnöke kérte a telep víztelenítését, a város azonban — fedezet híján — nem vállalkozott erre.²⁹ Nem fogtak hozzá a Somogyi-telep víztelenítéséhez sem, pedig a telepiek küldöttsége ez ügyben a polgármestert is felkereste.³⁰

Nagy gondot okozott a külvárosi lakosság számára a vízellátás megoldatlansága is. Valentiny Ágoston vezetésével 1933 májusában a tápéi sorról egy asszonyküldöttség Somogyi polgármesternek azt panaszolta el, hogy már 40 éve könyörögnek jó ivóvízért, mindeddig hiába. Somogyi ígéretet tett az ügy kivizsgálására.³¹ Vízet, járdát, telekbér-leszállítást kért a Klebelsberg-telepiek küldöttsége a várostól. Vezetőjük elmondta, hogy nincs gyalogjárdájuk a városba, és a telepen mindössze egy artézi kút van.³² 1936 februárjában a tanítói kiskertek lakossága (72 család) folyamodott a terü-

4.) Haladéktalanul olyan kormányintézkedésnek kell következnie, amelynek alapján az építőipari anyagárakat az illetékes hatóságok felülvizsgálhatnák...

6.) Azt kívánjuk, hogy építkezéseken, általában az építőipar minden területén már közbiztonsági szempontból is tiltassék minden akkordmunka, és minden építőipari szakmára kivétel nélkül terjesztessék ki a legkisebb munkabérek megállapításáról szóló rendelet." CsmL. 1. Pmi 23462/1936. sz. 7498/1936. ltsz.

²² LUNG: i. m.

²³ Uo. 55.

²⁴ Dm. 1932. szept. 27.

²⁵ CsmL 1. Pmi 46152/1932. 13502/1932. ltsz.

²⁶ Dm. 1933. ápr. 2.

²⁷ Uo.

²⁸ Dm. 1933. febr. 1. — A külterület lakossága 1930-ban kb. 30,5%-a volt az összlakosságnak. (PÁLFY-BUDINSZKY ENDRE—HERGÁR VIKTOR: Szeged városépítési problémái. Szeged, 1934. 38.)

²⁹ CsmL 1. Pmi 40522/1933.; 14551/1932. ltsz.

³⁰ CsmL 1. Pmi 48680/1932 sz. 14389/1932. ltsz. — Maga Somogyi Szilveszter polgármester is elismerte a Szegedi Szemlének adott nyilatkozatában, hogy „a külváros csatornázásának és vízellátásának az ügye a legsürgősebb feladat." A megoldás érdekében azonban nagyon keveset tett a város vezetése. (SzeSz 1930. dec. 31.)

³¹ Dm. 1933. máj. 20.

³² Dm. 1934. márc. 2.

let vízellátásának megoldásáért, hangsúlyozva, hogy a kutak vize még mosásra sem alkalmas.³³ Egy Aigner-telepi ingatlantulajdonos — Baranyi főispán jó barátja — a főispánhoz írt levelében így jellemezte az állapotokat: „A telepet csak száraz és szép időben lehet megközelíteni, ugyanis esős időben hatalmas víztócsák ülnek az utakon, amelyek tulajdonképpen nincsenek... Magára a telepre egy téglával kirakott, egyszemélynyi széles, esős időben romladozó gyalogút vezet. Ott, ahol a budapesti országúttól eltér az út a telepre, csak földút vezet, amelyet az első tavaszi kocsi tengelyig szántanak meg úgy, hogy a fagy beálltáig az út járhatatlan... Ha valaki beteg lesz, és kórházba kell vinni, akkor a telepről csak úgy kerülhet ki, ha valaki a hátára veszi, és kiviszi. A tisztiorvos nem tudja hivatalát ellátni, mert rossz időben fizikailag nem tud kimenni a telepre. A telep vize ihatatlan, mert a talaj vize oly ásványi anyagokat tartalmaz, hogy még a virágok is lehervadnak, amelyeket ezzel locsolnak. Ennek folytán a falu népe az egyetlen és a falu szélén felállított artézi kútra jár vízéért... A telepen nincs villany... Így tehát a telepen számkivetve él 830 lélek a kultúra minden áldásától megfosztva...”³⁴

És nemcsak az Aigner-telepen volt ez a helyzet, hanem a telepek többségében ugyancsak rosszak az útviszonyok, nincs közművesítés, nem kielégítő az orvosi ellátás.

Czibula Antal régi szocialista vallomása a telepekről: „...ami a nagykorúton belül a Tisza felé van, az a város. Itt van kövezet, csatornázás, vízvezeték meg közvilágítás... A nagykorúton kívül mindez nincsen. Burkolat híján itt nyáron por van, az év többi részében meg sár. Csatornázás itt nincsen. A szennyvizet fedetlen árkokban vezetik el... A lakásínség leküzdésére legtöbbit az érdekelt emberek maguk tették, akik keserves nélkülözések árán félretett garaskáikból, nehezen felhajszolt kölcsönökből a város által kijelölt helyeken vályogputrikat emeltek fel. Így keletkezett a Somogyi-telep, a Kecskés-telep és még néhány elszórt telepítés... Mikor a tavaszi hóolvadás és esőzés a külvárosok mélyebb helyein áradásokat okoz, a sárgunyhók falai meginognak, össze is esnek, a pincelakások vízzel árasztatnak el.”

Féja Géza indulatosan írt a szegedi telepek és külvárosok helyzetéről, Erdei Ferenc pedig így jellemezte őket: „A városszéli lakótelepek. Az árvíz utáni városépítők nem terveztek ilyeneket. Akkor a munkások és szegényebb kispolgárok Alsóvároson és Felsővároson laktak, majd még a múlt században összetömörült belőlük Rókus és Móraváros, és ezzel bezárult a kör a város körül. Ez a külvárosi övezet azonban hamarosan szűk lett a szegedi szegényrétegek számára, és az első világháború után sorra munkástelepeknek parcellázták a nagyrészt mély fekvésű, köröltésen kívül eső városszéli földeket. Így keletkezett 1919 és 1926 között a Somogyi-, az Aigner-telep, a Kecskés-telep, a Hattyas és a Baktó; 1930—1936-ban pedig a Tarján telep és a Gedó, több kisebbet nem is említve. Milyen lakótelepek épültek itt? Nagyrészt mély fekvésű, sok helyütt talajvízzel fenyegetett helyen, legnagyobb-részt kétszáz négyszögölnyi telkeken városi szegény emberek építették fel itt kiskertes, falusias házaikat, maguk ásta kutakkal. Hősköltemények sorozata a telepek felépítése. Munkások és kifizetésű alkalmazottak és egyéb emberek emberfeletti takarékoskodással kuporgatták össze a telekre, adóra, anyagra, szakmunkára valót, este és éjszaka építették a házat, ásták a kertet, és telepítették a fákat. Vízjárásos években pedig elkeseredett harcot vívtak a vízzel és a sárral.”^{34a}

³³ Dm. 1936. febr. 2.

³⁴ CsmL 1. Fpi Lev. 1114/1934.

^{34a} CZIBULA ANTAL: A gazdag város szegénysége. Szeged, 1927. 37., 45., 56.; FÉJA GÉZA: Viharsarok. Bp. é. n. 244.; ERDEI FERENC: Város és vidéke. Bp. 1971. 73.

Kitűnik, hogy a lakások túlnyomó többsége szoba-konyhás volt, ezekben a családok csak összezsúfolódva fértek el. (A lakásokban 3115 férfi, 3966 nő, 1799 fiúgyermek és 1781 leánygyermek élt.)

Az egészségtelen földszinti lakások 23,2%-ában, a szuterénlakások 25%-ában és a pincelakások 14,8%-ában megfelelő a világítás, a többi lakások esetében a megengedettnél és a szükségesnél kisebb volt az ablak. A szennyvizek 60%-át az udvari nyílt gödrökbe öntötték. Az ürülék összegyűjtése 53%-ban falazott, fenék nélküli, 26%-ban csupán földbeásott pöcegödrökben történt. Nyilvánvaló, hogy a talaj fertőző szennyeződését mi sem gátolta, és hogy a vízjárta talaj a lakások levegőjét gyakran bűzhödtté tette. A nedves és egészségtelen lakások főleg gyári munkásoknak, napszámosoknak, szegény kisiparosoknak jutottak:³⁷

Napszámos	530
Gyári munkás	420
Bejárónő	149
Magánzó	179
Cipész	152
Háztartásbeli	125
Özveggy vagy nyugdíjas	96
Kőműves	81
Szabó	72
Rendőrr	54
Börtönőr	49
Asztalos	93
Lakatos	92
Piaci árus	91
Szolga	35
Kocsis	29
Koldus	17

Ezek az adatok a bérlakásokra vonatkoztak. A szegényebb családiház-tulajdonosok lakásviszonyai sem voltak sokkal jobbak. Lakóhelyeik nagy többsége természetesen földszintes. Falazatuk anyagát a következő adatok mutatják:³⁸

Kő vagy tégl	4899
Kő vagy tégl alappal vályog vagy sár	6232
Vályog vagy sár	9033
Fából vagy más anyagból	135

Tetőzetük szerint az alábbi képet kapjuk:

Pala, cserép vagy bádogg	13401
Zsindely vagy deszka	1095
Nád vagy zsuptető	5803

³⁷ Uo. 18. — 1937-ben a város ismét összeíratta a nedves, lakhatatlan épületeket. 1500 ilyen lakást találtak: ezekben általában 5—7 ember élt. A lakók egy részét új házakba akarták telepíteni, azonban meglepődve vették észre, hogy visszaszivárogtak a régi, lakhatatlan épületekbe. A jobb lakások bére ugyanis olyan magas volt, hogy a lakbért nem tudták kifizetni. A nemfizetőket pedig ki-lakoltatták. ANDERLÉNÉ: i. m. 114.

³⁸ Népszámlálás 1930. IV—V. 370—377.

11873 lakóház telkén volt ivóvíz, 8462 telken nem.

50 m-nél kisebb távolságról szállította az ivóvizet	2118 ház
50—100 m közti távolságról	1619 ház
100—500 m közti távolságról	3901 ház
500 m-nél nagyobb távolságról szállította a vizet	824 ház

A házaknak mindössze negyed része volt kő vagy téglépület, többségüket vályogból, esetleg vert fallal építették. Cserép, bádóg, zindely, deszka, nád- vagy zsup-
tetővel látták el őket. A telkek csaknem 50%-án nem volt ivóvíz. A vizet csak 2055
lakóépületbe vezették be, a gázt 938, a villanyt 3830 helyre.

A magánlakásokban valamivel jobb volt a helyzet. 35800 lakásból 4869-ben ta-
lálunk vizet, 2491-ben gázt, 8557-ben villanyt. A lakások padozatát legnagyobb
részben a deszkafa (35951 helyiség), jelentős részben vertföld (14670 helyiség), kisebb
részben téglá vagy kő (1111 helyiség), cement, beton (309 helyiség) alkotta. (Bár ezek
az adatok 1930-ból származnak, csekély változtatással érvényesek az évtized köze-
pére is.)

A városi bérlakásokból gyakran lakoltattak ki embereket lakbér-adósságért, pe-
dig 1933 szeptemberében 1787 üres bérlakást tartottak számon Szegeden.³⁹

A város egészségügyi viszonyai is sok kívánnivalót hagytak maguk után. A mun-
káslakta körzetekben igen rossz volt az orvosi ellátottság: a Somogyi-telepen pl. egy-
általán nem volt orvos, holott ekkor már 7000 ember élt itt. Hasonló volt a helyzet
Újszeged külső területein is, ahol szintén nem működött hatósági orvos.⁴⁰

A közegészségügyi állapotokat jól jellemzi dr. Meskó Zoltán tábornok-orvos
Baranyi főispánhoz írt levele 1933-ból. (Meskó jobboldali gondolkodású ember volt,
a NEP egyik fő exponense. Nem azonos a hasonló nevű fasiszta pártvezérrel.) Ezt
írja: „A közegészségügyre mérhetetlenül káros a por- és sártenger, amelyet a város
közvetlen belterületének kivételével mindenütt szomorúan tapasztalunk... A tanya-
világ közegészségügye is sok tennivalót kíván. Sajnálatosak a körtöltésen kívül az
utóbbi években létesített telepek közegészségügyi hiányosságai is. A lakások egy lé-
nyeges százaléka a talajjal egy nívóban épült egészségtelen, sok helyen padlótlán szo-
bákkal. Egészen kilátástalan ezen területeknek közművekkel való ellátása. Szeged mun-
kástömegeinek gyógyítása, testi épségük védelme nagy anyagi megterhelésük követ-
keztében csaknem lehetetlen.”⁴¹

A korabeli sajtó számos megrendítő esetről tudósított: „Polgár u. 5 szám —
a belváros szíve, fehérre meszelt úriház, ahol az emeleten békés és nyugodt polgárok
élnék. De mi van másfél méterrel a föld alatt? Itt lakik özvegy Paskel Istvánné. Szobá-
jában nincsen ablak, ajtaja a pince folyosóján van. A levegő nehéz. Férje néhány hó-
napja tbc-ben hunyt el. Az anyja ma is tbc-s. Gyermeke még nincs egy éves — az
angolkór élő szemléltetője.”⁴²

A legnagyobb gondot tehát a tuberkulózis jelentette, amelynek valóságos meleg-
ágya lett a nedves lakás, a poros, csatornázatlan út, a legyengült emberi szervezet.
Szegeden a tüdőbeteg gondozó orvosának 1933 decemberében adott sajtónyilatko-

³⁹ Dm. 1933. szept. 19.

⁴⁰ ANDERLÉNÉ: i. m. 116.

⁴¹ CsmL I. FpI 459/1933.

⁴² RIGÓNÉ PÉTER IRÉN: Szeged gazdasági, társadalmi élete és a munkásmozgalom az ideiglenes
stabilizáció időszakában 1924—1929. Bölcsészdoktori értekezés. Kézirat. Szeged, 127—128.

zata szerint évente 400 ember halt meg tüdővészben.⁴³ Az orvos elmondta, hogy éventenként átlag 1200 új beteg jelentkezik, ebből 250—300 már a legvégső stádiumban, ilyenkor már lehetetlen a segítség. Évente 2000 súlyos beteget tartanak számon, a könnyebb betegségeben szenvedők ezren lehetnek. Ilyen körülmények között is Szegeden egy szakorvos és két gondozónő foglalkozott a betegekkel. Budapest mögött Szegeden volt a tüdőbaj elterjedése tekintetében a legrosszabb a helyzet.⁴⁴

1934 novemberében Petrányi Győző egyetemi magántanár befejezett egy három évig folytatott vizsgálatsorozatot, amelynek keretében 14 000 iskolás gyermeket vizsgáltatott meg: 313 beteget klinikai ambulanciára, 95-öt pedig házi kezelésre kellett utasítani. A fertőzés Rókuson volt a legnagyobb: a megvizsgált 176 fiú és lány közül 68 fertőzöttnek bizonyult! A tanyavilágban Bojárhalma vezetett a szomorú rangsorban. A megvizsgáltak 60%-át fertőzöttnek találták. Felsőközpontban ugyancsak rendkívül kedvezőtlenül alakult az arány.⁴⁵

1935 májusában tbc-ellenes kiállítás nyílt Szegeden. A látogató megtudhatta, hogy a magyar városok közül Szeged költ legkevesebbet közegészségügyre, összköltségvetésének mindössze 2,8%-át.⁴⁶ A városi tanács 1935 májusában — anyagiak híján — mégis visszautasította a közkórház bővítését, pedig az már nagyon időszerű lett volna.⁴⁷

Ezt hangsúlyozta Ivanovics György professzor is az Egészségpolitikai Társaság szegedi fiókjának alakuló közgyűlésén. Adatokkal igazolta, hogy milyen rossz a közegészségügyi helyzet Szegeden. A vidéki városok közül itt a legnagyobb a csecsemőhalandóság, és a tuberkulózis itt pusztít a legerősebben. Százezer lakosra mindössze 997 betegágy jut.⁴⁸ A hatósági orvosok száma — ezekre szorultak a kispénzű dolgo-

⁴³ *A gümőkór által okozott elhalálozások száma Magyarországon 1929—1936 között:*

Év	Fő
1929	18 839
1932	16 965
1934	14 013
1936	13 646

MStSzem. Bp. 1938. 73.

⁴⁴ Dm. 1933. dec. 24.

⁴⁵ Dm. 1934. nov. 4. — A polgármester jelentéséből a főispánnak ezzel kapcsolatban ezt olvashatjuk: „a tanyai és városi elemi iskolákban feltűnően nagy a tbc-s s a tbc-re hajlamos gyermekek száma. Ennek egyik fő oka a hiányos táplálkozás...” CsmL I. Fpi B. 120/1937. A tanyai gyermekek fertőzöttsége a gyermekklinika vizsgálatait alapján a következő volt:

Fertőzöttség %-ban	Iskolák száma
1—10	3
11—20	8
21—30	19
31—40	19
41—50	14
51—60	5
60 felett	2

(Zöldfáson és Alsótanyán).

CsmL I. Fpi 61/1939. Idézi ANDERLÉNÉ: i. m. 117.

⁴⁶ Dm. 1935. máj. 24.

⁴⁷ CsmL I. Pmi 22357/1935. 7145/1935. ltsz.

⁴⁸ Dm. 1936. márc. 10. — Czibula Antal így vélekedik a város közegészségügyi állapotáról: „A kórház már megfejtelt külsejével sem arra mutat, hogy megléte nem átmeneti jellegű. Béosztása, helye mind idejét múlta... A régebbi város keretei számára épült kórház a ma és a fejlődő holnap számára már szűk is. Hiszen a békeévekben is gyakran volt túlszűfolt... A klinikák pedig a tanítás célját szolgálják, és megválogatják betegeiket.” Továbbá: „Az élőkért még mindig többet kell tenni, mint a halottakért, és lehetőleg a siron innen kell gondoskodni az emberekről. Ezért követel-

zók — kevés volt.⁴⁹ A város belterületén 6, Felsőtanyán 3, Alsótanyán 5 városi orvos működött, összesen mindössze 14. És ezzel Szeged nem is állt rossz helyen orvosi ellátottság tekintetében. A tanyai szülések több mint felénél még szakképzett bába sem segíthetett. A fertőző betegségek elleni védekezés az elavult újszegedi járványkórházban folyt. Még az is elérhetetlen volt ebben az időszakban, hogy a súlyosan fertőző tífuszbetegeket kórházban ápolják. A tífusz egyébként is Szeged közegészségügyének súlyos teherterele akkor.⁵⁰

1932-ben nagyarányú gyermekparalízis-járvány pusztított Szegeden. Július 15-e és szeptember 14-e között 53 megbetegedés történt. Felsővárosban 9, Rókuson 20, Somogyi-telepen 2, Belvárosban 5, Móravárosban 3, Alsóvárosban 8, Alsó- és Felsőtanyán 9 megbetegedés fordult elő. A Délmagyarország vezércikke leszögezte: „Nem hunyhatunk szemet arra az eklatáns tényre, hogy a pauperizmus lényeges melegágya a gyermekparalízis terjedésének, mert hiszen az esetek legnagyobb része a nagykörúton kívülre esett.”⁵¹ Október végére 148-ra emelkedett a paralízises megbetegedések száma. Ezzel egyidejűleg 194 tífusz és 244 vérhas megbetegedés is előfordult.⁵²

A különböző fertőző vagy egyéb megbetegedések a proletár és szegényparaszt gyermekeket sújtották a legjobban, hiszen szervezetük — megfelelő táplálkozás híján — kellő ellenálló képességgel nem rendelkezett.⁵³ Ezt mutatják az akkoriban végzett statisztikai felmérések is.⁵⁴

Nem állíthatjuk, hogy Szegeden 1920 óra semmit sem haladt előre a közegészségügy, hiszen pl. a klinikaépítések önmagukban is előrelépést jelentettek. Amde az egészségügyi ellátás némi javulásával nem tartott lépést a lakosság igen nagy részének szociális ellátottsága, sőt e tekintetben a válság nagy visszaesést hozott. Márpedig a közegészségügy javulásának szilárd fundamentuma csak a lakás-, táplálkozási, ruházkodási, illetve munkaviszonyok javulása lehet még a jobb orvosi ellátás mellett is. De az egészségügyi hálózat említett fejlődése is csak viszonylagosnak tekinthető.

A szegénység és a nyomor tömegessége mindenütt szembeűnő. 1933-ban az Elöljárósági Hivatal mintegy 15 000 szegénységi bizonyítványt adott ki.⁵⁵

A következő évben 12 973-an kértek szegénységi bizonyítványt,⁵⁶ pedig e tanúsítványért csak az folyamodhatott, akinek a havi bére a 40 P-t nem haladta meg.⁵⁷

Az adó-nemfizetésre, zálogolásra utaló adatok szintén a dolgozók sanyarú helyzetéről szólnak.⁵⁸

jük a csengelei tüdővész-szanatórium felállítását. Ijesztően nagymértékű ugyanis országszerte a tüdővészben szenvedők és elpusztulók száma... A bajok megelőzésének eszközei az utcák és terek befásítása, a víz felhasználása, a testedzés. A gyermekeknek pedig gyermekjátshelyet kell adni.” (CZIBULA: i. m. 122., 125., 126., 128., 131.)

⁴⁹ Cs. M. 1938. 35.

⁵⁰ Uo. 38.

⁵¹ Dm. 1932. szept. 14.

⁵² Dm. 1932. okt. 18. — 1935 augusztusában 151 tífusz megbetegedés történt a városban. A fő gócpontok ezúttal is a munkáslakta körzetek: Móraváros, Alsóváros, Gyulatelepe, a gedői rokkanttelep és az újszegedi kedergyár házai voltak. Népszava 1935. szept. 4.

⁵³ A csecsemőhalandóság aránya még mindig igen nagy, 17% az adott időszakban. (PÁLFY-BUDINSZKY—HERGÁR: i. m. 35.) Ez a magyarázata annak, hogy a város belterületén és a környező telepeken, ahol a lakosság zöme, 91 356 lélek lakott, a természetes úton való népszaporodás 1920 és 1930 között mindössze 935, tehát jóval alatta maradt az egy százaléknak is. (SzeSz 1931. febr. 15.)

⁵⁴ Pl. a Közegésztani Intézet 1935 júliusában készült felmérése vagy Waltner Károly professzor nagyszabású statisztikai adatfelvétele. (L. HEGYI ANDRÁS: Szeged mezőgazdasága és parasztágának helyzete a Gömbös-kormány időszakában, 1932—1936. AH Tom. XLV. Szeged, 1973. 38.)

⁵⁵ Dm. 1934. jan. 26.

⁵⁶ Dm. 1935. jan. 13.

⁵⁷ Dm. 1936. febr. 19.

⁵⁸ CsmL 1. Pmi E. 4390/1932.; CsmL 1. Pmi E. 6783/1935.

Dátum	Adófizetés iránti figyelmeztetést hány esetben bocsátottak ki	Hány esetben foganatosítottak zálogolást	Hány alkalommal tüzték ki árverést
1932. jún.	7797	3298	5649
1932. júl.	363	1322	4455
1935. okt.	—	19138	10720

A munkás- és szegényparaszt gyermekek tanulási, művelődési lehetőségei is nagyon korlátozottak voltak. Legtöbbször csak négy elemi végezhetek el, a hat elemi túl pedig alig jutottak:⁵⁹

Osztály	Beiratkozott tanulók száma
I.	2470
II.	2406
III.	2374
IV.	2324
V.	1576
VI.	1037
VII.	42
VIII.	15

Ilyen körülmények között érthető, hogy a belterület 80 100 főnyi lakosságának 16%-a, a külterület 39 009 főnyi lakosságának 34%-a analfabéta maradt.⁶⁰ Az uralkodó körök figyelme és anyagi támogatása inkább a közép-és felsőoktatásra irányult. A belterületen több középiskola volt, mint amennyi alsófokú tanintézet. Olyan nagy városrésznek, mint Rókus, a 20-as évek végén nem volt önálló elemi iskolája. Az oktatás hatékonyságát a pedagógus állások kis száma is nagy mértékben lecsökkentette. Nem volt ritka, hogy egy-egy tanítóra 60—80 gyerek jutott. Különösen a téli időszakban igen sok volt a mulasztó tanulók száma. Még a jobboldali klerikális Szegedi Új Nemzedék is elismerte, hogy a mulasztások oka a cipő- és ruhahiány, illetve hogy sok gyermek iskolába járás helyett kénytelen dolgozni menni, kenyeret keresni. Volt olyan esztendő, hogy a hatóságok 5000 „iskolakerülő” gyerek szüleit bírságolták meg Szegeden.⁶¹

A bajok megoldását ilyen intézkedésekkel természetesen nem lehetett elérni. A valóságos kiutat azonban csak a progresszív erők tudták megjelölni. Czibula Antal pl. így ír erről: „Legsürgetőbben új alsófokú iskolákat kell építenünk. Mi csak úgy tudjuk elképzelni a kötelező elemi oktatást, hogy a szegénysorsú gyermekeknek nem adakozásból, hanem intézményesen biztosítják a felruházását, ingyenes taneszközökkel és írószerekkel való ellátását — nem »kiszrongyos« akciókra gondolunk itt. És gondoskodni kell a szegény iskolás gyermekek étkeztetéséről is. Követelnünk kell az iskolaorvosi intézmény megvalósítását — rendszeresíteni az iskolai fogorvosi intézményt.”⁶²

A középiskolákba a munkás—paraszt származású gyermekeknek csak elenyésző töredéke juthatott el. Ha mégis továbbtanultak, ez a szülők részéről igen komoly anyagi áldozatot kívánt. A 30-as évek közepén a munkás—paraszt gyermekek (ez

⁵⁹ Népszámlálás 1930. IV. 40—41., 242—243. Cs. M. 1938. 67.

⁶⁰ RIGÓNÉ: i. m. 129.

⁶¹ Uo.

⁶² Czibula: i. m. 137—140.

utóbbiak között a módos parasztság gyermekei is ott vannak) az össztanulólétszám alig 10%-át tették ki, voltak középiskolák, mint pl. a Baross Gábor gimnázium, ahol egyáltalán nem tanult kétkezi dolgozó gyermeke. Íme e gimnáziumból a szülők foglalkozási statisztikája:⁶³

Foglalkozás	Tanulók száma
Kiskereskedő	26
Kisiparos	36
Tisztviselő	46
Pap, tanár, tanító	32
Orvos, ügyvéd, díjnok	16
Nyugd. tisztviselő	12

A dolgozó osztályok gyermekei még kevésbé juthattak el az egyetemre. A kiváló képességű munkás—paraszt gyermekek közül igen ritkán és csak nagy szerencsével került valaki felsőoktatási intézmény hallgatói közé.⁶⁴

A munkások és dolgozó parasztok ki voltak rekesztve más művelődési javakból is. A színházak, a hangversenytermek, képcsarnokok kapui zárva maradtak előttük, és jövedelmükből legfeljebb csak olcsó mozijegyre tellett. Még az igényt sem keltették fel bennük. Újságokat, folyóiratokat csak nagyon kevesen járattattak, rádióhoz is kevesen jutottak közülük. Szegeden 1935-ben 6700 rádiót tartottak számon, holott a rádiózás ebben az időben a fejlettebb országokban már egyáltalán nem számított fényűzésnek. Kereskedők, tőkésék, háztulajdonosok kezében volt 5421 készülék, továbbá 720 vendéglős, kocsmáros vett rádiót, az esetek nagy részében nyilvánvalóan azért, hogy ezzel is növelje vendéglője forgalmát. A munkások és napszámosok csak 399 készüléket mondhattak magukénak.⁶⁵

A válság elmélyülésével nőtt a dolgozók elégedetlensége. Az uralkodó körök látták, hogy a szavakról át kell térni a tettekre, saját érdekükben is enyhíteni kell a dolgozók szenvedésein. A város vezetői is féltek a tömegek forradalmi hangulatától, szerették volna valahogyan levezetni az elégedetlenséget. Ez volt a fő mozgatórugója „ínségnyhító” tevékenységüknek.

1929-ben vetődött fel először az ínségmunkák terve, amely ettől az időtől kezdve a népkonyhával együtt szomorú velejárójává lett a városi életnek. 1932-ben a törvényhatósági bizottság határozatával népjóléti ügyosztályt állítottak fel.

A munkanélküliek, ellátatlanok megsegítésében fontos szerepet szántak a népkonyhának, ui. a munkanélküliség rohamosan növelte a népkonyhára szorulóok számát. 1932-ben pl. a Berliini körúti, a Vásárhelyi sugárúti és a Pulcz utcai népkonyhák több mint egymillió adag ebédet osztottak ki a rászorulóknak. A nyomorúság tür-

⁶³ Cs. M. 1938. 62.

⁶⁴ A 6 évnél idősebb népesség iskolai végzettsége Magyarországon 1930-ban:

Főiskolát végzett	84 790	1,1%
Legalább középiskolát végzett	826 274	10,8%
Legalább 4 elemi végzett	5 628 934	73,9%
Általában írni-olvasni tudó	6 886 749	90,4%
Sem írni, sem olvasni nem tud	673 036	8,8%
Csak olvasni tud	62 036	0,8%

MStSzem. 1938. 65.

⁶⁵ Dm. 1935. febr. 7. — A rádielőfizetők száma a lakosság 2,2%-ának felelt meg. Ez az arány Debrecenben 3,3%, Kecskeméten 3,4%, Miskolcon 2,2%, Győrben 5,4% volt. PÁLFY-BUDINSZKY—HERGÁR: i. m. 39.

hetetlen eláradásának az ideje volt ez. A válság éveit követően csökkent ugyan a szám, de még 1934—1935-ben is magas maradt.⁶⁶

*A népkonyhán kiszolgáltattott ebédadagok száma
(1934—1935)*

Hónap	Ebédadagok száma	
	1934	1935
január	86 561	58 176
február	79 534	55 320
március	87 408	62 215
április	76 665	58 335
május	69 846	59 878
június	63 273	50 589
július	59 316	46 133
augusztus	55 447	43 923
szeptember	51 968	43 240
október	52 464	46 019
november	51 308	46 499
december	53 747	53 852
Összesen:	787 547	621 179

1934 januárjában egy újságíró kérdésére válaszolva a munkások elmondották, hogy a népkonyhán kiosztott étel sovány, ízetlen, gusztustalan. Rozslisztból csinálják a rántást, a főzelék ezért csirizes. Még burgonya is csak hetenként egyszer van. A krumplis tarhonyát krumpli nélkül készítik, s a tojástalan tarhonya szétmállik, hamar kovász lesz belőle. A babfőzelékbe só nem tesznek. Az ételekben általában nincs fűszer. A lencsében, borsófőzelékben rendszeresen idegen anyagok találhatók. A kenyéradag annyira összezsugorodott, hogy karácsonykor — amikor pedig valamelyest javították az étel minőségét, és emelték a mennyiséget is — öt személyre csupán három, egyenként kétdekárs kenyeret adtak.⁶⁷ Egy alkalommal szakértői bizottság vizsgálta meg az inségesek kenyerét, és megállapította, hogy a város által meghatározott lisztmennyiségből és lisztkeverékből jobb kenyeret nem lehet készíteni. Feltehető, hogy a közétkezés anomáliái mögött visszaélések is meghúzódtak.⁶⁸

A város ezt a szerfölött gyenge minőségű táplálékot sem adta ingyen, hanem meghatározott mennyiségű szükségmunkát követelt érte. Döntését azzal indokolta, hogy ilyen módon is nevelni akarja a dolgozókat a munka megbecsülésére.⁶⁹ Még a hatvan

⁶⁶ LUNG: i. m. 16.

⁶⁷ Dm. 1934. jan. 18.

⁶⁸ Dm. 1933. jan. 15.

⁶⁹ Jellemző a hatóság módszereire Sz. J. kőművesegéd, szőregi lakos esete, amelyről panaszos levélben ő maga tudósít: „Szőreg község csendőrökkel, kényszerrel állítja munkába azokat az inségeseket, akiknek az elmúlt télen lisztet adott. Augusztus 10-én hajnalban Újszőregen levő lakásomon megjelent két csendőr, és felszólított, hogy azonnal menjek velük a községnek inségmunkát végezni. Kijelenttem, hogy miután jelenleg Szegeden vagyok munkában, oda kell menjek, hogy kenyeret keressék. A fizetett munkát most nem hagyhatom ott. Vonakodtam követni őket, mire a két csendőr megbilincselte, és magával vitt az előljáróságra, ahol a fogdában helyeztek el. Csak később engedtek szabadon azzal, hogy vigyek Szegedről igazolványt, hogy tényleg munkában vagyok-e.” Dm. 1932. aug. 13.

éven felüli öregektől és az iskolaköteles gyermekektől is ellenszolgáltatást követeltek a népkonyhai adagokért.

A legsúlyosabb probléma kétségtelenül a munkanélküliség volt, amely a válság idején különösen nagy méreteket öltött. A munkanélküliek és családjaik katasztrofális helyzetbe kerültek, hiszen gyakran még a betevő falatjukat sem biztosították. Ekkor kényszerültek arra a város vezetői, hogy valamilyen módon beavatkozzanak. A probléma valódi megoldására, munkaalkalmak biztosítására nem voltak képesek, sem pedig hajlandók. „Normális körülmények között” a munkanélküliek tábora arra is alkalmas eszköz volt, hogy a foglalkoztatott munkásokat megrendszabályozzák, állandó létbizonytalanságban tartsák.

De most valamit mégis tenni kellett, s így született meg az ún. inségmunka. Ennek keretében a szegedi dolgozók fontos városrendezési, városfejlesztési feladatokat is megoldottak. Közmunkában végezték el pl. a belvízvédelmi feladatokat, utcakövezést, parkosítást, csatornatisztítást, útjavítást stb. Inségmunka csak a téli hónapokban volt, általában december elejétől április végéig. Természetesen májustól decemberig is volt munkanélküliség, azonban a pénzügyi keretek nem engedték meg, hogy ezekben a hónapokban inségmunkát szervezzenek. Másrészt nem mindenki kaphatott még inségmunkát sem, pedig a fizetség csekély volt, legfeljebb 1–1,50 P naponta. A falusiaknak ennyi sem jutott, 80 fillérről nem fizettek nekik többet. A munkavezetők, irányítók, sőt nem egyszer az inségmunkások között munkanélküli diplomásokat is lehetett találni.

A munkanélküliség természetesen a válság éveiben volt a legnagyobb. Ez állandó gondot okozott a város vezetőinek is. 1932. június 10-én pl. Aigner főispán Somogyi polgármesternek írt levelében jelentést kért „az inségesek közti elégedetlenség levezetésére indított inségenyhítő mozgalom módozatairól” hangsúlyozva, hogy a város eddigi tevékenységét nem tartja eléggé eredményesnek és hatékonyak.⁷⁰ Somogyi polgármester a népjóléti és munkaügyi miniszternek írott levelében feltárja: „Városunkban mint déli határvárosban, mely hátterét az egész Bánáton elvesztette, most is a tavaszi földmunkák idején 4500 munkanélküli van, családtagjaikkal együtt mintegy 11 000 ember, akikről gondoskodni nem tudunk.”⁷¹

Ebben az évben egyébként olyan sokan jelentkeztek az inségmunkákra, és annyira kevés pénz állt rendelkezésre, hogy a város megszabta: egy ember egy hónapban 18 P-nél többet nem kereshet.⁷²

1933-ban az „segített” a munkás embereknek, hogy a nagy hóesés miatt 1400 embernek lehetett több napot át is havat lapátolnia.⁷³

A következő két évben továbbra is magas maradt a szükségmunkán foglalkoztatottak száma, sőt 1935-ben 5,7 %-kal több ember dolgozott, mint az előző évben:⁷⁴

⁷⁰ CsmL I. Pmi 26630/1932., 17261/1935. Itsz.

⁷¹ CsmL I. Pmi E. 2810/1932.

⁷² Az 1932-es téli előkészületekről az egyik szegedi lap többek között a következőket írja: „... az inségmunka november 17-én, csütörtökön kezdődik, reggel, amikor körülbelül kilencszáz munkanélkülit állítanak munkába. Addig a munkaközvetítő kimutatása alapján összeállítják a munkásszadokat kerületi beosztás szerint... Úgy határoztak, hogy a nőtlen munkanélkülieket minden hónapban hat napig, a nők és egygyermekes munkanélkülieket kilenc napig, a nagyobb családúaké két hétig foglalkoztatják másfélpengős napszámmal. Így havonta 9, 13,50, illetve 18 pengőt kereshetnek a munkanélküliek. Ha sikerül fedezetet találni a még hiányzó 130 000 pengőre, akkor a nagyobb családúak számára 24 pengős havi keresetet biztosítanak. Megbeszélték a szellemi munkanélküliek foglalkoztatásának kérdését is. A jelentkezők száma 500 volt, ezeknek a felét azonban kiroztálták.” Dm. 1932. nov. 15.

⁷³ Dm. 1933. dec. 16.

⁷⁴ LUNG: i. m. 12.

A szükségmunkán foglalkoztatottak száma

Hónap	1934	1935
január	3025	3245
február	3073	2964
március	3640	2533
április	2273	2085
május	496	647
június	434	650
július	485	737
augusztus	385	621
szeptember	321	638
október	460	637
november	533	876
december	2261	2741
Összesen:	17 386	18 374

Az inségesek száma 1936-ban az előző évekhez viszonyítva nem változott lényegesen. A kimutatás világossá teszi a munkanélküliség egy-egy éven belüli ciklusának alakulását. A legnagyobb számú munkanélküli — mintegy öt-tízszere a legkedvezőbb hónapok munkanélküli létszámának — éppen a különben is leginségesebb téli hónapokra esik. Az is kiderül, hogy 1935-ben némileg romlott a helyzet az előző évihez képest, ez pedig az országos tendenciánál rosszabb fejlemény. Szeged gazdaságának még mindig markánsan agrár jellegére utal az a körülmény, hogy a szükségmunkán foglalkoztatottak száma nagyjában igazodik a mezőgazdasági munkaidényhez. Megdöbbentő, hogy a legintenzívebb munkaidény sem képes felszívni valamennyi inségmunkást, holott a munkanélküliek száma ezeknél lényegesen nagyobb.

Egyes családoknak tűzifasegélyt, köz- és gyorssegélyt is adtak. Mindez csak pillanatnyi segítséget jelentett, nem oldotta meg tartósan a problémákat.⁷⁵

A tűzifa-, köz- és gyorssegély mértéke 1935-ben

Hónap	Tűzifasegély		Közsegély		Gyorssegély	
	Család	kg	Személy	Pengő	Személy	Pengő
január	1416	62280	801	5206	265	2240
február	1730	97060	705	4230	272	2403
március	897	26040	706	4236	301	2495
április	16	640	704	4224	257	1940
május	—	—	802	4812	260	2164
június	—	—	804	4824	245	2256
július	—	—	715	4290	376	3604
augusztus	—	—	759	4534	396	4299
szeptember	—	—	772	4632	384	3973
október	—	—	725	4350	345	3525
november	2	80	772	4632	307	2924
december	780	31 600	770	4620	354	3300

A jótékonykodásnak másfajta formái is kialakultak. Az egyetemi oktatók pl. 4 hónapon át nyolcvan család ellátására vállalkoztak.⁷⁶ A belvárosi plébánia pedig 6—800 szegénynek adott naponta egy-egy szelet kenyeret májustól—novemberig,⁷⁷ s a

⁷⁵ Uo. 31.

⁷⁶ Dm. 1932. dec. 14.

⁷⁷ Dm. 1935. máj. 23.

szegedi vegyesdandár parancsnoksága 55 fő (hadirokkantak, hadiözvegyek, hadiár-vák) részére biztosított ingyenes ebédet.⁷⁸ Hajlandók voltak a gazdagok arra is, hogy levetett ruháikat, cipőiket följánlják a rászorulóknak. Karácsonykor a proletár-gyerekeknek rögtönzött ünnepségen osztották ki a használt cipőket, ruhákat.⁷⁹ Glattfelder püspök 1935 decemberében a gyermekeknek mondott beszédében a „kis-rongyosokat” arra szólította fel, hogy adjanak hálát az Istennek, mert vannak jötevő emberek.^{79a}

Szanyi Károly fővegyész jó szándékú kezdeményezése volt az ún. ingyentej-akció. A vállalkozás méreteit bizonyítja, hogy a napi 2 dl tejet 2224 szegény gyermeknek juttatták.⁸⁰ 1934-ben 20 elemi iskolában, 25 óvodában és napközi otthonban, 1 kiskorú levente-otthonban és 4 Stefánia védőintézetben 4718 gyermeknek adtak napi 2—2 dl tejet.⁸¹ Még ez a mennyiség sem fedezte a minimális szükségleteket. Az akció szervezői kiszámították, hogy 9695 12 éven aluli iskolás gyermeknek, valamint 3211 óvodás gyermeknek kellene biztosítani ingyen legalább ilyen mennyiségű tejet. Pénzt viszont erre a célra a legjobb akaratral sem tudtak előteremteni.⁸²

A város a gyermekek számára napközi otthonokat, átmeneti otthonokat is fenntartott. Ezekben azonban tűrhetetlen állapotok uralkodtak. A Hunyadi tér 22. sz. alatti napközi otthonban pl. 400 gyermek élt. Akadt szoba, ahol 40 ágyat helyeztek el.⁸³ A Vásárhelyi sugárúti átmeneti otthonban — ahol normális körülmények között legfeljebb 60 gyermeket lehetett volna elhelyezni — 200—250-en is laktak.⁸⁴

⁷⁸ CsmL. I. Pmi 51930/1936.

⁷⁹ Az 1933. december 20-i „kisrongyos” akcióról így tudósít a Délmagyarország: „A kisrongyos-akció szép karácsonyi ünnepélyt rendezett kedden délután a rókusi elemi iskolában. A lélekemelő ünnepséget a gyermekkar »Hiszekegy«-e vezette be Weller Károly tanító vezetésével. Hehn János igazgató »Kisrongyosok«” című költeményét Kovács Adél szavalta. Dr. Aigner Károly ny. főispán a kisrongyosakció jelentőségéről beszélt. Dr. Glattfelder Gyula megyéspüspök a jótékony adakozók-nak mondott köszönetet az adományokért, amelyekkel a mai zord világban enyhíteni igyekeztek a szűkölködők keserveit. Dr. Láng-Miticky Ernőné, a Vöröskereszt egyeslet elnöknője a püspöknek mondott köszönetet, hogy megjelenésével az ünnepély fényét emelte. Kiss Károly tanfelügyelő méltatta az ünnepély jelentőségét, és annak a reményének adott kifejezést, hogy a társadalom a jövőben sem zárkózik el a nyomorgók szenvedéseinek enyhítésétől. A műsort több szavalat és énekszám egészítette ki. Az ünnepély után a kisrongyosakció ezer gyermeket új cipővel látott el, az ingyentej-akció 2 deci meleg kakaóval és zsemlyével, a Délvidéki Otthon két-két darab mákoskiflivel és a Török-szakad Jótékony Asztaltársaság egy-egy csokoládécsomaggal vendégelte meg a gyermekeket.” E rövid ismertetésből is kitűnik, mit jelentett az úri jótékonykodás: a szerény ajándékokhoz képest fényes külsőségek között szervezett akcióval megnyugtatni a polgári társadalom lelkiismeretét, leszerelni a munkásság jogos követeléseit. Dm. 1933. dec. 20.

^{79a} Dm. 1935. dec. 22. — Czibula Antal a kisrongyos-akcióval kapcsolatban írja: „Ha a köz-igazgatási tényező annyit gondolkozik a szociálpolitika feladatain, amennyit a felhívás kigondolására fordított, akkor rájön, hogy inkább a pinceodukat kellene kilakosítani, hogy ne jöjjenek onnan százával elő a szánalmas teremtések, mert minék a »kisrongyos-akció«, ha újból oda kell visszatérni-ök, ahonnan jöttek; hogy a külvárosi fagyos pinceoduk helyett egészséges lakások kellene; hogy a meleg cipő csak néhány napi álom, s nem a pillanatnyi fájdalmak fájnak, hanem az örökké tartó kínos szenvedések; hogy a tépett lelkű szülőknek csak munka kellene, biztosított állandó munka, mert a munkanélküliséggel jár az inség; hogy aki munkára képtelen és beteg, az is azért lett az, mert a meglévő intézmények rosszak voltak, és hiányzott a kellő védelme a munkaerőnek... Mi az irgalmasság cselekedeteiből keveset kérünk. Nem irgalmasságról van itt szó, hanem tömegszük-ségletekről és arról, hogy a megfelelő intézmények hiányzanak, és ami van, semmiképpen sem kielé-gítő.” Czibula: i. m. 161—162.

⁸⁰ Dm. 1933. jan. 5.

⁸¹ Dm. 1934. okt. 2.

⁸² Dm. 1934. okt. 3. — 1938 júniusában a belügyminiszter feloszlatta az ingyentej- és ingyenke-nyér-egyesületeket, mivel azok vezetőségei „kivételem nélkül a feloszlattott szabadkőműves páholyok tagjai sorából kerültek ki.” ANDERLÉNE: i. m. 118.

⁸³ Dm. 1935. jan. 17.

⁸⁴ Dm. 1932. szept. 24.

Egyik-másik iskolában teien „melegedő” is volt, sok gyermek ugyanis a tanítás után nem tudott hazamenni, mivel otthon nem fűtöttek.⁸⁵

A szegénység olyan nagy volt, hogy a kolduskérdés fontos problémává nőtte ki magát. A dolog odáig jutott, hogy a város 1936-ban külön koldustelep létesítését határozta el,⁸⁶ majd miután ezt a megoldást túl költségesnek találta, úgy döntött, hogy 200 koldust a Cserepes-sori barakkokban helyez el. Egy-egy lakásba 8 koldus került, részükre a szegényházban főztek.⁸⁷

Egy idő után csökkent az adakozó készség a társadalom részéről. A Délmagyarország c. lap több alkalommal is panaszkolta, hogy a különféle jótékonyági akciókra egyre kevesebb adomány érkezik.⁸⁸ A törvényhatósági közgyűlés pl. 1935. júliusi ülésén tárgyalni sem kívánta Kogutowitz Károly professzor javaslatát, hogy az iskolákban gyümölcs-tízórai adását rendeljék el.⁸⁹

A társadalom egyik pólusán felhalmozódott szegénység, nyomor és kiszolgáltatottság nem szabad, hogy elfelejtse a vele szemben megtermelt és összpontosított vagyont, fényűzést és hatalmat. A kettő a tőkés társadalomban egymást feltételezte, és Magyarországon majdnem gyarmati szintű különbségeket produkált. Nem véletlen, hogy a harmincas években megnövekedett idegenforgalom nyugati országokból idecsöppent turistái lelkendezve Szegedről úgy beszéltek, mintha a romantikus kelet kapujában lenne, ahol a külföldi utazó pénzért mindent megkap, és valódi nagyúrnak érezheti valami levantei város magát.

A belváros talmi csillogása egy kisszámú, de igen vagyonos társadalmi csoportot vett körül, palotái ezeknek nyújtottak luxusotthonokat. Vessünk egy pillantást a legtöbb adót fizető törvényhatósági tagok (virilisek) 1934. évi végleges névjegyzékére.⁹⁰

Név	Foglalkozás	Az adó összege
dr. Holtzer Gyula	házt., földbirtokos	29 757 P
dr. v. Shvoy Kálmán	háztulajdonos, ny. altábornagy	20 020 P
dr. Wagner Jenő	házt., kereskedő	20 020 P
dr. Csányi Mátyás	házt., ügyvéd	15 796 P
Pick Jenő	házt., gyáros	8427 P
Fenyő Mátyás	házt., kereskedő	8108 P
Vértés Miksa	házt., rt. igazgató	7721 P
Bruckner Ede	házt., kereskedő	4558 P
dr. Széki Tibor	egyetemi tanár	4491 P
dr. v. Máriafieldy Mátyás	tanár	3616 P
dr. Tóth Béla	h. polgármester	3171 P
Dr. Vidakovich Kamilló	egyetemi tanár	2566 P
Zsurkó János	cipészüzem-tulajd.	2055 P
dr. Glattfelder Gyula	háztulajdonos, csanádi püspök	1993 P
Grosz Marcell	bankigazgató	1379 P
dr. Széchenyi István	házt., ügyvéd	1305 P
dr. Biedl Samu	házt., gyáros	1303 P
dr. Tonelli Sándor	iparkamarai főtitkár	928 P
Keller Mihály	gyufagyári igazgató	904 P

⁸⁵ Dm. 1935. jan. 27.

⁸⁶ Dm. 1936. júl. 16.

⁸⁷ Dm. 1936. aug. 28.

⁸⁸ Dm. 1932. júl. 5.

⁸⁹ CsmL. Pmi-44568/1935., 10602/1935. ltsz.

⁹⁰ Dm. 1934. júl. 15.

A listavezető Holtzer Gyula vagyona pl. főleg ingatlanokból állott. Övé volt a Tisza Lajos krt. 57. sz. ház (értéke kb. 100 000 P volt), a Deák Ferenc u. 22. sz. ház (értéke: 250 000 P), a Széchenyi tér 2/a sz. ház (értéke: 100 000 P), a Mérei u. 17/b. sz. ház. Felsőtanyán 10 hold földet, szőlőt, házat bírt. Háza, földje volt Irsán, és Budapesten is volt ingatlana. Ezenfelül még jelentős pénztökével is rendelkezett.⁹¹

A virilistákról közölt táblázat azt is mutatja, hogy Szegeden kevés igazán gazdag ember volt ebben az időben, hiszen a 7—8000 P körüli adózók — országos mércével mérve — a nagyburzsoázia igencsak alsóbb régióiba tartoztak, nem is beszélve az 1000 P körüli adózókról. Ha feltételezzük is, hogy néhány nagyobb szegediv agyon tulajdonosa (pl. a fővárosi textilipari üzemek helyi leányvállalatainak igazgatói) nem a szegedi adózók között szerepel, mindez valósnak tűnik. A modern gyáripár ugyanis — amint arra már a bevezetőben utaltunk — csak egyes elemekben volt jelen, és a legnagyobb szegedi üzemek (pl. a Pick Szalámigyár, Szegedi Kenderfonógyár Rt. stb.) termelési értéke, tőkereje is elmaradt az országos nagyvállalatoké mögött.⁹² Figyelemre méltó, hogy a nagy adózókban a főváros után Szeged így is a második helyen állt: 136-an fizettek 10 000 és 100 000 P közötti jövedelemre. 6000—10 000 P után 177-en, 6000 P-ig 12 362-en adóztak. A szociális különbségeket mutatja, hogy a város lakosságának 48,5%-a ugyanakkor teljesen vagyontalannak számított.⁹³

Amikor azonban a kormány elhatározta, hogy fokozottan adóztatja a 10 000 P-nél több adót fizetőket, azonnal tiltakozó nyilatkozatokat tettek Grosz Marcell, a Kereskedelmi és Iparbank vezérigazgatója, Wimmer Fülöp kamarai elnök és ifj. Kass János szállodatulajdonos.⁹⁴

Ugyanez a Wimmer viszont határozottan elzárkózott a heti 48 órás munkaidő bevezetése elől.⁹⁵

Nem sajnálták azonban a pénzt fényűző életmódjuk fenntartására, költséges társas szórakozásokra, gazdag ruhákra, ékszerekre. Elég erről talán egyetlen epizódot felvillantani: „Az Országos Frontharcos Szövetség szegedi főcsoportja az Ipartestület márványtermében műsoros estélyt adott, amely a legszebb siker jegyében zajlott le — írja egy helyi lap 1935 januárjában —, Raffay Erzsébet, a Városi Színház vendégművésznője operettslágereket adott elő zongorakísérettel. Szünet után újabb tánc- és énekszámok következtek Rácz István cigányzenekarának kíséretével... Az előadás után tánc következett. A jótékony célú és nagysikerű estén nagyszámú és előkelő közönség jelent meg, élén Shvoy Kálmán ny. altábornagy, Baranyi Tibor főispán, Meskó Zoltán dr. tábornokorvossal, és nagyszerűen mulatott a műsorszámokon. A szebbnél-szebb estélyi ruhák Molnár Marika női ruha szalonjából, a gyönyörű ékszerek Reich Mór üzletéből kerültek ki.”⁹⁶

⁹¹ Dm. 1935. dec. 16.

⁹² Tonelli Sándor, a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara főtitkára egyik tanulmányában így ír: „Szegednek említett paraszt és hivatalnok város jellegéből következik, hogy a városban igazi nagy vagyonok nincsenek. Sem a város határterületén levő kisgazdák és kisbérlelők jövedelmei, sem a tisztviselői fizetések, sem pedig a szellemi foglalkozásúak keresetei nem vagyontételező tényezők. A város talajából kinőtt nagyipar és kereskedelem, amely a pénzüzlettel együtt nagy vagyonoknak lehetne forrása, hiányzott a múltban, és viszonylag gyengén van képviselve a jelenben is. Szeged nem az iparváros, hanem a nagykereskedelmnek, hanem a hivatalnoknak és kispolgárságnak a városa.” PÁLFY-BUDINSZKY—HERGÁR: i. m. 48.

⁹³ A város lakossága 1928-ban 2 776 263 P, 1929-ben 3 119 000 P, 1931-ben 2 925 000 P ún. állami egyenes adót fizetett. Ezekben az összegekben a földadó, házáadó, társulati, jövedelem-, vagyonadó van benne. PÁLFY-BUDINSZKY—HERGÁR: i. m. 39—40.

⁹⁴ Dm. 1932. nov. 30.

⁹⁵ Uo.

⁹⁶ A Szegedi Szemle hasábjain Székely Géza dr. még arra is kísérletet tett, hogy megmagyarázza: az urak fényűzése tulajdonképpen a munkásság számára hasznos, sőt szükséges dolog. Ezt írja: „Úton-útfélen hallja az ember, hogy talán sohasem volt olyan nagy a fényűzés, sohasem pro-

A kiáltó ellentéteket már akkor is sokan felismerték. Ez tűnik ki Csekey István szegedi jogi kari dékán 1938-ban írott tanulmányából. Ezt írja: „A belvárost jórészt aszfalt borítja. Magyarország vidéki városi terei közül a Széchenyi-tér a legnagyobb (50 087m²). Bármely világvárosnak becsületére válnék. A kultúrpalota neoklasszikus homlokzatával büszkén szövik a Tisza partjáról az ég felé. A középkori ónémet stílusban tartott egyetemi és egyházi épületekkel körülszegett Dóm-tér nem minden alap nélkül viseli a »szegedi Szent Márk tér« jelzőt... Alig kanyarodunk be azonban valamelyik mellékutcába, felszántott sziklaszilánkok váltják fel az aszfaltot, de csak egy darabon, hogy utat engedjenek a sár és a por birodalmának... Pár percnyire a transzparensztől megvilágított Kárász utcától bent vagyunk az Alföld legsivárabb falujában... Egyfelől a szellemi kultúra legmagasabb intézménye, a másfél évtized alatt csodálatosan kiépített egyetem, másfelől az írni-olvasni nem tudók ezrei (a 6 éven felülieknek még ma is 7%-a). Egyfelől az egyetem legmodernebbül felszerelt klinikái és laboratóriumai, másfelől a tüdővészben szenvedők ezrei...»⁹⁷

E felismerést azonban nem követte cselekvés, a hibák jószándékú feltárása sem árhatott a nyomor és a tudatlanság felszámolásával.

kálták olyan szemérmetlenül a szegénységet bankettek, ünnepek, luxus-kiadások és más költségek végbevitelével, mint éppen most, az általános nyomorúság idején. Vannak, akik már nyílt felzúdulással fenyegetőznek, ha abba nem hagyják az »urak« ezt az életmódot, ami az éhező és munkanélküli tömegeknek már egyenes kigúnyolása... De az Isten szerelmére: ne állják útját semmiféle költsékezésnek — lett légyen az látszólag a legnagyobb fényűzés is — éppen ők, a munkanélküli nincstelének... Egyszerűen azért ne, mert minden kiadott fillér munkaalkalom másoknak... A legtöbb szegény ember szemében gyűlöletes az, aki: színházba jár, jól és elegánsan öltözködik, könyvekre, képekre, rádióra, gramofonra, mozira adja ki pénzét, hangversenyre vált jegyet, autója, háza, föld-birtoka van, szép és nagy lakást tart, a Balatonra utazik, sportol, nagyokat mulat, bankettekét rendez — hogy hamarjában csak ezeket említsük... Szegénységben szomorú munkanélküli embertársam: a mai világban nem agyonütni, hanem dédelgetni, ajnározni kell azt az »urak«, aki pénzét két kézzel »luxustárgyakra fényüzi«. Hiszen az éppen a baj, hogy olyan kétségbeejtően kevesen vannak már az ilyen urak.” SzeSz 1931. ápr. 30.; Szegedi Új Nemzedék 1935. jan. 6.

⁹⁷ Cs. M. 1938. 30.

2. SZOCIÁLDEMOKRATÁK ÉS KOMMUNISTÁK A SZEGEDI MUNKÁSMOZGALOMBAN

A legjelentősebb tömegbefolyása a munkásság és a szegényparasztság körében a leginkább baloldali legális erőnek, a Szociáldemokrata Pártnak volt. Az SzDP belpolitikai programja valójában nem tartalmazott igazán radikális célkitűzéseket. Távoli, szinte már megfoghatatlan célként még beszéltek a szocialista társadalom megvalósításáról, de az SzDP lényegében polgári demokratikus alapon állt szemben a Horthy-rendszerrel, így a Gömbös-kormányzattal is.⁹⁸ Az SzDP ennek megfelelően harcot folytatott a polgári demokratikus szabadságjogok érvényesítéséért.⁹⁹ A párt fellépett a munkások mindennapi érdekeinek védelmében, a jobb munkakörülményekért, a munkanélküli-biztosításért, az OTI munkásönkormányzatáért, a szegényparaszatok részére pedig igazságos földreformot követelt.¹⁰⁰ Az SzDP elvei a gazdaságpolitikában a liberális burzsoázia célkitűzéseivel álltak közel. Lényeges eltérés abban mutatkozott, hogy a szociáldemokraták az állammonopolista kapitalizmushoz hasonló

⁹⁸ 1933-ban az SzDP pártvezetőségének és parlamenti frakciójának jelentése a XXIX. pártkongresszushoz „a nyugati államokhoz hasonló demokratikus ország” megteremtésének szükségességét hangsúlyozta. (Népszava 1933. jan. 6.; MFMT II. 135—136.) A szociáldemokrata mozgalom végső célját hasonló módon jelöli ki a XXX. pártkongresszus határozata is 1935-ben: „A pártgyűlés mélységesen meg van győződve a magyar szocialista munkásság elvi meggyőződésének szilárdságáról, szocialista szelleméről és áldozatkészségéről. A pártgyűlés tudja, hogy ilyen szervezeti és lelki készség alkalmassá fogja tenni a magyar munkásosztályt arra, hogy kivívja a maga céljait a napi politikai küzdelmekben, hogy szükség esetén megvívja harcát a fasizmussal szemben; s hogy majdan elérje végső célját, a demokratikus szocializmust.” (Népszava 1935. szept. 17. 13.; MFMT II. 169—170.)

⁹⁹ A XXX. pártgyűlés — megerősítve az előző kongresszus irányvonalát — ezzel kapcsolatban leszögezte: „...a mai válságból csak olyan demokratikus parlamenti rendszer vezetheti ki az országot, amely a dolgozó milliók akaratán és bizalmán nyugszik. A pártgyűlés ezért követeli: az általános, egyenlő választójog sürgős törvénybeiktatását, lajstromos rendszerrel és titkos szavazással, az ajánlási rendszer eltörlésével. Követeli a sajtószabadság és az esküdtszéki bíráskodás visszaállítását; az egyesülési és gyülekezési jognak minden társadalmi osztály és foglalkozási ág számára való törvényes szabályozását, a politikai amnesztiát azok számára, akik az 1918., ill. az 1919. évi forradalmakban résztvettek, valamint a rehabilitációs törvény sürgős megalkotását.” (Népszava 1933. jan. 6., 1935. szept. 17.; MFMT II. 135—136., 169—170.)

¹⁰⁰ Az 1935 őszen megrendezett szakszervezeti kongresszus határozata szorgalmazta a 48 órás munkaidő bevezetését az összes szakmában, a betegség-, baleset-, öregségi biztosítás minden foglalkozási ágra való kiterjesztését, „nevezetesen minden munkás, kisiparos, kiskereskedő és törpebirtokos kötelező biztosítását.” (Népszava 1935. szept. 10. — Vö. a XXX. pártgyűlés szociálpolitikai határozataival. L. Népszava 1935. szept. 17. 10—11.)

Az agrárkérdéssel kapcsolatos álláspontot az 1930-as XXVII. pártkongresszus alakította ki. Erre a határozatra hivatkozik az 1935-ös pártgyűlés is, amikor kimondja: „A magyar mezőgazdaság válsága nem konjunkturális, hanem szervezeti válság, amelyet csak gyökeres földbirtokreformmal, valamint a termelési és értékesítési rendszer teljes átszervezésével lehet megoldani.” MFMT II. 124.; Népszava 1935. szept. 17.

formációt szerettek volna megvalósítani a gazdasági életben, míg a burzsoázia visszatartott minden állami beavatkozást.¹⁰¹

Külpolitikai tekintetben az SzDP a béke megőrzéséért szállt síkra, és általában szolidaritást vállalt a demokratikus mozgalmakkal (pl. a spanyol népfronttal).¹⁰² De élesen szembeszállt a Szovjetunióval, mint ahogy a pártvezetés ebben az időben itt-hon elvetett csaknem minden együttműködést a kommunistákkal.¹⁰³ Elítélték a hitleri fasiszta rendszert.¹⁰⁴ Viszont — igaz, kisebb hangerővel — alkalmilag kapcsolódtak az uralkodó körök nacionalista, irredenta kórusához. Az SzDP szegedi szervezeteinek politikai vonalvezetése megfelelt a párt országos irányvonalának.

Az SzDP tömegbefolyása Szegeden jelentős volt: az 1935-ös országgyűlési választásokon pl. 6546-an szavaztak a pártra. A párt társadalmi bázisát elsősorban a munkások adták, de már ekkorra jelentős szegényparaszti tömegeket is sikerült politikailag befolyásolniuk. De sok kisiparos, számos magántisztviselő és értelmiségi is erősítette a szociáldemokraták sorait.¹⁰⁵

Kétségtelen, hogy az SzDP volt Szegeden a legszervezettebb politikai erő, a párt folyamatos szervezeti életet tudott kialakítani. A szervezethez mindenekelőtt a párt belső életét jellemezte, de „kifelé” is fegyelmezettek voltak. Mindig és mindenütt egységesen léptek fel. Ez nemcsak tekintélyt biztosított számukra, hanem jelentősen megnövelte döntéseik hatékonyságát is. A párt kisebb egységei az alapszervezetek voltak. Ilyenek működtek a Belvárosban, Felsővárosban, Móravárosban és Rókuson. A szociáldemokraták tehát csaknem minden városrészben jelen voltak, és aktív tevékenységet fejtettek ki, viszont nem fordítottak elég gondot a külső telepek megszervezésére.¹⁰⁶ Egyedül Somogyi-telepen folytattak agitációt, emellett azonban még 16 munkástelep tartott Szegedhez. A telepek lakossága összetételénél fogva fontos bázisa lehetett volna az SzDP-nek.

¹⁰¹ Mónus Illés főtitkár a XXX. pártkongresszuson megtartott referátumában hangsúlyozta ugyan, hogy „a kapitalizmus válsága napfényre hozta leglényegesebb hibáit: a javak termelése és elosztása között óriási szakadék támadt”, de a párt stratégiai célkitűzéseinek megfelelően elutasította az alapvető termelési eszközök társadalmi tulajdonba vételét. Lényegében a tőkés magántulajdon alapjára helyezkedett, bár bizonyos területeken — állammonopolista szinten — a nacionalizálás szükségességét is elismerte: Végül elhatározta magát azoktól a baloldali szociáldemokratáktól, akik még komolyan vették a párt régebbi célkitűzését: a szocialista társadalom megteremtését. (Népszava 1935. szept. 17., MFMT II. 169—170.)

¹⁰² Az SzDP Országos Titkársága 1935 decemberében így összegezte külpolitikai irányvonalát:

1. Belpolitikai reformok, demokratikus átalakulás nélkül a revíziót nem lehet elérni.

2. Az erőszakos békeszerződéseket — mivel egy új háború lehetőségét hordozzák — meg kell változtatni.

3. Minden vitás kérdést nemzetközi fórumok tárgyalásai útján kell megoldani.

4. Az SzDP ellenzi a Németországgal és Olaszországgal való szorosabb szövetség kialakítását, mert az említett államok marxistaellenesek, zsidóellenesek, és gazdaságilag sem előnyösek Magyarországnak számára.

5. Az SzDP angol és skandináv orientációt sürget. PIL Rend. ir. 651. f. 6. cs. (Bal. össz.) 1935. (Vö. Népszava 1935. szept. 17.; MFMT II. 179—180.)

¹⁰³ Népszava 1935. szept. 10.

¹⁰⁴ Az 1935-ös kongresszusi határozat állásfoglalása: „A Magyarországi Szociáldemokrata Párt mindenekelőtt mély aggodalommal és nyugtalansággal állapítja meg, hogy a fasiszmus és a diktatórikus kormányzati rendszerek európai térhódításaival megdöbbentő módon, ezeknek a rendszereknek a következményeként, mindenütt jelentkezik a fegyverkezések mértéktelen fokozódása és a háborús veszedelemnek ijesztő módon való közeledése.” (Népszava 1933. jan. 6., 1935. szept. 17.)

¹⁰⁵ 1934 májusában kb. 500 párttagot tartottak az SzDP szegedi központjában nyilván. Pécsen kb. 300, Miskolcon 400, Győrött 450 a párttagok száma. A tagdíjat kb. 200-an fizették rendszeresen. PIL SzDP Ti 658. f. 5/158 ö. e.

¹⁰⁶ Alsóvárosban és Újszegeden — ahol a kormánypárt és a katolikus egyház befolyása volt a legjelentősebb — nem volt szociáldemokrata alapszervezet, bár gyűléseket e kerületekben is tartottak. PIL SzDP Ti 658. f. 5/158 ö. e.

A tanyai munka a rendőri hatóságok brutális fellépése miatt akadozott. Az uralkodó köröket nyugtalanította minden olyan falusi szervezkedés, amely esetleg a kezdeményezők szándéka ellenére az elégedetlenség nyílt kirobbanását segíthette elő. Az SzDP falusi szervezeteinek, valamint a Földmunkásszövetség helyi csoportjainak a tevékenységét bénították, összejöveteleik résztvevőit „titkos gyűlés” tartása címén megbüntették, a szervezőket gyakran elhurcolták és megkínózták.¹⁰⁷ Ilyen körülmények között érhető, hogy az SzDP országos és szegedi vezetői csak ritkán jutottak el a falvakba, a tanyavilágba. A szociáldemokrata agitáció Szentmihályteleken, Nagyszéksóson és Királyhalmán talált élénkebb visszhangra. Ugyanakkor a NEP és a Rassay-párt akadálytalanul végezhetette politikai munkáját a falusi lakosság között, és valószínűnek tartjuk azt is, hogy egyebek mellett ez is oka lehetett választási győzelmüknek 1935 márciusában.¹⁰⁸

Az alapszervezetek életét választott vezetőségek irányították, az egész szervezetet pedig a Városi Végrehajtó Bizottság fogta össze. A Szegeden gyakrabban szereplő országos vezetők közül szólnunk kell Kéthly Annáról. Ebből az időből működésének egy viszonylag pozitívabb periódusát ismerhetjük meg. Eszmeileg „megalapozott” opportunitizmusa akkoriban sem tűnt el teljesen, antifasiszta, kormányellenes magatartása azonban a textilmunkásnök és a magántisztviselők között sok hívet szerzett számára.¹⁰⁹ Az SzDP szegedi szervezete élén ebben az időszakban Lájér Dezső állott. Az eddigi kutatások tények tükrében mutatták meg Lájér megalkuvó, helyenként osztályárulásra is hajlamos magatartását. A hivatalos irányvonalnak megfelelő, jobboldali, a helyi uralkodó körökkel is csaknem mindig együttműködni kész vezető volt. Több munkássztrájk elvtelen leszerelése is az ő nevéhez fűződik. De a munkásmozgalomban különösebb ellenszolgáltatás nélkül végzett több évtizedes munkája hasznos elemeket is tartalmazott. Szívós szervezőmunkája hozzájárult a helyi szociáldemokrata szervezetek kiépüléséhez.¹¹⁰

A Gömbös-kormányok időszakában a pártban két alkalommal volt vezetőség-választás. 1935. január 29-én a párt elnökévé Dáni János vasmunkást, titkárává Lájér Dezsőt választották. A Végrehajtó Bizottságba a következők kerültek: dr. Valentiny Ágoston ügyvéd, Bozóki József szobafestő, Müller Dezső magántisztviselő, Simon Béla asztalossegéd, Stern Dávid ügynök, Papdi Márk kendergyári munkás,

¹⁰⁷ MFM T II. 125. — Vö. a 203. jegyzettel.

¹⁰⁸ PIL S zDP Ti 658. f. 5/158 ö.e. Feltűnő, hogy míg az országgyűlési választások eredményei Szegeden az SzDP visszaesését mutatják, a nem sokkal később megrendezésre kerülő OTI-választásokon ennek az ellenkezőjét, ti. a szociáldemokrata befolyás megerősödését látjuk. Ez az ellentmondás csak látszólagos, és könnyen feloldható. Számításba kell ugyanis vennünk, hogy az országgyűlési választásokon a választójog lényegesen korlátozottabb volt, mint az ún. OTI-választásoknál, amelyek mégiscsak a biztosítottak „belügyét” jelentették — méghozzá nem politikai szektorban. Az is latba esett, hogy bár a képviselőválasztásokon a szociáldemokraták jelentős számú szavazót elvesztettek, ez a körülmény nem volt befolyással a társadalombiztosítási választásokra. (Az országgyűlési és az OTI-választások részletes, elemző értékelésével közeljövőben megjelenő tanulmányunkban foglalkozunk.)

¹⁰⁹ Vö. Munkásmozgalomtörténeti Lexikon 256.

¹¹⁰ Lájér, aki tagja volt a párt országos választmányának is, egyáltalán nem volt népszerű még a jobb oldali szociáldemokrata vezetők körében sem. A „központ emberének” tartották, és konzervatívizmusával, megalkuvásra való hajlamosságával magyarázták a szegedi szociáldemokrata mozgalom gyengeségét, lanyhaságát. (PIL SzDP Ti 658. f. 5/147 ö. e., 5/158 ö. e.)

Egy jószemű újságíró a városi közgyűlés tagjait jellemezve így ír Lájér Dezsőről: „Szocialista, pontosabban szociáldemokrata. Ezt azért tartjuk fontosnak hangsúlyozni, mert mint vezér ő képviseli a »legszélsőségesebb« elemet a közgyűlésben. Valójában nem szélsőségesebb akármelyik gondolkodó kispolgárnál. Azok közé a »klasszikus« szociáldemokraták közé tartozik, akik már Bismarck, a »vaskancellár« idején oszlopos támaszai voltak a polgári társadalomnak ... Amiket mond — más feltalálásban — pl. Csávossy Elemér jezsuita páter is elmondhatná, sőt el is mondja.” Szegedi Napló 1932. okt. 31.

Horváth István nyomdász, Bernáth András cipézszege, Parcsetich Mihály asztalosmester, Popovics Anna varrónő és Gyólay János kőműves napszámos. Az ellenőrző bizottság tagjai lettek Rudolf Ernő kereskedő, Pataki Vilmos napszámos, Kekezovics Emil v. bírósági tisztviselő, Lapcsányi Mihály kéményseprősege és Dénes Leó magántisztviselő.¹¹¹

Az országgyűlési választásokon elszenvedett kudarc miatt kiéleződtek az ellentétek a vezetőségben. Emiatt a januárban megválasztott vb május 20-án lemondott azzal, hogy az új vb megválasztásáig ideiglenesen továbbviszi az ügyeket. A főispán ezzel kapcsolatban levél a belügyminiszterhez megállapítja: „A vb lemondásának oka az, hogy az elvesztett mandátum miatt Lájér Dezső párttitkárt okolják, mint akinek személye, konzervatív gondolkodása miatt, a munkásság felé már nem népszerű, és hogy neki tulajdonítják, hogy a radikális irányzatúak nem térnek vissza a pártba. A radikálisabb irányzatúak, főleg azonban a vb szélsőségebb tagjai fiatalabb és tevékenyebb párttitkárt kívánnak és új alapokra fektetett harcias szakszervezeteket, fiatal vezetőkkel.”¹¹²

Az új vb-t 1935. július 16-án választották meg.¹¹³ Tagjai Lájér Dezső párttitkár, dr. Berkes Pál orvos, Komócsin Mihály cserepezősege, Bernáth András cipézszege, Stern Dávid ügynök, Berta Sándor asztalossege, Ádók Margit tűzőnő, Pataki Vilmos napszámos, Papdi Márk gyári munkás, Horváth István nyomdász, Lakó Antal kádársege, Masánszky József fogtechnikus lettek. Az ellenőrző bizottságba Kekezovics Emil v. bírósági tisztviselőt, dr. Adler Dezső ügyvédet, Marosi János villamoskalauzt küldte a párttagság.¹¹⁴

Az alapszervi vezetőségek kis létszámúak voltak és — a vb-hez hasonlóan — főleg operatív kérdésekkel foglalkoztak. Pl. a belvárosi pártszervezet vezetősége 1935 közepéig négytagú, elnöke az ismert szociáldemokrata ügyvéd, dr. Valentiny Ágoston volt,¹¹⁵ tagjai pedig Tóbiás Lajos, Müller Lipót és Vörös József. A vezetőségben az elnök mellett titkár, pénztáros és ellenőr dolgozott, tehát a napi teendők szempontjából osztották el a vezetőség tagjai között a feladatokat.¹¹⁶

¹¹¹ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. 1935—4—3101.; Dm. 1935. jan. 29.

¹¹² PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. 1935—4—3101.

¹¹³ Uo. Dm. 1935. júl. 17.

¹¹⁴ A vb jelentését nagy érdeklődés közben Lájér Dezső ismertette. Az 1935 áprilisi képviselőválasztásokkal foglalkozva megállapította, ha mindenki megtette volna a kötelességét, akkor az SzDP nem veszített volna Szegeden mandátumot. Lájér ezután éles szavakkal ítélte el a pártban működő baloldali ellenzék tevékenységét. A vitában először Müller Dezső szólalt fel. Védelmébe vette a régi vb-t hangsúlyozva, hogy az teljesítette kötelességét. Trischler Ferenc, aki a proletárdiktatúra idején vöröskatonaként harcolt, viszont a kritika szabadságát hangoztatta, és bírálta a vezetőség munkáját. Véleménye szerint főként a tanyai körzetekben kellett volna erőteljesebb szervezőmunkát folytatni. (Trischlert a harmincas évek végén az SzDP-ből baloldali magatartása miatt kizárták.) Galiba Imre szerint a választások idején sokan elárulták a mozgalmat. Pintér Géza a párt egységére és az összetartás fontosságára hívta fel a figyelmet. A vita után következett a választás, amelynek eredményeként a baloldal jelentősen előretört a szociáldemokrata pártvezetésben. A vb tagja lett pl. Komócsin Mihály, aki ekkor a baloldali ellenzék egyik vezetője volt. (Komócsin 1912-ben lépett be a MÉMOSz-ba és az SzDP-be. A Tanácsköztársaság védelmében a Vörös Hadseregben harcolt. A két világháború közötti időszakban tevékenyen részt vett az SzDP munkájában, és kapcsolatban állt az illegális KMP-vel.) PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. 1935—4—3101.; Dm. 1935. júl. 17.; Munkásmozgalomtörténeti Lexikon 276.; Csmfh 99.

¹¹⁵ Valentiny 1918-ban lépett be az SzDP-be. A Tanácsköztársaság idején Szegeden a Közal alkalmazottak Szakszervezetének egyik vezetője. A két világháború között az SzDP szegedi szervezetének vezetőségi tagja, megszakításokkal titkára, majd elnöke. Munkásmozgalomtörténeti Lexikon 610., Csmfh 103—104.

¹¹⁶ Az alapszervi vezetőségek helyzetére 1935 közepén rávilágít egy főispáni jelentés is: „A júliusi 16-i választás után az ellenzék még fokozottabb erővel indított harcot Lájér Dezső és hívei ellen, és jelenleg az a helyzet, hogy a két legerősebb kerületi pártszervezetben (belvárosi, felsővárosi) tömő-

Az említettekén kívül fontosabb feladatot töltött be Olejnyik József, aki mint SzDP-képviselő a törvényhatósági bizottságban is tevékenykedett, és ő volt a főszerkesztője a Város és tanya c. időszaki lapnak is.¹¹⁷ A párt ismert propagandistái, aktivistái voltak továbbá Farkas István, Horváth József (törvényhatósági bizottsági tag), Papdi György (1919-ben vöröskatona, a húszas évek elején kendergyári sztrájkok szervezője, 1939-től 1944-ig az SzDP szegedi csoportjának titkára), Brauswetter János, Stehli István (vöröskatona, a Vági-féle MSzMP tagja, részt vett az illegális KMP munkájában), Strack Ádám (1919-ben élmezésügyi kormánybiztos, 1920-tól 1944-ig az SzDP baloldali ellenzékének tagja, egyik szervezője és résztvevője a Szegedi Kenderfonógyár bérharcainak), Popovics János (MÉMOSz-tag), Simon Béla (1941-től a felsővárosi pártszervezet vezetőségi tagja), Nagygyörgy Mária (főleg a Munkásdalárdában és a színjátszó csoportban szerepelt), Mison János (az SzMTE szervezésében és a Népszava terjesztésében szerzett érdemeket), özv. Lengyel Jánosné (propagandista), Kiss János (MÉMOSz-tag), Halász György (MÉMOSz-pénztáros), Bucsezán Miklós (a Munkásotthon gondnoka), Cseh Imre (KMP-tag), Csuri Mihály (MÉMOSz-tag, 1924 és 1934 között az eszperantista csoport vezetőségi tagja), Deli Károly (KMP-tag, az SzDP baloldali ellenzékéhez tartozott), Engi István (a bűrszakszervezet vezető aktivistája) stb.¹¹⁸

A szervezeti élet legfontosabb fórumát a taggyűlés jelentette, amelyen csak párttagok vehettek részt. Ilyen zártkörű rendezvényt azonban ritkán szerveztek, a legtöbb megmozdulásukat a tömegekkel való kapcsolat erősítése érdekében nyilvánosnak minősítették.

Rendezvények céljára három hely állt kizárólagos rendelkezésre, a Hétvezér utcai Munkásotthon,¹¹⁹ a Fodor utcai Építőmunkás Otthon és a Jósika utcában levő Nyomdászotthon. A nagyobb gyűléseket a Korzó (ma Vörös Csillag) moziban, jó idő esetén a Kállai-ligetben tartották, egyéb szociáldemokrata összejöveteleket — párt helyiség híján — vendéglőkben. Ismertebb találkozóhelyeik voltak Móravárosban az Ördög-, Újszegeden a Zombori-, Alsóvárosban a Vecsernyés-, Felsővárosban a Keméni-vendéglő és Somogyi-telepen az Iparvigadó.

A nyilvános gyűlések fő témája többnyire az időszerű gazdasági és politikai helyzet volt. A párt egy-egy vezetőjének vagy aktivistájának beszámolóját gyakran élénk viták követték. A résztvevők nem egyszer éles kritikát gyakoroltak az SzDP országos és helyi politikai vezetésével szemben is.

A gyűléseken, miként a többi munkásrendezvényen, részt vett a rendőrség képviselője, és azonnal megszakította az előadót, ha valamelyik kitétele az ő megítélése szerint súrolta az izgatás határát. A gyűlések napirendjére mindig igyekeztek időszerű, közérdeklődést kiváltó kérdéseket felvenni. Az 1934. február 1-én tartott

rültek, amely pártszervezeteknek a vezetőségi tagjai a volt vb radikális irányzatú tagjaiból kerültek ki. Minthogy ebbe az ellenzéki mozgalomba kommunisták, az egységfront hívei és hirdetői is bekerültek, ezért az ellenzéki mozgalom állandó bizalmas megfigyelés alatt áll." PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. 1935—4—3101.; Dm. 1935. aug. 30.

¹¹⁷ 1935 végén Olejnyik — feltehetőleg sértődöttség miatt — lemondott a pártban viselt tisztségeiről és törvényhatósági bizottsági tagságáról. A pártszervezet vezetősége Olejnyik lépését áruságnak minősítette, és foglalkozott kizárásának gondolatával is. (PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. 1935—4—3101.) Olejnyiket híúsága a szélsőjobboldal, a Hivatásszervezet táborába vitte, ahol a harmincas évek második felében szerepet játszott. Vö. ANDERLÉNÉ: i. m. 168.

¹¹⁸ Csmfh 76., 84., 84—85., 78., 82—83., 72., 67., 62., 50., 43., 23., 24., 27—28., 30., 33.

¹¹⁹ Az ún. Munkásotthon Szövetkezetnek 1934 közepén 2950 P bankadóssága volt, amely után 8%-os kamatot fizetett. Az otthon fenntartásához szükséges évi 3000 P-t sohasem tudták megszerezni, kb. 2000 P-t a párt és a Népszava bevételeiből kellett fedezni (PIL SzDP Ti 658. f. 5/158 ö. e.) A pártszervezet egyébként is szerény anyagiakkal rendelkezett, kb. 250 P készpénzük és 800 P takarékbetétjük volt.

nyilvános gyűlésen Olejnyik József a rókusi munkások előtt arról beszélt pl., hogy a legfőbb ipar- és élelmicikkek drágulását a monopóliumok rovására kell írni. Külpolitikai tekintetben az utóállamokkal kellene békés kapcsolatokat teremteni, nem pedig a fasiszta hatalmakkal szövötközni.¹²⁰ Március 1-én ugyancsak külpolitikai kérdésekkel foglalkozva viszont Olejnyik már arról beszélt, hogy az SzDP nemzeti alapon áll, mert nemzetközi összeköttetéseit a revízió érdekében is felhasználja. Más kérdésekről szólva ellenben az osztályöntudat fontosságát hangsúlyozta.¹²¹

A szegedi szociáldemokrata pártszervezetben 1935 januárjában dr. Kiss Jenő budapesti újságíró tartott előadásokat a munkásosztály helyzetéről és az osztályharcos szervezkedés fontosságáról. Kiss Jenő baloldali szocialista hírében állt, aki a húszas években a kommunistákat is tömörítő Stromfeld-kört szervezte dr. Madzsar Józseffel együtt. Kiss Jenő célja ezúttal a baloldali, radikális fiatalok felkészítése volt az agitációs munkára.¹²²

Még az egykorú tudósításokból is kitűnik a szociáldemokrata propaganda ellentmondásossága, amely több volt, mint egyszerű eklekticizmus, egyben-másban a beidegzett megalkuvás reflexeinek tekinthetjük megnyilvánulásait. Viszont ezek szomzédságában megtaláljuk időnként a marxista alapvetést.

A gyűléseken szóba kerültek várospolitikai ügyek is. Az SzDP törvényhatósági bizottsági tagjai rendszeresen beszámoltak ténykedésükről választóiknak. A találkozó, beszámoló alkalmával a választók újabb gondokról is beszéltek, amelyeket a szociáldemokrata városatyák a következő közgyűlésen interpelláció formájában szóba is hoztak.

A szegedi szociáldemokrata szervezet fontos szerepet játszott a Dél-Alföld mozgal-mában. Többször tartottak kerületi értekezleteket a városban. Ezen részt vettek Hód-mezővásárhely, Sentes, Makó, Orosháza, Csongrád, Szegvár, Mindszent, Dorozsma, Szőreg, Deszk és más helységek küldöttei is. Egy-egy ilyen értekezleten 200-an is meg-jelentek. Megvitatták a politikai és a gazdasági helyzetet, a pártszervezetek és a sajtó jelentőségét, a mezőgazdasági lakosság szervezését stb.¹²³ Előadást tartottak többek között Kéthly Anna, Lájér Dezső szegedi és Takács Ferenc vásárhelyi párttitkárok.¹²⁴

A pártszervezet politikai munkájában fontos helyet kaptak a telenként megren-dezett tudományos ismeretterjesztő előadások.¹²⁵ Egy részük a munkásmozgalom történetével és elméletével foglalkozott. Ezek közé tartozott pl. Takács József Mi a

¹²⁰ Dm. 1934. febr. 1.

¹²¹ Dm. 1934. márc. 1. — Egy másik alkalommal Farkas István szociáldemokrata országgyűlési képviselő A materiális okok befolyása az emberi gondolkodásra c. előadásában hangsúlyozta: „Az emberi társadalom története nem áll másból, mint osztályharcból. Szemünk előtt játszódnak le azok az örök igazságok, amelyek a marxizmusban feltalálhatók. A marxi igazság, hogy mindenki környezetének szülötte. A környezet formálja ki az embert, ezt nem lehet tagadni... A gyáros lehet nagyon jó ember, de mindig köti a felfogása, amely arra ösztönzi, hogy az anyagiak érdekében lehetőleg mindenkit kihasználjon.” Ezután külpolitikai kérdésekről szólt: „Németországban a hitlerizmus a kapitalizmuson alapszik, és ha egyszer szembehelyezkedik a kapitalizmussal, megszűnik a léte is. Németországban nagy csapás érte a demokráciát, de nem szabad elfelejteni, hogy a német demokrácia alig tíz éves... Osztályharc mindig volt, és ma is van. Előre látható, hogy azoké a jövő, akiknek az oldalán a kitartás van.” Dm. 1933. nov. 4.

¹²² Dr. Kiss Jenő tevékenységét a helyi rendőrség úgy értelmezte, hogy az az egységfront megteremtését készíti elő: „Jelentem, hogy a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek tevékenysége, valamint a kommunista mozgalom megfigyelésével kapcsolatban több oldalról történt részben bizalmas bemonadás, részben megállapítások szerint a kommunista érzelmű egyének részéről erős tevékenység mutatkozik az irányban, hogy a jelenlegi Szociáldemokrata Párt és a szakszervezet keretében — mint rendes tagok — eszméik terjesztésére fejtsenek ki óvatos agitációt, és egyben előkészítsék a talajt az ún. Egységfront számára” — írta egy rendőrségi funkcionárius. PIL Rend. ir. 651. f. 6. cs. (Bal. össz.) 6/1935., 651. f. 2. cs. VII. res. 1935—4—4076.

¹²³ Dm. 1934. jan. 19.

szocializmus? című, Csapó Sámuel Az angol munkásmozgalom keletkezése és fejlődése, Szakasits Árpád A tömegekről és vezetőikről a társadalmi harcban, Kertész Miklós Anglia és az angol munkásmozgalom, Hort Dezső A tudományos szocializmus alapjai, Kabók Lajos A magyarországi munkásmozgalom története című előadása.¹²⁶ Természetesen nem vállalkozhatunk a reménytelen feladatra, hogy pusztá címekből ítéletet alkossunk az előadásokról. Annyi mégis világos, hogy a nemzetközi és a hazai munkásmozgalom múltjának és akkori jelenének felidézésével, ill. bemutatásával, a tudományos szocializmus néhány jól megválasztott elméleti kérdésének napirendre tűzésével hozzájárultak a munkásság politikai ismereteinek gyarapításához. Bizonyos párhuzamokból^{126a} nagy valószínűséggel föl-

¹²⁴ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VIII. res. 1934—4. 20/1934.

¹²⁵ Az SzDP Országos Titkársága az 1934—1935-ös tanévre pl. az alábbi témaköröket jelölte meg. *Szemináriumok*: geopolitika és gazdasági földrajz; közgazdaságtani elméletek; újkori forradalmak története; községgazdaság; szocialista eszmék fejlődéstörténete; Magyarország története; közgazdaságtan; politikai eszmék fejlődéstörténete. *Előadások*: kapitalista gazdálkodás és gazdaságtörténet; szocializmus; mezőgazdaság és földkérdés; történelem és társadalmi harcok története; politika, külpolitika, községgazdaság; állam és társadalom; aktuális problémák és gyakorlati kérdések; szakszervezet, szociálpolitika; ifjúsági és nőkérdés; kulturális kérdések; irodalom, művészet, zene; természettudomány, technika; egészségápolás, sport.

PIL SzDP Ti 658. f. 5/169 ö. e.

¹²⁶ Dm. 1933. dec. 4., 1934. márc. 10., 1934. márc. 15., 1934. jan. 15., 1932. dec. 3., 1935. jan. 16., 1935. jan. 24., 1935. febr. 7., 1936. jan. 4., 1936. febr. 14., PIL SzDP Ti 658. f. 5/179 ö. e.

^{126a} Az előadások eszmeiségéről, tudományos megalapozottságáról némi fogalmat nyerhetünk, ha az SzDP társadalomtudományi folyóiratának, a Szocializmusnak, illetve napilapjának, a Népszavának egykori számainat áttanulmányozzuk, hiszen az előadások feltehetőleg igazodtak a központi irányvonalhoz.

Pl. Pintér Géza, Hort Dezsővel vitatkozva, szilárd marxista alapról közelíti meg a legfontosabb elméleti kérdéseket. Hangsúlyozza: „Új szocializmus egyébként nincs, csak szocializmus van, amely régi is, új is egyszerre —: céjaiban és törekvéseiben korszakokként és országokként változatlan, módszereiben és eszközeiben történelmileg változó.” Továbbá: „Marx kimutatta, hogy a dialektika elve a történelmi fejlődésben az osztályellentétekből adódó osztályharcokban érvényesül... Az új társadalmi rendet, új gazdasági és politikai formát követelő és új eszmét hirdető, feltörekvő társadalmi osztály feladata az új követelményeket diadalra juttatni s a megfelelőséget e követelményekhez megteremtteni — az osztályharc útján.” (Hort Dezső az SzDP egyik országos vezetője. A harmincas évek közepén könyve jelent meg Új szocializmus címmel. H. G. Wells, Henri de Man és a francia ún. neoszocialisták hatására a marxizmus megreformálásának szükségességét hangsúlyozta. — Szocializmus 1935. 9. sz. 399—403.)

A marxizmus elméletének felszínén tartását szolgálták azok az ismertetések, amelyek az akkori ban megjelenő Marx—Engels művekről tudósítottak. (Pl. Mónus Ervin: Az élő Engels; Marx Károly élete — napi krónikában; Engels Frigyes stb. L. Szocializmus 1936. 9. sz. 426—429., 1935. 8. sz. 372., 1935. 9. sz. 396—399.)

Természetesen Marx és Engels interpretálására leggyakrabban nem a forradalmi szocializmus szellemében került sor az említett kiadványokban. (L. Fejtő Ferenc: Marx ellen, Herczka Sándor: A szocializmus vándorútja, Mónus Illés: A magyar munkásmozgalom feladatai stb. írásokat. Szocializmus 1935. 6. sz. 265—269., 1935. 9. sz. 403—404., 1935. 8. sz. 389—395.)

A reformizmus széles körű propagálása érdekében a Népszava, a Szocializmus hasábjain és a Munkáskönyvtár füzeteiben helyet kaptak Ferdinand Lassalle, Eduard Bernstein, Otto Bauer, Karl Kautsky, Otto Braun stb. írásai. Ugyanakkor Karl Liebknecht, Franz Mehring, Szabó Ervin stb., tehát a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom képviselőinek művei ritkábban jutottak el a szociáldemokrata olvasókhöz.

Az SzDP általában megkülönböztetett figyelemmel fordult a szociáldemokrata vezetésű országok felé, illetve oda, ahol legalisan működhetett szociáldemokrata párt (Anglia, skandináv államok, Csehszlovákia, Belgium, Lengyelország, Svájc; Hollandia stb.). A magyar szociáldemokrácia előtt korábban példaként álló német szociáldemokrata mozgalmat szétverték, ezért ekkor inkább az angol és a skandináv pártok tevékenysége állt az SzDP érdeklődésének homlokterében. A pártsajtó rendszeresen tudósított a testvérpártok belső életéről, politikai küzdelmeiről, választási szerepléseiről stb. (L. a Szocializmus-ban A világ munkásmozgalma c. állandó rovatot.)

deríthető, hogy elsősorban nem a forradalmi hagyományokat igyekeztek kihámozni, hanem ellenkezőleg, a reformizmust állították példaként hallgatóságuk elé. Másfelől az is előfordult, hogy a forradalmi szocializmus bizonyos elemei egy-egy ilyen előadásban kifejezésre jutottak.

Az előadások egy másik igen jelentős csoportja a munkásság élet- és munkakörülményeit, a munkásvédelem kérdéseit érintette. Ilyen volt pl. Lájér A magyar munkásbiztosítás, Peyer Károly A szakszervezeti mozgalom jelentősége és feladatai, Kruppa Dezső A termelés racionalizálása és hatása a munkásokra, dr. Berkes Pál A szociális higiéné, Kéthly Anna Házasság és család, A nő szerepe a termelésben, továbbá Kertész Miklós A magánalkalmazotti munkajog kérdése Közép-Európában, dr. Pfsiferer Lajos Balesetelhárítás, Kabók Lajos Községi politika c. előadása. Nem kétséges, hogy a tudományos ismeretterjesztés, amelyet többnyire jól felkészült, haladó szellemű értelmiségiek láttak el, haszonnal járt a munkáshallgatók számára.¹²⁷

A harmadik nagy csoportba az aktuális politikai témák sorolhatók. Dáni János A mai Japán, Buchinger Manó Az európai szocializmus problémái, különös tekintettel a skandináv államokra: Angliára és Franciaországra, Kertész Miklós A hitlerizmus lélektana, Kertész Miklós Roosevelt és Ford harca, Buchinger Manó A demokrácia jelentősége és megnyilvánulása a fejlett demokratikus országokban, Kertész Miklós Népszövetség vagy imperialista verseny, Mónus Illés Korunk gazdasági és társadalmi problémái, Hubai Jenő A technika fejlődése és a társadalomtudomány c. előadásai feltehetően vegyes értékűek voltak, s ha egyfelől világos szembenállást tükröztek a fasizmussal (mindenekelőtt a hitlerizmussal), másfelől illúziókat is keltek, sőt többé-kevésbé következetes szovjetellenességükkel tévútra vezettek.¹²⁸

A Szociáldemokrata Párthoz szervesen kapcsolódott a szakszervezeti mozgalom. Szegeden a legnagyobb helyi szervezetei a Magyar Építőmunkások Országos Szövetségének, a Famunkások Országos Szövetségének,¹²⁹ a Magyarországi Textilmunkások Országos Szövetségének, a Bőripari Munkások Szövetségének, a Magyarországi Könyvnyomdai Munkások Egyesületének, a Magántisztviselők és Magánalkalmazottak Országos Szövetségének voltak.¹³⁰ A szak-

A pártnak ez az eszmei-politikai orientációja általában megfelelt a belpolitikai programnak is, amely — mint láttuk — lényegében a polgári demokrácia oldaláról közelítette meg a legfontosabb kérdéseket.

¹²⁷ Dm. 1932. júl. 27., 1932. nov. 17., 1932. dec. 13., 1933. márc. 2., 1933. dec. 13., 1934. jan. 5., 1934. ápr. 11., 1936. jan. 9.; PIL SzDP Ti 658. f. 5/179 ö. e., Rend. ir. 651. f. 6. cs. (Bal. össz.) 6/1935.

¹²⁸ Dm. 1932. dec. 19., 1933. nov. 16., 1934. márc. 3., 1936. febr. 8., 1936. márc. 4., 1936. márc. 14., 1936. márc. 27., 1934. márc. 20., 1936. ápr. 3.; PIL SzDP Ti 658. f. 5/179 ö. e.

¹²⁹ A Famunkások Országos Szövetsége szegedi csoportjának székhelye a többi szakszervezethez hasonlóan a Hétvezét utcai Munkásotthonban volt. A fások vezetősége az 1935. március 5-i tisztújító közgyűlés határozata alapján a következőképpen alakult: Varró Kálmán (elnök), Bozóki Lajos (alelnök), Kormányos Imre (jegyző), Hegyesi Pál (pénztáros), Ördög Ferenc (ellenőr), Berta Sándor (ellenőr), Kercsik Ferenc (munkaközvetítő). Választmányi tagok lettek: Györfi Imre, Silbermann Ferenc, Simon Béla, Szabó Mihály. (PIL Szi 666. f. III/17—Szeged /7.) Varró Kálmán már 1905-ben tagja lett a famunkás szakszervezetnek és az SzDP-nek. A húszas évek végétől a famunkás szakszervezet titkára, majd elnöke. Mindvégig a baloldali szakszervezeti ellenzékhez tartozott. Csmfh 105.

¹³⁰ Ezenkívül szakszervezeti csoportjuk volt az ételmezési munkásoknak, a vas- és fémipari munkásoknak, a könyvkötőknek, a MÉMOSz-on belül a kőműveseknek, ácsoknak, szobafestőknek, továbbá a gabonamunkásoknak (külön egyesületi helyiséggel is rendelkeztek a Vaspálya u. 1. sz. alatt levő Fodor Dezső-féle vendéglőben), a nőmunkásoknak (egyesületi helyiségük a Deák Ferenc u. 23. sz. alatt volt) és a pincéreknek.

Az egyes szakszervezetek taglétszáma 1934-ben a következőképpen alakult: a vas- és fémipari munkásoknak 200, a faipariaknak 80, a bőrsőknek 40, a szabóknak 50, a földmunkásoknak 80, a gabonamunkásoknak 30, a textileseknek 150, az ételmezésieknek 40, a nyomdászoknak 140, az építőmunká-

szervezetek mindenekelőtt gazdasági és szociális érdekvédelmi kérdésekkel foglalkoztak.¹³¹

A legnagyobb és legbaloldalibb szakszervezet Szegeden az Építőmunkások Szakszervezete, a MÉMOSz helyi szervezete volt. Itt dolgozott a legtöbb kommunista, közöttük Ladvánszky József is, aki elnök volt az építőmunkás szervezetben.¹³² A vezetőség tagjai ebben az időben: Mándoki András kőműves (másodelnök), Kakuzi József kőműves (pénztáros), Oláh Gyula cserpező (másodpénztáros), Bozóki József festő (jegyző), Négyökrű József kövező (másodjegyző), Galiba Imre kőműves (ellenőr), Budai János kőműves (másodellenőr), Eperjesi Imre kőműves (könyvtáros). A választmányi tagok: Török József kövező, Dömösi József kövező, Halász György kőműves, Juhász Lajos kövező.¹³³

A szakszervezet helyi csoportja 1935. január 12-én ünnepelte fennállásának 30. évfordulóját. Ekkor volt 10 éves az Építőmunkás Otthon is. Az ünnepségen részt vett Szakasits Árpád szövetségi elnök, Hegyi Imre a hódmezővásárhelyi, Kiss János a békéscsabai munkások képviselője. A felszólalók elsősorban az építőmunkások harcoss, forradalmi múltját emelték ki.¹³⁴

A csoportra jelentős érdekvédelmi feladatok vártak, mivel az építőmunkásság az iparág válságos helyzete miatt alig jutott munkához. A csoport 1935 áprilisában memorandumban kérte Baranyi főispántól az OTI-székház építésének mielőbbi megindítását, hogy több száz munkás keresethez juthasson.¹³⁵ A MÉMOSz szegedi csoportja 1933 novemberében a Szegedi Munkaadók Szövetségétől azt követelte, hogy

soknak 350, a magántisztviselőknek 100, a nőmunkásoknak 80, a pincéréknek 50 tagú csoportjuk volt. A tagdíjakat rendszeresen fizetők száma természetesen ennél jóval kevesebb.

Fenntartással kell fogadnunk az SzDP-központ 1934-es szegedi vizsgálatáról fennmaradt jegyzőkönyvet, amely csak a nyomdász, a vasas, a fás, az élelmezési, a bőrös, az építő és a pincér szakszervezetekről tesz említést.

Megjegyezzük, hogy a Szakszervezeti Tanács 1929-ben kiadott kongresszusi előterjesztésében 15 szakszervezeti csoport szerepelt 1197 fizető taggal.

PIL SzDP Ti 658. f. 5/158 ö. e.; PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. 1933—4—2076; A szakszervezeti mozgalom Magyarországon 1926—1929. Bp. 1929.

¹³¹ Természetesen a szakszervezeti csoportokban is szóba kerültek politikai problémák. Az 1935-ös szakszervezeti kongresszus ezzel összefüggésben megállapította: „Hogy a szervezett munkások csaknem kivétel nélkül politizálnak, azt bizonyítja, hogy egyedül a Szociáldemokrata Párt küzd azokért a célokért, amelyeket a szervezett munkások helyesnek ismernek fel.”

A kongresszus egyébként elítélte a fasiszta munkáskamarák bevezetésének tervét is: „A szervezett munkásság a legélesebben foglal állást a fasiszta érdekképviseleti kísérletezés ellen. Az alkotmány elveinek tiszteletben tartásával nem fér össze a szakszervezetek szabadságának elköszása.” Népszava 1935. szept. 10.; MFMT II. 135—136.

¹³² Ladvánszky már az I. világháború idején kiemelkedő szerepet töltött be a szegedi munkásság mozgalmaiban. 1919 áprilisában a Szegedi Munkástanács tagja. 1921-ben illegális kommunista szervezkedést kezdeményezett. Ezért 1922-ben letartóztatták, három és fél évi börtönre ítélték. 1925-ben az MSzMP egyik szervezője, a 20-as évek végétől a MÉMOSz szegedi csoportjának a vezetője, majd kerületi titkára. 1930-ban kommunista tevékenységéért, 1937-ben és 1940-ben osztályharcos szakszervezeti munkájáért ismételtelen bebörtönözték. 1940-ben, röviddel kiszabadulása után a bántalmazások következtében meghalt. Munkásmozgalomtörténeti Lexikon 295.; CsmfH 59., GAÁL ENDRE: A Csongrád megyei munkásmozgalom 1917—1919. augusztus 1. (Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből.) Szeged, 1969. 444.

¹³³ CsmL 1. Pmi E. 670/1934.

¹³⁴ Szakasits Árpád, a szövetség országos elnöke ünnepi megemlékezésében hangsúlyozta: „Az emberiség történetét csinálják az építőmunkások, ezt látni alkotásaikból. Felmerül itt a kérdés, mi az emberiség célja: születni, dolgozni, szenvedni és meghalni? Nem ez a cél, az emberiség célja a szabadság és az, amire törekszünk: hogy mindenki számára egyenlő létfenntartási lehetőségeket teremtsünk. Az egyenlőségnek ezt az eszméjét akarjuk megvalósítani. Mindenki dolgozzék, de a közös munka eredményeiben is mindenki részesülhessen. Ezt akarjuk mi, munkások.” Dm. 1935. jan. 15.

¹³⁵ CsmL 1. Fpi B. 640/1933.

az építőiparban vezessék be a kollektív szerződések rendszerét. A kollektív szerződések — hangsúlyozta a beadvány — terjedjenek ki a munkabérekre és a munkafeltételekre egyaránt.¹³⁶ A harmincas évek közepére sem enyhült számottevően az építők helyzete. Éppen ezért a MÉMOSz szegedi csoportja 1936 áprilisi emlékiratában sürgős intézkedéseket kért a polgármestertől.¹³⁷

A csoport más szakszervezetekhez hasonlóan napirendre tűzte a harcot a nyolcórás munkanap és a minimális munkabérek bevezetéséért.

Élénk munka folyt a bőrös szakszervezetben is. 1932-ben a gazdasági válság miatt általánosan romló bérviszonyok megjavításáért indítottak mozgalmat a műhelyekben és a gyárakban. A vezetőség felvetette a kollektív szerződések megkötésének gondolatát.¹³⁸ 1933-ban a Hódmezővásárhelyről átköltözött Polgár-féle cipőgyárban és a Felsővárosi Cipőgyárban megvizsgálták a munkások helyzetét, szociális ellátottságát, a béreket, és ennek alapján tárgyalásokat kezdtek a munkaadókkal a helyzet megváltoztatásáról.¹³⁹

Hasonló gondok fogalmazódtak meg az 1934. február 4-i tisztújító közgyűlésen is. Hubai, a szövetség országos főtitkára hangsúlyozta: „Fokozódott a kizsákmányolás, s ez odáig fejlődött, hogy a munkások bére a létminimum alá süllyedt.” A közgyűlés új vezetőséget is választott.¹⁴⁰ Bernáth András személyében ismert és népszerű, kommunista meggyőződésű ember lett az elnök, aki a proletáridiktatúra alatt a Közegészségügyi és Szociális Bizottság tagjaként tevékenykedett. Vezetésével új lendületet kapott a szakszervezet munkája.¹⁴¹

A csoport főleg a Szűcs-, a Pátria és a Zsurkó-cipőgyárakban folytatott eredményes agitációt, sok új munkás lépett be a szakszervezetbe.¹⁴² A szervezetség meghozta eredményét. Az említett üzemekben sikerült megakadályozni a tőkés kísérleteit a munkabérek csökkentésére, a munkaintenzitás fokozására.¹⁴³

1935 végén a kommunista befolyás tovább erősödött a bőrösöknél. Erre utalt már a bizalmiválasztás is, még inkább a tisztújító közgyűlés eredménye.¹⁴⁴ Hiába

¹³⁶ Dm. 1933. nov. 3.

¹³⁷ CsmL 1. Pmi 23462/1936., 7498/1936. ltsz.

¹³⁸ PIL Szi 665. f. 73/4. A Magyarországi Bőripari Munkások Szövetsége Szegedi Csoportja vezetőségének jegyzőkönyvei. Az 1932. máj. 16-i ülés jkv-e.

¹³⁹ Uo. Az 1933. jún. 25-i ülés jkv-e.

¹⁴⁰ Uo. Az 1934. febr. 4-i tisztújító közgyűlés jkv-e. A választás eredménye: Bernáth András (elnök), Schwartz Aladár (alelnök), Janicsk Gyula (jegyző), Lacsán Mihály (pénztáros), Tóth Lajos (pénztáros), Horváth József (ellenőr), Törköly József (ellenőr). Választmányi tagok: Tóth Béla, Petkov Lázár, Adorjányi János, Horváth Ilona, Széll Ilona, Ruzics Katalin, Lantos József, Nagy Lajos, Molnár János, Hatsek József, Soós Vilmos, Cefő Józsefné. Választmányi póttagok: Szabó Gáspár, Pusztai Andor, Kovács József. A gyűlés korelnöke Heckmann István volt, aki már 1868 óta részt vett a munkásmozgalomban. (L. GAÁT ENDRE: A szegedi ipari munkásság 1905 előtti szocialista szervezkedésének néhány kérdése. AH Tom. XIX. Szeged, 1965. 12.) A választmányi tagok közül kiemeljük még Molnár János nevét, aki az 1920-as években az SzDP szegedi szervezetének és a Bőripari Munkások Szakszervezetének az elnöki tisztét is betöltötte. Csmf 70.; GAÁL: Válogatott dokumentumok... 442.

¹⁴¹ Csmf 17.; GAÁL: Válogatott dokumentumok... 265, 442.

¹⁴² PIL Szi 665. f. 73/4. A bőrmunkás szakszervezeti vezetőség 1934. febr. 8-i, febr. 22-i, ápr. 6-i, ápr. 20-i üléseinek jkv-i.

¹⁴³ Uo. Az 1934. máj. 22-i, júl. 19-i, aug. 2-i ülések jkv-i. A vezetőségi üléseken a bizalmiak rendszeresen beszámoltak a műhelyértekezleteken szerzett tapasztalatokról is. A munkások igényelték, hogy több Népszavát és Ifjúmunkást járasson a vezetőség. A propaganda előmozdítása érdekében tudományos előadásokat rendeztek a szakszervezeti tagok részére. A vezetőség különben kéthetenként tartotta üléseit.

¹⁴⁴ Bizalmiaknak Tóth Lajost, Törköly Józsefet, Soós Vilmost és Krajkó Andrást választották meg. PIL Szi 665. f. 73/4. A bőrmunkás szakszervezeti vezetőség 1936. jan. 9-i ülésének jkv-e.

állt a reformista szakszervezeti tagok mellé Hubai János főtitkár, mégis nagy baloldali siker született.¹⁴⁵

Ilyen körülmények között érthető, hogy megelégnültek a bőrösök gazdasági harcai, amelyek nem egy esetben (pl. a Zsurkó-gyárban) erőteljes politikai színezetet is nyertek. E küzdelmekkel dolgozatunk más részében még tüzesebben foglalkozunk.¹⁴⁶

A többi szakszervezetben is hasonló törekvések jutottak felszínre. Az egyes szakszervezetekhez tartozó munkások összműhelyértekezleten vitatták meg az adott szakma gazdasági helyzetét, a szakszervezetre váró feladatokat. A vas- és fémmunkások 1935. október 21-i műhelyértekezletén Dáni János, a csoport vezetője¹⁴⁷ hangsúlyozta, hogy tűrhetetlen az árak emelkedésének és a bérek csökkenésének tendenciája.¹⁴⁸ Elmondta, hogy a vasiparban a munkaidő heti 60–100 óra, s mindez minimális fizetésekért. A műhelyértekezlet ekkor határozta el, hogy csatlakozik a kollektív szerződések megkötéséért harcolókhoz. A famunkások egyik szakmai gyűlésén Horovitz Gábor, a szövetség országos főtitkára kijelentette, hogy országos mértékkel mérve is Szegeden a legsúlyosabb a famunkások helyzete. Az előadáshoz többen hozzászóltak. Egy nagy családú asztalos elmondta, hogy egész évben mindössze négy

¹⁴⁵ Elnök: Krajkó András, alelnökök: Bernáth András, Schwartz Aladár, jegyző: Lacsán Mihály, pénztáros: Tóth Lajos, ellenőrök: Törköly József, Soós Vilmos, választmányi tagok: Pusztai Andor, T. Szabó Lajos, Széll Ilona, Lantos József, Vas Ferenc, Nagy Imre, Szappanos Lajos, Nagy Géza, Bitó Julianna, Tóth Béla, választmányi póttagok: Palóc N. Ernő, Krajkó József, Plesz György, Balog János.

Hubai János országos főtitkár nem értett egyet sem a jelöléssel, sem a választás eredményével, minden áron a régi vezetőség megtartását szerette volna elérni. PIL Szi 665. f. 73/4. Az 1936. febr. 17-i tisztújító közgyűlés jkv-e.

¹⁴⁶ A hatóságok a Zsurkó-sztrájk vezetőit, Hajdók Bélát és a Krajkó-testvéreket letartóztatták, majd a rendőri és bírósági eljárás lefolytatása után börtönbüntetésre ítélték. Ez szükségessé tette, hogy a csoport ismét új tisztikart válasszon. Elnök: Szappanos Lajos, alelnökök: Soós Vilmos, Kocsis József, pénztárosok: Tóth Lajos, Törköly József, ellenőrök: Nagy Géza, Pusztai Andor, jegyző: Plesz György, választmányi tagok: Schwartz Aladár, Bernáth András, Igaz József, Nagy Imre, Kántor József, Gergely Imre, Balogh János, Bitó Julianna, Kovács Antal, Molnár Sámuel, Jávor Péter, Széll Ilona, T. Szabó Lajos, Fetter István, választmányi póttagok: Becski András, Hoffner Ferenc, Tanács János, Engi István, Votrich Péter, Cs. Nagy János.

A közgyűlésen felszólalt Hubai János és Lajer Dezső is. Beszédeikben méltatták a szegedi munkásság küzdelmeinek jelentőségét a 48 órás munkaidőért és a minimális bérekért. PIL Szi 665. f. 73/4. Az 1936. szept. 28-i rendkívüli közgyűlés jkv-e.

¹⁴⁷ Dáni János a mozgalomba 1912-ben kapcsolódott be. A Tanácsköztársaság idején szervező és felvilágosító munkát végzett. 1921-től 1944-ig a Vas- és Fémmunkások Szakszervezete szegedi csoportjának volt az elnöke. 1924-től a Munkás Gyermekebarát Egyesület szegedi csoportjának, valamint az SZMTE-nek az elnöki tisztét is betöltötte. 1932-től 1944-ig az OTI kerületi választmányának tagja. 1934-től mint a városi törvényhatósági bizottság tagja sokat tett a munkásság életkörülményeinek javításáért. 1944-ben internálták, és Dachauból nem tért vissza. Csmfh 29–30.

¹⁴⁸ Dáni János továbbá kiemelte: „...az, ami Szegeden van, szinte példátlan. Amíg az országnak más városaiban az élelmiszer és ruházati cikkek árának alakulásával igyekeznek a munkabéreket összhangba hozni, addig itt az árak emelkedését a munkabérek csökkentésével akarják kiegyensúlyozni... Előttünk fekszik a szegedi vasipari munkásság legújabb munka- és bérstatisztikája. Ez a statisztika megdöbbentő tükörképe a munkaerő kihasználásának. A számok világosan mutatják, hogy a munkaerőnek mint értéknek semmi jelentősége nincs, heti 60–80, sőt 100 órás munkaidő, és ezért csupán filléres bérek. A hajszolt munka miatt emberek idegösszeroppanása, az üzemi balesetek szaporodása, családi tragédiák, éhező és rongyos gyermekek, a legyengült emberi szervezet kihatástalan harca a fertőző betegségekkel szemben stb. stb. mind-mind következményei annak. A vasipari munkásság tisztában van azzal, hogy mik az előzményei és az okai ezeknek az állapotoknak... A statisztikai adatok beszédes számai a legmeggyőzőbben bizonyítják a vasiparban ma meglévő tűrhetetlen helyzetet. A munkásság ezen változtatni szeretne, és élni akar a 48 órás munkaidő és a minimális munkabérek tárgyában kiadott rendeletekben biztosított jogával, és azok érvényesítését a vasipari munkásság számára is kérni fogja.” Dm. 1935. okt. 20.

hetet dolgozhatott a szakmájában.¹⁴⁹ A csoport úgy döntött, hogy a városnak feliratot küld, amelyben a helyzet javítását kéri.¹⁵⁰ Nemezszer izzó légkörű szakszervezeti gyűléseken határozták el a sztrájkokat is.

A különböző helyi szakszervezeteket a Szakszervezeti Bizottság irányította.¹⁵¹ A bizottság a munkásokat közvetlenül érintő kérdésekkel foglalkozott, és határozatait eljuttatta az illetékes szervekhez. A Szakszervezeti Bizottság 1932 júliusában tiltakozott az OTI-szolgáltatások tervezett csökkentése ellen.¹⁵² 1934 októberében határozatban szállt szemben az inségmunkák adott rendszerével. A Bizottság leszögezte, hogy az állam köteles az önhibájukon kívül bajbajutottakon segíteni, ezért a Szakszervezeti Tanácson keresztül kéri a kormányt, hogy valósítsa meg a munkanélküliség elleni biztosítást. A munkások nevében követelték, hogy szüntessék meg az OTI-ra, illetve a betegbiztosítottakra egyaránt káros munkaadói igazolványt és a receptdíjakat.¹⁵³

Kiemelkedő a tevékenység, amelyet az SzDP a nők és az ifjúság körében végzett. E munka valamelyest eltért a többitől. A nőmunkáscsoport, amely 1931 májusában ünnepelte fennállásának negyedszázados jubileumát, elkülönült szervezetileg, de más volt munkájuk jellege is. A párt — helyesen — figyelembe vette, hogy a nők között nem ugyanazokkal a módszerekkel kell dolgozni, mint a férfiak körében. A politikai munka ezért itt lendületes kulturális tevékenységgel színeződött. Így jóval vonzóbb lett a szervezeti élet a politikai iskolát éppen megkezdő nők számára is. A női csoport rendszeresen tartott taggyűléseket, amelyeken többnyire időserű kül- és belpolitikai, gazdaságpolitikai kérdésekről esett szó.¹⁵⁴ A nőbizottság tartalmas kulturális délutánokat is rendezett. Ezeket egyaránt helyt kaptak politikai előadások, konzultációk és szemináriumi jellegű foglalkozások. A műsort ilyenkor a munkáskultúrszervek, illetve a Szegedi Munkás Testező Egyesület szereplői szolgáltatták.¹⁵⁵ A taggyűléseken kívül is voltak olyan alkalmak, amikor hangsúlyozottan politikai jellege volt az összejövetelnek. Kéthly Anna, aki egyik vezetője volt a párt nőmozgalmának is, súlyt vetett arra, hogy minél többször találkozzék a szegedi nőmunkás csoporttal. Ő tartotta pl. az ünnepi beszédet 1933 novemberében Bebel halálának 20. évfordulóján is.¹⁵⁶ Más alkalommal a dolgozó nők helyzetéről beszélt.¹⁵⁷ 1936 márciusában egy

¹⁴⁹ Dm. 1933. okt. 10.

¹⁵⁰ Nem csupán a munkanélküliség jelentett problémát. Az 1935 szeptemberi műhelyértekezleten Lájér hangsúlyozta, hogy kb. 40 asztalos kénytelen többet dolgozni, mint heti 48 óra. Hasonló a helyzet a kárpitos iparban, ahol szintén megoldatlan a munkaidő maximálása és a minimális bérek megállapítása. Az értekezlet Lájér javaslatára tiltakozott a fővárosi asztalosmesterek elítéltetése ellen is. PIL Szi 666. f. III. 17/Szeged/6.

¹⁵¹ A Szakszervezeti Bizottság (Szakmaközi Bizottság) tagjai az egyes szakszervezetek vezetőiből kerültek ki. A Bizottság titkára a mindenkori szociáldemokrata párttitkár volt. (Korábban ez a két funkció különvált.) Az SzB az egyes szakszervezetek és a szakszervezeti vezetőségekből álló ún. összvezetőség mellett ellenőrző, irányító funkciót töltött be. A szakszervezeti csoportok élén álló választott vezetőségek (felépítésük: elnök, alelnök, jegyző, pénztáros, választmányi tagok) a bizalmiakra támaszkodva végezték munkájukat. A bizalmikat üzemenként és műhelyenként választották, és az ott dolgozó szervezett munkások érdekeit képviselték. Az egyes csoportok havonta tartottak taggyűlést. Ezenkívül az egyes üzemek, műhelyek külön is szervezhettek ún. műhelyértekezleteket. A tisztújításra az évenként megrendezett közgyűléseken került sor. PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. 1933—4—2076.

¹⁵² Dm. 1932. júl. 29.

¹⁵³ Dm. 1934. okt. 23.

¹⁵⁴ Dm. 1932. okt. 22., 1933. febr. 5. — A nőmunkás csoportnak kb. 100 aktív tagja volt. PIL SzDP Ti 658. f. 5/158 ö. e.

¹⁵⁵ Dm. 1933. máj. 13.

¹⁵⁶ Az emlékünnepeletről így tudósít a korabeli sajtó: „A szegedi munkások Bebel halálának huszadik évfordulója alkalmából jól sikerült műsoros ünnepélyt rendeztek vasárnap délután az Ipartestület zsúfolásig megtelt nagytermében. A bevezető előadást Ernszt Sándorné tartotta, majd a Munkásdalárda énekelt, utána Kéthly Anna országgyűlési képviselő tartott érdekes és értékes elő-

nőgyűlésen az élesedő nemzetközi helyzetet ismertette.¹⁵⁸ A nők gyűlésein a Munkásdalárda, a Munkás Testedző Egyesület, a mandolin-zenekar és a munkás színjátszók léptek fel, egyes rátermett műkedvelők pedig szavalatokkal, énekszámokkal szórakoztatták a közönséget. Egy alkalommal színjátékot is bemutattak.¹⁵⁹ A nőcsoport tagjai jótékony célra is szerveztek kulturális rendezvényeket. Közülük kerültek ki az SzDP szociális munkájának legjobb aktivistái.¹⁶⁰

Az ifjúsági munka az Országos Ifjúsági Bizottság Szegedi Csoportjában folyt.¹⁶¹ A csoportot eredményes tevékenysége miatt a rendőrség igyekezett szétzúzni — sikertelenül.¹⁶²

Az ifjúmunkások továbbra is élen jártak a tárgyalt időszak forradalmi szervezkedéseiben. Az OIB Szegedi Csoportjában jelentős volt a kommunista párt befolyása. A nyomozati jelentések kiemelték, hogy a KMP tagjai vezető és oktató szerepet biztosítottak maguknak a fiatalok között. Működésük abban állt, hogy szokásos heti sajtóbeszámolóikon a napilapokban, illetve az illegális sajtótermékekben a Szovjetunióról megjelent cikkeket felolvasták, és a szovjet-rendszert, valamint a kommunista eszméket dicsérték és terjesztették. Egyes előadók minden alkalmat megragadtak arra, hogy a fiataloknak az egységfront előnyeit kidomborítsák. Előadásaikban példának rendszerint a franciaországi és spanyolországi népfront-fejleményeket idézték.

Az ifjúmunkások körében színjátszás örve alatt is tartottak politikai szemináriumokat. Ha közben nyomozók zavarták meg őket, rögtönzött szavallattal vágták ki magukat. E szemináriumokon főleg a leninizmus egyes kérdéseivel a Schönstein-féle füzetek cikkei alapján foglalkoztak. Az ifjúmunkások tudásszomjára jellemző, hogy a kezdetben 8—10 főnyi csoport 120-ra növekedett.¹⁶³

Az ifjúmunkások a szovjet rádiót is hallgatták, sőt a moszkvai rádióval Vörös Szeged jellege alatt leveleztek. Arra kérték a moszkvai rádiót, hogy magyar népdalok helyett több marxista—leninista oktatást közvetítsen. Az OIB-ban megindult balol-

adást Bebelről, a szociáldemokrácia egyik legnagyobb előharcosáról, aki először határozta meg a nő szerepét a munkásmozgalomban. Szerepelt a műsoron a munkások mandolin-zenekara, amelynek ez volt a bemutatkozása. A zenekart, amely 16 tagból áll, Lilienthal Gyula tanította be, és vezényelte nagy sikerrel. Előadták Mison András szerzeményét is, aki tagja a zenekarnak. Szerepelt a műsoron több szavallat és énekszám. Olejnyik József Ady Endre Álmodik a nyomor c. költeményét adta elő. Az ünnepélyt Ernst Sándorné zárta be.” Dm. 1933. nov. 28.

¹⁵⁷ Dm. 1935. máj. 7.

¹⁵⁸ Dm. 1936. márc. 31.

¹⁵⁹ Dm. 1935. okt. 15.

¹⁶⁰ A szegedi nőmunkások formaruhát is hordtak. Erről így számol be az egyik nyomozati jelentés: „A ruha kék vászonból készült, a nyakra egy 30 cm hosszú, 10 cm széles, piros vászon nyakkendőt erősítettek fel; a ruha bal oldalán a szív felett, balra irányuló nyíllal három vékony piros zsinór látható. A nyaknál a ruha legombolására egy piros gomb és a ruha mindkét ujján három-három ugyancsak piros gomb van... A formaruhában a kék szín a munkásruhát, a piros nyakkendő és a piros gombok a szociáldemokratát, míg a három piros nyíl földet, munkát, szabadságot jelképez.” PIL Rend. ir. (Bal. össz.) 651. f. 6. cs. 909/1933., 651. f. 2. cs. VIII. res. 1933—4—7230.

¹⁶¹ Az ifjúmunkás-mozgalom célja az volt, hogy a fiatalokkal megismertessék a szocializmus alapeszméit, és bevonásukkal szélesítsék a párt tömegbázisát. Részükre külön szeminariumi foglalkozásokat tartottak, tagdíjat nem kellett fizetniük, hanem havonta 20 fillérért előfizethettek az ifjúmunkások lapjára, és ezáltal váltak a párt tagjává. PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. 1933—4—2076.

¹⁶² SERFŐZŐ: i. m. 41—42.

¹⁶³ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1934—10. — Az OIB szegedi csoportjának 1935—1936-os mozgalmaiban fontos szerepet játszottak Silbermann Ferenc és Silbermann Gyula. Aktívan részt vettek a munkás eszperantisták munkájában is. A rendőrség állandó megfigyelés alatt tartotta, és zaklatta őket. 1942-ben a keleti frontra kerültek, ahonnan nem tértek vissza. (Csmfh 83.) Az OBI titkára a 30-as évek közepén Szabó István volt, aki 1935-ben lépett be az illegális KMP-be. Részt vett a MÉMOSz szegedi szervezetének tevékenységében is. Csmfh 87.

dali szervezkedés hatása látszott 1935. május 1-ének a megünneplésében is. Az OIB tagjai harcos, tüntetésszerű felvonulással, jelszavak hangoztatásával akartak ünnepelni. Lájér Dezső titkár többszöri felszólalással, a felosztatás veszélyére való hivatkozással tudta csak őket e szándékuktól eltéríteni. Az ifjún munkás-mozgalomban tehát kedvező volt a talaj a munkásegységfront, a népfrontagitáció számára.¹⁶⁴ Erre mutat a hivatalos szociáldemokrata politikai irányvonal éles bírálata is.¹⁶⁵

Jelentős volt Szegeden ebben az időben a munkás kultúr- és sportmozgalom.¹⁶⁶ A munkástornászok egyesületét, Szegedi Munkás Testedző Egyesületet Marinkov János cipész hívta életre. A sportegylet fő célja a testedzés volt. A munkásoknak a füstös, rossz levegőjű műhelyekben töltött hosszú munkanap után egészségük megóvása érdekében szükségük volt a sportolásra, a szabad levegőn való mozgásra. Az 1910-es években futball, atlétika és birkózó szakosztálya volt az egyesületnek. Az SzMTE atlétái, akik többek között selejtes felszerelésükkel is felhívták magukra a figyelmet, a legelső sorába emelkedtek.

Érdemeik voltak a birkózó sport fejlesztésében is Szegeden. A háború idején az ifjún munkások tartották fenn az egyesületet, és új szakosztálynak a tornaszakosztályt szervezték meg. Később ez lett az SzMTE legerősebb csoportja. 1920-ban alapították a munkás testedzők strandját, amely második strandfürdője volt Szegednek, s mivel ez ingyenes volt, a proletárok ide jártak fürödni, pihenni. A 20-as években így jött létre az úszószakosztály.¹⁶⁷

A szegedi munkássportolók szorgalmasan ápolták kapcsolataikat az ország más sportegyesületeivel. Így pl. rész vettek a Budapesti Munkás Testedző Egyesület jubiláris tornaversenyén.¹⁶⁸ Vagy Miskolcon szerepeltek, ahol a tornászvilágbajnokság szabad- és szertornagykorlátait mutatták be nagy sikerrel.¹⁶⁹ Szegeden vendégül látták az ország csaknem valamennyi munkásegységületének atlétáit, úszóit, sőt egy alkalommal nemzetközi tornászversenyt is rendeztek cseh és osztrák munkássportolók részvételével.¹⁷⁰ A munkássport azonban korántsem volt egyszerű időöltés. Ennél jóval többről volt szó. Buócz rendőrfőkapitány-helyettes levele Baranyi főispánnak megvilágítja e kérdést: „A Munkás Testedző Egyesület jelenlegi tisztikarát szocialista

¹⁶⁴ E taktika tartós sikerét és eredményességét azonban akadályozta a szociáldemokrata pártvezetés álláspontja: „Tudomásunkra jutott — hangzik a vezetőség nézete —, hogy bolsevista oldalról ismét akciót indítottak annak érdekében, hogy pártunk ifjúsági csoportjait a kommunistákkal való egységfrontnak megnyerjék. Minthogy a kommunistákkal való egységfront megteremtésének a kérdése szöges ellentétben áll a párt felfogásával, figyelmeztetjük összes pártszerveinket, hogy a legnagyobb gondossággal ügyeljenek arra, hogy ifjúsági csoportjainkat az ún. egységfront vagy egységakció jelszavával senki meg ne közelíthesse.” Népszava 1935. okt. 1.

¹⁶⁵ A szegedi rendőrkapitányság 1933 október közepén jelentette, hogy a szegedi ifjún munkások egymás között terjesztik az 1933. szeptember 21—23-án Párizsban megtartott ifjúsági Komintern-kongresszus eskümintáját: „Mi, ifjai a világkontinensnek, minden fajra és foglalkozásra való tekintet nélkül, munkások, leányok, parasztok, diákok, intellektuelek, a saját elhatározásunkból, minden külső kényszer nélkül fogadjuk, hogy a háború ellen állást foglalunk, és a fasizmus ellen küzdeni fogunk a szocializmus zászlaja alatt. Tekintettel a háború milliányi halottjára, a terrorra, az éhségre, rabszolgaságra, a kapitalizmus ezen következményeire, ünnepélyesen esküt teszünk, hogy az ifjúság világkongresszusának harci programjáért küzdeni fogunk, és napról-napra fáradhatatlanul folytatjuk agitációnkat a háború ellen, a Szovjetunió megvédéséért.” PIL Rend. ir. 651. f. 6. cs. (Bal. össz.) 33.

¹⁶⁶ A munkás kultúr- és sportmozgalom országos helyzetét és általános összefüggéseit I. SERFŐZŐ LAJOS: A Kommunisták Magyarországi Pártjának tevékenysége a munkás kultúr- és sportmozgalomban. AH Tom. VI. Szeged, 1959. 47—49.

¹⁶⁷ Dm. 1935. jún. 9. — A harmincas években az SzMT-ben sakkör is működött. PIL SzDP Ti 658. f. 5/158 ö. e.

¹⁶⁸ Dm. 1933. jún. 4., 1933. jún. 13., 1933. jún. 17.

¹⁶⁹ Dm. 1934. máj. 10.

¹⁷⁰ Dm. 1935. máj. 3.

párthoz tartozó szervezett tagok alkotják. Az elnök Szabó Rezső könyvkötő, aki tagja a szakszervezetnek. Ügyvezető elnök Dáni János vasmunkás, a szociáldemokrata pártnak egyik legaktívabb tagja, mivel végrehajtó bizottsági tag, azonkívül a vasmunkások szakszervezetének és a városi pártszervezetnek az elnöke. Politikai szempontból megbízhatatlan, mert az 1931. év szeptember havában tartott egyik összehívó ülésen azt indítványozta, hogy a szociáldemokrata párt a kommunistákkal fuzionáljon... Az egyesület orvosa és oktatója, dr. Szepesi Imre fogorvos ellen legutóbb állami és társadalmi rend felforgatására irányuló bűncselekményért a szegedi kir. törvényszék előtt eljárás volt folyamatban... A csoport tagjait szemináriumi előadások keretében Szepesi oktatta ki agitációs munkára... A Szegedi Munkás Testedző Egyesület tehát, mivel a szociáldemokrata párt egyik kultúrserve, és teljesen annak irányítása alatt működik, úgy hazafias, mint politikai szempontból megbízhatatlan ...¹⁷¹ A jelentés helyesen világítja meg a testedző egyesület politikai jelentőségét a munkásmozgalomban, bár bizonyos, hogy a Dáninak tulajdonított nyíltzúni javaslat — már csak naivitása miatt is — azoknak a rendőri „félrehallásoknak” egyike, amelyek nem ritkák a Horthy-rendőrség gyakorlatában.

A Szegedi Általános Munkás Dalegylet 70 tagból állt, és férfi, női és vegyes karral rendelkezett. A dalárda, az SzMTE-hez hasonlóan, jelentős szerepet vállalt magára a tömegek közötti politikai munka tekintetében. A rendőrség vidéki főkapitánya rendeletében, amellyel egy időre betiltotta a szavalókórusok és dalkórusok működését, hangsúlyozta: „...olyan szavalatokat és énekszámokat adtak elő, amelyek egyrészt a társadalmi osztályok közötti ellentétek és gyűlölet felkeltésére alkalmasak, másrészt kifejezetten kommunista propagandacélokat szolgáltak.”¹⁷²

A munkásdalosok igen nehéz körülmények között dolgoztak, hiszen 70 énekesük közül 30 munka nélkül volt.¹⁷³ Jó felkészültségüket mégis több nagy hangversenyen bizonyították. Nagy sikert arattak Miskolcon az Országos Dalos Szövetség dalosversenyén,¹⁷⁴ továbbá a dalárda huszónöt éves fennállása alkalmával Szegeden rendezett hangversenyen. Ez utóbbi figyelemre méltó munkásdemonstráció volt, hisz Budapestről és vidékről 14 dalárdának 900 tagja érkezett Szegedre.¹⁷⁵ A díszhangversenyen a szegediek Neuländer—Hoffmann dalát adták elő.¹⁷⁶ A szöveg egykorú hevenyészett fordításban a következő:

¹⁷¹ CsmL I. Fpi 199/1933. — Dr. Szepesi Imre halála után 1933-ban dr. Berkes Pál lett a munkáspártolóok vezetője. Az SzMTE-ből 1934 közepén kb. 20 fő volt az SzDP tagja. (PIL SzDP Ti 658. f. 5/158 ö. e.) Dr. Szepesi Imre 1908-ban lépett be az SzDP-be. A párt vb-nek több ízben tagja, a belvárosi pártszervezet elnöke. 1930-ban megszervezi a természetbarátok szegedi csoportját, 1931-ben pedig az OIB helyi szervezetét. Együttműködött az illegális KMP-vel. Munkájában segítségére volt felesége, dr. Szamek Sára, aki ez idő tájt szintén fontos szerepet játszott a szegedi pártszervezet életében. (Csmfh 91—92.) Az SzMTE aktív tagja volt továbbá Lengyel Ágoston is, aki a kommunista mozgalommal szoros kapcsolatban állott. Tevékenykedett a színjátszó csoportban és a dalárdában is. Csmfh 61.

¹⁷² CmL I. Fpi B. 5631/1933.

¹⁷³ CsmL I. Pmi 9423/1936., 2301/1936. ltsz. — A munkásdalosok pártoló tagokat szerveztek, akik hozzájárultak a dalárda költségeihez. PIL Szi 666. f. III/17—Szeged/7.

¹⁷⁴ Dm. 1934. máj. 23.

¹⁷⁵ A munkásdalosok ünnepi hangversenyén a következő kórusok vettek részt: Budafoki Munkás Dalkör, Vas- és Fémmunkás Szövetség Kőbányai Dalköre, Csabai Munkás Dalkör, Budapesti Barátság Dalkör, Szegedi Polgári Dalárda, Budapesti Munkás Dalegylet, Orosházi Petőfi Dalárda, Szegedi Visszhang Dalárda, Budapesti Könyvkötőmunkások Vegyeskara, Vásárhelyi Munkás Dalegylet, Rákospalotai Szabadság Dalkör, Budapesti Jutagyi Testvériség Dalkör. A hangverseny után a dalkörök tagjai részt vettek az SzMTE jubiláris sportünnepélyén. Este a Vigadóban Rózsabált rendeztek tiszteletükre. Dm. 1935. jún. 9.

¹⁷⁶ Útmutató a Szegedi Általános Munkásdalegylet jubiláris díszhangversenye és zászlóavató ünnepélye alkalmából. CsmL I. Fpi B. 1935. jún. 8.

„Mint az orkán, úgy száguldjon végig a világon
 A mi dalunk — minden szívben visszhangra találjon,
 Palotától a kunyhóig hirdesse Igéje,
 Barátság, Testvériség tartson minket össze.
 Zúgjon dalunk, miként a fergeteg!
 E vén világot ostromolja meg.
 Legyen hangja erőnk hirdetője,
 A munka népe győzve tör előre.”

A dalárda az SZMTE-vel közösen több alkalommal rendezett bált, mulatságot, szilveszteri műsort. Rendezvényeik színhelye rendszerint az újszegedi Vigadó vagy a Sánta-vendéglő volt. A mulatságok jó alkalmat nyújtottak arra is, hogy a munkások véleményét cseréljenek politikai kérdésekről, sőt ilyenkor lehetőség nyílt konspiratív találkozók lebonyolítására is. E bálók, mulatságok fő célja persze a munkásfiatalok olcsó és illő szórakozásának biztosítása volt. A bevételt rendszerint önszegélyezésre, a szervezeti kiadások fedezésére fordították.¹⁷⁷ A munkásdalárda elnöke ekkor Olejnyik József, a karnagy pedig a fiatal, tehetséges Ernst Ferenc.

Eredményel működtek más kultúrszervek is: a Munkásszínpad, a szavalókórus és a mandolin-zenekar lelkes, vonzó előadásaikkal szép sikereket arattak. A Hétvezér utcában sorra újították fel a korábban bevált színműveket, Gorkij Éjjeli menedékhely, Heyermans Remény és Zilahy Süt a nap c. darabjait. Több ízben műsorra tűzték Ibsen Kísértetek, Moliere Botcsinálta doktor, Nichols Ábris rózsája, Hauptmann A bunda c. alkotásait is. A közönség zsúfolt házakkal bizonyította elismerését, és lelkes tapsaival jutalmazta a munkásszínjátszók szereplését.¹⁷⁸

A Munkásszínpad vezetői a 30-as években kapcsolatot teremtettek Móricz Zsigmonddal is. A Sári bíró egyik felújítása alkalmával a vezetőség levében kérte a nagy író, hogy mondjon le a szerzői jogdíjról. Móricz válaszában közölte, hogy ez nem rajta áll, mert előlött a kiadó diszponál, de megígéri, ha eljuttassák a darabját, egy alkalommal saját költségén leutazik Szegedre, és irodalmi előadást tart a Munkásotthonban. Ez meg is történt. Móricz a magyar irodalom kérdéseiről beszélt.¹⁷⁹

A legtevékenyebb munkásszínjátszók közé tartozott Pestalics István, aki már 1908-ban játszott a Sztrájk c. helyi munkásdrámában, s aki a harmincas években, 72 éves korában Juhász Gyula egyik versét szavalta az eszperantisták műsorán. Közéjük tartozott Stern Dóri, Tombác Imre, az eszperantisták vezetője. Heckmann Gyula, Schwartz Lipót, Úveges Rózsika, Zieger Fáni, Tóth Imre, Waltner Mihály, Nagygyörgy Mária, Kovács Sándor és mások ugyancsak áldozatos munkát végeztek, sőt Waltner még darabírással is kísérletezett.¹⁸⁰

Ahhoz, hogy a Munkásszínpad közel fél évszázadig fennmaradhasson, az kellett, hogy a szervezett munkásság támogassa, és érdeklődjék működése iránt. A munkás-

¹⁷⁷ Dm. 1933. júl. 29., 1934. dec. 30., 1936. febr. 23., 1934. febr. 11.

¹⁷⁸ Nagy Dezső: A szegedi munkásszínjátszás 1919—1920-ban. Legújabbkori Történeti Múzeum Évkönyve. Bp. 1959. 55—75.; Nagy Dezső: A Szegedi Munkásszínpad története 1919—1950. Legújabbkori Történeti Múzeum Évkönyve. Bp. 1960. 67—101.

Bár a Munkásszínpad műsorán ott találjuk Heyermans, Ibsen, Hauptmann, Gorkij, Bródy, Gárdonyi, Móricz, Tömörkény, Karinthy, Szigligeti, Szigethy, Darvas, Bíró Lajos és mások alkotásait, mégis a szórakoztatási és művelődési igények kielégítésére való törekvés háttérbe szorította, sőt időnként el is nyomta a munkásszínjátszás agitációs feladatait.

¹⁷⁹ NAGY DEZSŐ: i. m. 89—90. — Az egyik művészműtől fellépett Juhász Gyula és Várnai Zseni is. Saját költeményeiket adták elő.

¹⁸⁰ A két világháború közötti munkás-kultúrmozgalom kiemelkedő egyénisége volt Waltner Mihály, aki 1918 májusától a Munkásszínpad tevékeny tagja, szervezője, vezetője, rendezője egészen 1948-ig. 1922-től a dalárda művészeti bizottságának tagja, az egyet egyik irányítója. 1935-től az SZMTE-ben is fontos politikai tevékenységet fejtett ki. NAGY DEZSŐ: i. m. 96—97.; Csmfh 104—105.

színjátszók feladata viszont a kulturális igények kielégítésén felül az volt, hogy buzdítsák, öntudatra neveljék nézőközönségüket, műsorpolitikájukkal, a bemutatott darabokkal felkeltsék a vágyat a szabad élet iránt. Műsoraik változatossága, a bemutatott darabok műfaji gazdagsága biztosította az igények kielégítését, noha a könnyebb fajsúlyú, pusztán szórakoztató műsoroknak is helyt adottak.¹⁸¹

Munkájukban rengeteg nehézséggel kellett megküzdeniök, és működésük szinte egész idejére jellemző az a kitartó harc, amelyet a művészi alkotómunka alapvető anyagi és erkölcsi feltételeinek biztosításáért vívtak. Lelkesedés, ügyszeretet, a színművészet tisztelete, összetartás, áldozatkészség és öntudat sugárzik több évtizedes működésükből.

A művészeti csoportok mellett az SzDP Szegeden megszervezte a Munkások Gyermekebarát Egyesületét is, amelynek a munkásgyermek nyaraltatása és segítése volt a legfőbb feladata. Jelentős tevékenységet fejtett ki a Munkás Turista Egyesület is. Ez utóbbiban a kommunista befolyás különösen erős volt.¹⁸²

A szocialista, kommunista eszmék tért nyertek a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesületének szegedi csoportjában is. A polgármester a belügyminiszter utasítása alapján emiatt rendelte el az egyesület helységeinek lezárását, az egyesület vagyonának, iratainak, könyveinek hatósági zár alá vételét: Erre 1934 márciusában került sor.¹⁸³

A polgármesteri intézkedés indoklása egyebek mellett hangsúlyozta, hogy az utóbbi évek kommunista mozgalmaiban az eszperantisták tevékenyen részt vettek, továbbá a SAT nevű Eszperantista Világszervezet kiadásában megjelenő, az egyesület tagjai között terjesztett sajtótermékek „szélsőséges kommunista irányzatúak.”¹⁸⁴

A szegedi szociáldemokrata vezetők opportunizmusát viszont jól példázza fellebbezésük a belügyminiszterhez: „A betiltás olyan időpontban történt, amikor csoportunk egyesületi tevékenységet egyáltalán nem fejtett ki. Ugyanis amikor a csoport vezetősége tudomást szerzett arról, hogy a központ az alapszabállyal ellentétes tevékenységet fejt ki, még február 19-én tartott vezetőségi ülésén elhatározta, hogy a központtal mindennemű érintkezést megszakít...”¹⁸⁵

A szegedi munkásmozgalom a Gömbös-kormány idején nem rendelkezett munkásajtóval. Az SzDP megmozdulásairól és rendezvényeiről a Délmagyarország tudósított rendszeresen, híven, csak kissé szűkszavúan. A város munkásainak egy része

¹⁸¹ NAGY DEZSŐ: i. m. 96—97.

¹⁸² PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1933—4—2671. Az egyesületben aktív szerepet játszott többek között Pászti Ferenc, aki ilyen minőségben 1932-ben Bécsben is járt. Tevékenykedett a Munkás Dalárdában is. Csmfh 75.

¹⁸³ Az SzDP Országos Titkársága már februárban titkos határozatot hozott a pártban működő eszperantista csoportok felosztatásáról. Megtiltja, hogy a helyi szervek az eszperantistáknak helyiséget bocsássonak rendelkezésre, és fizessék az előadókat. Indoklásként a határozat megállapítja, hogy a kommunisták az eszperantista egyesületekben magukhoz ragadták a vezetést, és ezen keresztül bomlasztják a pártot. A határozat ellen vétőket az SzDP-ből való kizárással fenyegették meg. PIL Rend. ir. 651. f. 6. cs. (Bal. össz.) 45/1934.

¹⁸⁴ CsmL I. Pmi B. 1868/1934., 1934. ápr. 16.

¹⁸⁵ CsmL I. Pmi B. 1868/1934. — Az SzDP Országos Titkársága 1935. november 15-én hozott határozatában ismét engedélyezi az eszperantó tanfolyamokat. PIL Rend. ir. 651. f. 6. cs. 6/1935. (Bal. össz.) 42/46/1935.

¹⁸⁶ *Kimutatás a Népszava szegedi terjesztéséről 1932 novemberében:*

	előfizetés	árus
IV. körzet	87	—
V-I. körzet	360	107
VIII. körzet	342	51
IX. körzet	323	7

PIL SzDP Ti 658. f. 5/139 ö. e.

a Népszavát is járatta.¹⁸⁶ Ez akkor önmagában is politikai kiállásnak számított. Terjesztették továbbá az SzDP brosúráit, röplapjait is. Egyik népszerű brosúra volt a *Le a német horogkereszttel c. kiadvány*, amely megmutatta a német fasizmus igazi arcát.¹⁸⁷

1934 júliusában jelent meg először a *Város és tanya c. kiadvány*. A párt vezetősége évente öt alkalommal kívánta megjelentetni.¹⁸⁸ További kutatásoknak kell tisztáznia, hogy erre valóban sor került-e. Az első számot Kéthly Anna indította útnak *Új munkaeszköz c. vezércikkével*. Hangsúlyozta, hogy ez az új munkaeszköz „a valódi bajokat és az igazi bűnösöket akarja megmutatni, de felvilágosít arról is, hogy merre keressék a kivezető utat és a megbízható segítőtársakat”. A cikkek között szerepelt egy tájékoztató a nyári közgyűlésről. Olejnyik József *Szeged és telepei c. írásában* a külvárosi nyomort vette célba. A kisiparosok válságos helyzetét Vörös József ecsetelte. A *vörösödő London c. cikk* a Labour-pártot dicsőítette. Szerepelt még a községpolitikai eseményekről, a kollektív szerződésekről, a tanyai lakosság nehéz sorsáról és az építőipari munkásság bajairól szóló tájékoztatás. A könyvszemle Nagy Lajos *Kis-kunhalom és Darvas József Fekete kenyér c. műveit* mutatta be.¹⁸⁹

A munkásság eszmei felvilágosítását, műveltségének gyarapítását elősegítette a *Munkáskönyvtár* is. 1918 végétől Szegeden a Szakszervezeti Bizottság kezdeményezésére az addig egymástól elszigetelten tevékenykedő szakmai könyvtárak egyesültek. Az egyesített *Munkáskönyvtár*, amely többek között a bőripari, cipész és csizmadia, élelmezésiipari, építő-, fa-, festő-, földmunkások, kereskedelmi alkalmazottak, könyvnyomdászok és betűöntők, szabó-, textilipari, vas- és fémmunkások könyvtáraiból alakult meg, 1919. május 1-én kezdte meg működését. Könyvállományának nagysága és változatossága folytán vidéken a legjelentősebb volt. Madzsar József *Társadalmi Lexikonja* 5070 könyvről tesz említést.¹⁹⁰ A könyvtár igen sok kötete — elsősorban a társadalomtudományi és a munkásmozgalom kérdéseit tárgyaló művek — segítette a helyi munkásság marxista szellemű elméleti képzését, felkészülését.¹⁹¹ A könyvtár mindenkori állományának nagyobb részét a szépirodalom alkotta. A többségükben haladó és színvonalas alkotások egyrészt a könyv és az olvasás megszerettetésében, a rendszeres olvasóvá nevelésben, a pihenés és a szabad idő igénye-

¹⁸⁷ PIL Rend. ir. 651. f. 6. cs. (Bal. öszs.) 33.; SzDP Ti 658. f. 5/148 ö. e., 5/177 ö. e.

¹⁸⁸ CsmL I. Pmi E. 3581/1934.

¹⁸⁹ Uo.

¹⁹⁰ A Szakszervezeti Tanács jelentése szerint a könyvtár a húszas évek végén mintegy 8500 könyvvel rendelkezett. Egy 1930-ban készült, gépelt katalógus 2805 művet foglalt magában. Walter Mihály visszaemlékezésében 6000 kötetre teszi a fasiszta megszállás kor bezárt *Munkáskönyvtár* állományát. (A MÉMOSz birtokában ezen felül 559 könyv volt.)

A könyvtár első otthona 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején a munkásság palotájává lett Berlini körúti Munkásotthonban volt. 1920 és 1926 között Maros utcai Kis Kaszinó, majd 1926-tól 1944-ig a Hétvezér utcai Munkásotthon adott helyet a könyveknek.

KORMÁNYOS ANDRÁS: *A szegedi Munkáskönyvtár*. Dm. 1972. jún. 13.; *A szakszervezeti mozgalom Magyarországon 1926—1929*. Bp. 1929.; PIL 666. f. Vegyes 10.; GAÁL: *Válogatott dokumentumok*... 451.

¹⁹¹ Marx hat művét, a többi között a *Bér, ár, profit*, a *Bérmunka és tőke*, III. Napóleon államszinye címűeket; Engels két művét, valamint kettejük *Válogatott műveinek* hat kötetét és a *Kommunista kiáltványt* tartalmazta az állomány. Szabó Ervin, Varga Jenő, Bebel és Landler Jenő több kötete, valamint Wilhelm Liebknecht, Lafargue, Kautsky egyes művei is a marxista elméletet, a nemzetközi és a hazai munkásmozgalom hasznos tapasztalatait továbbították. A történelmi művek sorában a haladó történészek, pl. Acsády Ignác alkotásait találjuk. A természettudományok területéről Darwin, Einstein és mások műveiből meríthettek a munkásolvasók. Voltak könyvek, amelyek egyik katalógusban sem szerepeltek, s csak a megbízható könyvtári tagok kaphatták meg. Ilyenek voltak pl. a *Papok tükre*, a *Pápák bűnei*, *Fáber Oszkár naplója* stb. KORMÁNYOS: i. m.; PIL 666. f. Vegyes 10.

sebb kihasználásában segítettek. Számos mű a társadalomtudományi, politikai kiadványok felé irányította a munkásolvasók érdeklődését.¹⁹²

Schwartz Izsó, Kekezovics Emil és Hosszú Kovács József könyvtárosok, valamint segítőtársaik áldozatos munkája nyomán a könyvtár fontos szerepet tölthetett be az olvasók esztétikai, világnézeti és politikai képzésében. Ismert Juhász Gyula, Móra Ferenc és Eidus Bentian¹⁹³ érdeklődése a Munkáskönyvtár iránt.

A könyvtári tagdíjak, késedelmi díjak fillérei, a műsoros estek bevételei, a Móra által átengedett másodpéldányok és a könyvajándékok biztosítottak szerény lehetőséget az állomány gyarapítására.¹⁹⁴

Az SzDP igyekezett a forradalmi és demokratikus hagyományokat ápolni. Rendszeresen megünnepelték az 1848—49-es forradalom és szabadságharc évfordulóit. Ennek jelentősége legfőképpen az volt, hogy megmutatta a polgári demokratikus forradalom igazi tartalmát a hivatalos ünnepek nacionalista, sovíniszta kórusával szemben.¹⁹⁵ Gyászünnepeken emlékeztek meg a magyar és a szegedi munkásmozgalm hős halottainak emlékééről.¹⁹⁶

A legjelentősebb munkásünnep azonban a május 1-e maradt. A munkások ekkor munkájukat megszakítva is a Kállay-ligetbe vonultak, meghallgatták az ünnepi szónokot (ebben az időben minden évben Kéthly volt), majd pedig szórakoztak, beszélgettek, egy-egy pohár ital mellett kicserélték véleményüket a világ dolgairól. Elvitték gyermekeiket is, akik a zöldülő parkban játszottak. A nagy politikai demonstrációk azt mutatták, hogy a munkásság harci készsége nem csökkent a nyomasztó viszonyok között sem.¹⁹⁷

Az ünnepi beszédek mindig az aktuális politikai kérdésekhez kapcsolódtak. 1933. május 1-én pl. már a faszizmus elleni harc került napirendre. Kéthly ekkor felcsillantja az egységfront gondolatát: „Egységet kell teremteni, egységes hitet kell adni, egységes tábort kell tömöríteni a munkásságot, mindenkit, akinek a kapitalizmussal, faszizmussal leszámolnivalója van.” Továbbá: „Megérett a világ a szocialista uralomra. Új társadalmi rendet, békét és igazságot követelünk ezen a május 1-én. A mai nap nem fájdalommentes, mert a proletariátus nem egységes az ünneplésben... A harc folyik az osztálymentes, kizsákmányolásmentes társadalomért. Előre a vörös zászlókkal!”¹⁹⁸ Még mielőtt túlértékelnénk Kéthly szavait, szögezzük le, hogy a magyar szociáldemokrácia vezetése nem volt ellensége a munkásegységnek, de azon az áron, hogy a kommunista mozgalom mintegy oszlassa fel önmagát, és teljesen olvadjon be az SzDP-be. Ez az elképzelés a forradalmi munkásmozgalmat paralizálását jelentette volna. Másfelől ez a koncepció nem zárta ki a munkásegységről szóló, megtévesztően harcias nyilatkozatokat.

¹⁹² KORMÁNYOS: i. m.

¹⁹³ Eidus Bentian az SzDP baloldali ellenzékéhez tartozott. Barátai voltak a szegedi szellemi élet legkiválóbbjai: Juhász Gyula, Móra Ferenc, Radnóti Miklós, József Attila stb. (Csmfh 34—35.) A Munkáskönyvtár vezetője Hosszú Kovács József volt. Többször is beválasztották az SzDP vb-be, a vasas szakszervezetnek pedig haláláig vezetőségi tagja maradt. A rendőrség megfigyelés alatt tartotta, többször letartóztatták és elítélték. Csmfh 52.

¹⁹⁴ KORMÁNYOS: i. m.

¹⁹⁵ PIL SzDP Ti 658. f. 5/174 ö. e.; Dm. 1933. márc. 15., 1934. márc. 20., 1935. márc. 16., 1936. márc. 15.

¹⁹⁶ Dm. 1932. okt. 30.

¹⁹⁷ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1932/1/2027. — Vö. FÜSSY LÁSZLÓ: Régi szegedi május elsejék. Dm. 1957. máj. 1.; P. L.: A szegedi május elsejéről („Öt piros tulipán...”) Dm. 1960. máj. 1.; TÖRÖK GÁBOR: Május elsejei emlékek. Vörös Cséve 1961. ápr. 26.

¹⁹⁸ Dm. 1933. máj. 2.; PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VIII. res. 1933—1—4357.

¹⁹⁹ Dm. 1934. máj. 2.

1934-ben a szónok rámutatott, hogy a munkásság soha olyan feszült helyzetben nem ünnepelt, mint akkor: „Nagy, világtörténelmi per folyik, ahol mi vagyunk a vádlottak, és a fasizmus erői a vádlók, de nem kétséges, hogy a pert mi nyerjük meg?” — mondta ekkor Kéthly.¹⁹⁹ Az ünnepségeken több ezer ember vett részt. A rendőri jelentés arról számolt be, hogy 2211 munkás nem ment dolgozni a májusi ünnep miatt.²⁰⁰

Ami a közhatalmat illeti, a törvényhatósági bizottság az egyetlen hely, ahol a pártnak a hatalom egy morzsája jutott. A párt képviselői több-kevesebb következtetéssel igyekeztek kihasználni e fórumot, hogy a dolgozó osztályok érdekeit védjék, illetve hangot adjanak a munkások legnagyobb gondjainak. Sok életrevaló javaslatot is tettek a bajok megszüntetésére, de legtöbbször nem hallgatták meg ezeket. Lájer Dezső titkár a kisgyűléseknek is tagja volt, de itteni működése sem hozott említésre méltó eredményt.²⁰¹

A munkásmozgalom ki volt szolgáltatva a rendőri önkénynek. 1932 tavaszán különösen súlyos volt az üldöztetés.²⁰² Ekkor a párt törvényhatósági bizottsági tagjai memorandumot juttattak el a közgyűléshez, amely többek között hangsúlyozta: „A legutóbbi hónapok eseményeiből és a hatóság intézkedéseiből kétségtelenül megállapítható, hogy a Szegedi Szociáldemokrata Párt, ennek pártszervezeti csoportjai és számos tagja külön is politikai üldözés alanyai, és ennek következtében akadályoztatva vannak azoknak a kötelességeiknek a teljesítésében, amelyekre a város közönségével szemben is kötelezve vannak. Itt csupán a kirívóan sérelmes eseteket soroljuk fel. A Munkásotthon és abban a Szociáldemokrata Pártnak a helyisége is minden komolyabb ok nélkül hatósági zár alatt van, és ezzel nemcsak a párt tagjaival, hanem a választókkal való érintkezésben is akadályoztatva vannak. A város szociáldemokrata képviselője és törvényhatósági bizottsági tagjai, úgyszintén a párt küldöttei a tanyai választókkal akár abból a célból, hogy életviszonyaikat megismerjék, akár abból a célból, hogy a belügyminisztérium által is elismert jogukkal éljenek, amely pártszervezeti csoportok alakítását biztosítja, — ha bármelyik tanyai lakos lakásán csak néhányal is érintkezést vesznek fel, a rendőri büntető bíróság kihágásnak minősíti, és nemcsak a törvényhatósági bizottsági tagokat vagy a párt kiküldötteit sújta súlyos pénz- vagy elzárás-büntetéssel, hanem azokat is, akik ilyen érintkezésre lakásukat átengedik... Súlyos sérelmünk, hogy a város szociáldemokrata képviselője korlátozva van még a beszámoló gyűlések tartásában is...²⁰³

¹⁹⁹ CsmL I. Fpi B. 109/1934.

²⁰⁰ Dm. 1932. júl. 28., 1933. jan. 17., 1933. márc. 31., 1933. júl. 6., 1934. nov. 25., 1936. febr. 18. — A tárgyalási időszakban a törvényhatósági bizottságban 6 szociáldemokrata képviselő működött. PIL SzDP Ti 658. f. 5/158 ö. e.

²⁰¹ Ez megfelelt a Károlyi-kormány akkoriban követett politikai irányvonalának; a hatóságok egyre brutálisabban léptek fel a felhalmozódott szociális feszültségek miatt radikalizálódó tömegek és a munkásmozgalom ellen. A rendkívüli állapotot fenntartották. 1932. július 29-én a statáriális osztálybíróság halálra ítélte a KMP két vezetőjét, Sallai Imrét és Fürst Sándort. MFMT II. 130—131.

²⁰² CsmL I. Fpi B. 208/1932. — A párt ellen indított hajszát megvilágítja a szegedi rendőrkapitányság jelentése: „Az országos szociáldemokrata pártvezetőség pártja kebelében megalapította annak földmives és kigazda szakosztályát, a szegedi pártvezetőség pedig Kéthly Annával, a város szociáldemokrata országgyűlési képviselőjével az élen rendszeres, tervszerű munkát indított meg, hogy úgy Szeged tanyavilágában, mint a Szeged-környéki falvakban és városokban a földmives lakosságot minél nagyobb számban megnyerje és szervezze. A szervezési munkát a szociáldemokrata vezetők közül Lájer Dezső, Olejnyik József, dr. Szamek Sára, Ernszt Sándorné, Papdi Márk végzik. A mozgalom Alsó- és Felsőtanyára, különösen pedig Királyhalom, Nagyszéksós, Feketeszl, Csorva, Csengele, Balástya és Gajtonya kapitányságokra terjed ki.” PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1932/1/2868., 4/1932., 1932/4/5318.

A rendőrség szinte tetszés szerint tiltotta be az SzDP gyűléseit.²⁰⁴ 1932. december 1-én azzal az indokkal akadályozták meg Kéthly felsővárosi gyűlését, hogy a Keméndi-vendéglő arra a célra nem alkalmas. (Korábban rendszeresen tartottak itt gyűléseket.) A Munkásotthonban hirdetett gyűlést sem tarthatták meg.²⁰⁵ Nem engedték a képviselőnőt fellépni Csorván sem.²⁰⁶ Különösebb ok nélkül betiltották Csapó Sámuel, Mónus illés, Sávolt János és Buchinger Manó előadásait.²⁰⁷ Kéthly Harc a fasizmus ellen c. előadását a rendőrség azért nem engedélyezte, mivel — úgymond — Németország baráti állam, és így a gyűlés megtartása veszélyeztetheti az államközi kapcsolatokat.²⁰⁸ A rendőrség miatt nem rendezhették meg a párt háborúellenes gyűlését sem, amelyet az első világháború kitörésének 20. évfordulójára terveztek. A hatóság indoka: „A tiltakozó gyűlés tárgya olyan, amely a kedélyek izgatására és zavarkeltésre alkalmas.”²⁰⁹ Tehát a béke melletti kiállás, a békéért való „izgatás” zavarta a politikai-társadalmi nyugalmat, nem pedig a háború. Ez azoknak a logikája volt, akik számára még a háború is idillnek tűnt, ha osztályuralmuk fenntartását segítette.

A nyomozók polgármesteri utasításra rendszeresen rajtaütésszerű vizsgálatokat tartottak. Ilyenkor feldúlták a párt helyiségeit, megrongálták a berendezési tárgyakat, elkoboztak és megsemmisítettek iratokat stb.²¹⁰

A Szociáldemokrata Párt működését tehát bizonyos kettősség jellemezte. Ez világosan kimutatható a párt legtöbb vezetőjének országos viszonylatban követett, nem ritkán megalkuvó, a munkásság érdekeit sértő, az uralkodó rendszerhez gyakran alkalmazkodó, az ellen csak korlátozott harcot folytató politikai vonalvezetésében. A legális munkáspárt létezése ugyanakkor előnyös volt a munkásmozgalom számára, és bizonyos lehetőséget biztosított a tömegek közötti forradalmi munkához.

A Horthy-fasizmus ellen harcoló leghaladóbb erő a Kommunisták Magyarországi Pártja volt, amely a Szociáldemokrata Pártba és a szakszervezetekbe beépülve illegálisan vívta harcát a rendszer ellen, a dolgozó tömegek történelmi felemelkedéséért.²¹¹

²⁰⁴ Amikor pedig engedélyezték, súlyos feltételeket szabtak. A rendőrség minden alkalommal nyomatékosan figyelmeztette a rendezőket: „...ha a hatóság kiküldötte a gyűlést az állami és társadalmi rend, a közbiztonság és a köznyugalom szempontjából veszélyesnek, károsnak vagy aggályosnak tartja, úgy azt szükség esetén karhatalommal is feloszlathatja. A gyűlés rendezőségét pedig külön figyelmeztetem még arra is, hogy a tárgysorozattól való indokolatlan eltérés és annak kibővítése, továbbá politikával való foglalkozás okul szolgálhat a gyűlés feloszlatására.” PIL 666. f. IV. 241/1934.

²⁰⁵ Dm. 1932. dec. 1.

²⁰⁶ Dm. 1932. dec. 4.

²⁰⁷ Dm. 1933. febr. 9., 1933. febr. 16., 1933. febr. 23., 1933. márc. 9., 1933. márc. 15.

²⁰⁸ Dm. 1933. nov. 9. — A bírós szakszervezet segélykérését 1936-ban a polgármester a következő indokkal utasította vissza: „A város nem támogathatja azokat, akik a spanyol vörösökkel és kommunistákkal rokonszenveznek, és üdvözlétüket küldik nekik.” PIL Szi 665. f. 73/12.

²⁰⁹ Dm. 1934. aug. 1. — Gyakran megakadályozták a szakszervezeti gyűlések megtartását is. A MÉMOSz 1932. szeptember 30-i értekezletének megrendezését nem engedélyezték, mivel „...a MÉMOSz nem jelölte meg pontosan az értekezlet tárgyát, így az nagyon könnyen politikai zavarkeltésre szolgálhat.” PIL Szi 666. f. IV. 241/1932.

²¹⁰ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VIII. res: 1934—9806., 184/1934.; CsmL I. Fpi B. 74/1933., CsmL I. Pmi B. 1933. okt. 27., 1934. jún. 13., 1934. okt. 31. — A hatóság önkény kifinomultabb módszereit is alkalmazták. Jellemző ebből a szempontból a főispán levele, amelyet Szily államtitkárnak írt Mecher Antal ügyében: „Engedd meg, hogy Mecher Antal fuvarozási vállalkozó kérvényét azzal a kéréssel juttassam Hozzád, miszerint a döntésnél lehetőleg kegyeskedjél figyelembe venni a következő szempontokat: kérelmező tartalékos főhadnagy, részt vett az ellenforradalomban, a szegedi vöröskatonák lefegyverzésében, törvényhatósági bizottsági tag, az egységes párt hűséges tagja. Ezzel szemben a fuvarozási vállalat tulajdonosa, Ernszt Sándor és felesége a szociáldemokrata párt agilis tagjai, akik a szociáldemokrata párt érdekében szervező propagandát folytatnak. Minthogy a két ajánlat között lényegtelen eltérés van, és a politikai, pénzügyi megbízhatóság Mecher Antal mellett szól, bizalommal kérem az előadottak jóindulatú mérlegelését...” CsmL I. Fpi. Lev. 700/1934.

²¹¹ Az SzDP és KMP küzdelmeiről Csongrád megyében I. TAMASI MIHÁLY: A dolgozók harca a nyomor és kizsákmányolás, az ellenforradalmi rend ellen, 1929—1935. Szeged, 1971.

1932—33-ban Tóth János próbált kommunista sejtet szervezni Szegeden. Tóth 1930-ban Németországban járt, és ott ismerkedett meg a mozgalommal. Miután visszatért Szegedre, megpróbált a kommunista eszméknek híveket toborozni a munkások között, azokat mint szimpatizánsokat oktatni kezdte, kisebb feladatokkal megbízva őket. A sejt leendő tagjaiként Gesztei Mihályt, Krämer Gyulát és Tápai Józsefet szervezte be. Gera Sándor 1931-ben röplapokat, kommunista újságokat és marxista műveket bocsájtott a sejt rendelkezésére. A kis csoport Vörös Segély-bélyegeket is terjesztett. Elhatározták, hogy 1933. május 1-én a város legforgalmasabb helyein, különösen pedig a laktanyák közelében vörös zászlókat helyeznek el. A rendőrség április 22-én letartóztatta a négy fiatalembert. A tárgyalásra június 6-án került sor. Geszteit hallgatták ki először. Ő elismerte a vádat, viszont nem érezte magát bűnösnek, mivel — mint mondotta — tettét meggyőződése vezérelte. A tárgyaláson Tóth János az elnök kérdésére, hogy miért jelent meg rabruhában, kijelentette: „Azért, mert ez a ruha jellemzi legjobban a mai társadalmi rendszert.” Nem érezte magát bűnösnek. Elmondotta, hogy 1918 óta meggyőződéses kommunista. 1930-tavasztól az év végéig Németországban járt, ott képezték ki. Hangsúlyozta, hogy a jelenlegi társadalmi rendet csak fegyveresen lehet és kell megdönteni. Krämer, de különösen Tápai igyekeztek tagadni, hogy jelentősebb szerepük lett volna az akcióban. (Tudnunk kell azonban, hogy a kommunisták rendőrség és bíróság előtti magatartását általában pártutasítások szabályozták, amelyek a konspiráció és a veszteségek elkerülése érdekében előírták, hogy a kommunisták tagadják a párthoz való tartozásukat.) A bíróság végül Gesztei Mihályt és Tóth Jánost egyenként két és fél évi, Krämert két esztendei, Tápai két havi fogházra ítélte.²¹²

1933-ban még két kommunista szervezkedés nyomára bukkant a rendőrség. Szeptember 11-én letartóztatták Szögi István és Lakó Antal asztalossegédeket, akikről megállapították, hogy a szervezkedést ők kezdeményezték. Budapestről kaptak propagandaanyagokat, amelyeket terjesztettek. Elfogták az összekötőt, Szögi Illés budapesti lakost, akinél nyomtatványokat találtak. Szegeden őrizetbe vették Bauer Erzsébetet is. Ő nemrég tért haza Berlinből, mert völegényét mint kommunistát a náci hatóságok internálták. Elfogták továbbá Nagy Jánost is. A fővárosban Kézdi István, Kézdi Pál, Papp József, Szögi Béla, Breyer László és Kopecsnyi Mihály ellen indítottak eljárást²¹³.

A másik kommunista szervezkedés Banda Antal szőregi szabósegéd nevéhez

²¹² Dm. 1933. ápr. 23., 1933. jún. 7. — Gesztei Mihály 1930-ban lett tagja az illegális KMP-nek. Munkahelyén, a Szlavónia Bútorgyárban sokirányú pártmunkát végzett: röpcédulákat terjesztett, és Vörös Segély-bélyegeket árult.

Tápai József ugyancsak 1930-ban lépett be a KMP-be. Tevékenykedett a vasas szakszervezetben is. Lakása a kommunista sejt gyülekezőhelye volt.

A Tóth—Gesztei csoporttal kapcsolatban állt Gera Sándor is, aki a húszas években a KIMSZ délmagyarországi vezetője és 1933-ig (ekkor Spanyolországba távozott) csaknem valamennyi kommunista szervezkedés aktív résztvevője volt. Ezért többször bebörtönözték. A spanyol nép szabadságáért folyó harcban esett el. Csmf. h. 40., 96., 39—40.

²¹³ Szögi István, a szervezkedés vezetője 24 évesen kapcsolódott be a munkásmozgalomba: 1928-ban belépett a Famunkás Szövetség budapesti szervezetébe. A gazdasági világválság éveiben munkanélküli. A Famunkás Szövetséget rövidesen elhagyta annak opportunisták politikája miatt, és tagja lett a KMP-nek. 1932 végén Szegedre jött, és azonnal élére állt a fások baloldali ellenzékének. Tevékenysége rövidesen kényelmetlenné vált a szegedi vezetőségnek. Információt kértek Szögiről Budapestről. Jellemző Horovitz Gábor országos főtitkár levele: „Mi az ilyen radikális szájhősökkel hamarosan elbánunk a szervezeteinkben, és el sem tudom képzelni, hogyan van lehetősége és bátorsága ennek a bolsi ügynöknek az Önök által és általunk keservesen fenntartott szegedi Munkásotthonba bemenni.” P. I. L. Szi 666. f. III/17—Szeged/7.; Dm. 1933. szept. 12. — Szögiéket egyébként Budapesten vonták bírósági eljárás alá. 1933 december elején Szögit 4 hónapi, Lakót 3 hónapi, Kézdit 2 hónapi és 25 napi, Bauer Erzsébetet 8 napi fogházra ítélték.

fűződött, aki a marxista eszméknek nyerte meg Nákics György, Csikós Rudolf és Magyar István szőregi lakosokat. Megállapították, hogy kapcsolatban voltak a Szögi—Lakó-féle kommunista csoporttal is. Szeptember 14-én került sor letartóztatásukra.²¹⁴ Ügyükben 1934. január 17-én hirdetett ítéletet a törvényszék. Bandát öt hónapi börtönre ítélték, társait — beleszámítva a vizsgálati fogságban eltöltött időt — szabadon bocsátották.²¹⁵

1935. május 21-én tárgyalták Halmi István vegyész mérnök, Zocskár András cipésmester és Simonovics István kereskedősegéd ügyét. Halmi István Franciaországban szerzett diplomát. Hazatérve Szegeden kommunista propagandát fejtett ki, egyrészt olyan módon, hogy egyetemi hallgatóknak előadást tartott, másrészt kommunista röplapokat, újságokat, folyóiratokat terjesztett. Zocskárral és Simonovicsal sejtet alkottak, és céljaik között a kommunista mozgalom kiszélesítése, lapkiadása, Vörös Segély-bélyegek terjesztése és a Tanácsköztársaság évfordulójának megünneplése szerepelt. A három elsőrendű vádlotton kívül eljárás indult Speyer Miklós budapesti bölcsészhallgató és Dobó Miklós cipésmester ellen. Speyernek azt rótták fel, hogy Halmit és Zocskárt megismertette egymással. Dobónak pedig, hogy segítette Zocskárnak a Vörös Segély-bélyegek elkészítésében.²¹⁶ A bíróság végül Zocskárt három hónapi, Halmit két hónapi, Simonovicsot másfél hónapi börtönbüntetésre ítélte. Speyert és Dobót bizonyítékok híján felmentették.²¹⁷

A szegedi kommunisták internacionalizmusának szép példája volt, amikor felémelték tiltakozó szavukat az altonai törvényszék által halálra ítélt német kommunisták, Lütgens, Tesch, Wolf és Möller kivégzése ellen. Követelték nevezettek szabadlábra helyezését, elítélték a fasiszta terrort, amely a munkások és értelmiségiek ezreit küldi halálba vagy internáló táborokba.²¹⁸

A Gömbös-időszak legnagyobb szervezkedésére Szegeden 1936-ban került sor Hajdók Béla vezetésével. Hajdók, aki a Bőripari Munkások Szakszervezetében vált kommunistává, 1935 decemberében került Szegedre. Egy ízben kommunista tevékenység miatt már börtönben is ült. Kiszabadulása után újra belépett a Bőripari Munkások Szakszervezetének budapesti csoportjába, innen azonban baloldali magatartásáért többedmagával kizárták. Szegedre érkezése után megkísérelte felvenni a kapcsolatot a helyi kommunistákkal. Igyekezett megnyerni a marxista eszmékkel szimpatizáló embereket, hogy sztrájkokat szervezzenek, és ezen a réven mind nagyobb tömegeket nyerjenek meg.

Ő és társai vezették a munkások Zsurkó-gyári bérharcát is. Hajdók az ifjúsági csoporttal keresett érintkezést. A szimpatizálóknak több ízben tartott előadást a

²¹⁴ PIL Rend. ir. (Bal. össz.) 6. cs. 33 — A mozgalom Budapestről indult, és Szegeden kívül Ószentivánra és Szőregre terjedt ki.

²¹⁵ Dm. 1933. szept. 15. 1934. jan. 18.; PIL Rend. ir. (Bal. össz.) 6. cs. 33.

²¹⁶ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1935/1/5607; Dm. 1935. máj. 22.

²¹⁷ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1935/4/3101. — Zocskár András részt vett az 1918—1919-es forradalmakban. A Horthy-korszakban — haláláig — a kommunista mozgalomban tevékenykedett.

Dobó Miklós a Tanácsköztársaság idején már kommunistaként szervezte a munkásság harcát. 1930—1931-ben Gera Sándor illegális csoportjához tartozott. 1944-ben internálták. A felszabadulás után is aktív pártmunkás maradt. Csmfh 30. 108.

²¹⁸ Ezzel egyidejűleg táviratot intéztek a belügyminiszterhez is, amelyben hangsúlyozták: „Alulírott szegedi munkások csatlakoznak Györki Imre szociáldemokrata országgyűlési képviselőnek a felszólalásához, amelyben a magyar királyi államrendőrségnek a letartóztatottakkal szemben elkövetett kínzásai ellen tiltakozott.” A táviratokat aláíró kb. 250 személy között találjuk pl. Komócsin Antal, Gladics József, Nagy János, Gombkötő Péter, Sz. Nagy József, Bodó Antal, Zombori Sándor, Gárgyán Ignác, Szőke József, Gyetvai József, Négyökrű József stb. ismert szegedi kommunisták és szocialisták nevét. PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VIII. res. 1933—1—6243.

Szovjetunió nagy eredményeiről. A szemináriumi foglalkozásokon tényekkel bizonyította be, hogy a Szovjetunió társadalmi berendezkedése a dolgozó osztályok szempontjából sokkal jobb, mint a tőkés rend. Kirándulásokat is tettek, ilyenkor forradalmi dalokat énekeltek. Hajdók ekkor is tartott előadásokat, és így számos fiataalt ismertetett meg a kommunista eszmékkel.

Főleg a cipőgyári munkások között működött eredménnyel. Elérte, hogy a szakszervezet élére Krajko András tápéi kommunista cipész került. Krajko András és fivére, József Hajdók leghívebb segítőitársai lettek. A két testvér tápéi lakásán tartották több összejövetelüket. Egy házkutatás során sok propagandaanyagot találtak náluk.²¹⁹

Rajtuk kívül vádat emeltek Kohn Ilona szegedi fodrászsegéd, Herz Pál magán-tisztviselő, Szabó István, Tajthy Ferenc, Kohn Miksa, Apró Antal budapesti szobafestő segédek, Masánszky József fogtechnikus, Fábián Kálmán gyári munkás, és Pósa Mária fodrászsegéd ellen. Kezdetben a nyomozás nem kevesebb, mint 50—60 emberre terjedt ki.²²⁰

A védelem nevében Valentiny Ágoston, Schwartz István, Turmayer Gusztáv és Vass Tibor szólaltak fel a tárgyaláson. Elmondották, hogy a vizsgálati fogság idején a rendőrség kegyetlenül bánt a vádlottakkal. A bíróság végül Hajdók Bélát állam- és társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló büntett miatt két és fél évi börtönbüntetésre ítélte. Krajko Andrást, Krajko Józsefet és Kohn Ilonát öt-öt hónapi fogságra, Szabó Istvánt három hónapi, Tajthy Ferencet, Kohn Miksát, Apró Antalt négy-négy hónapi, Herz Pált három hónapi börtönbüntetéssel sújtották. A többi vádlottat bizonyíték híján felmentették.²²¹

A Komintern VII. kongresszusa után és a spanyol- és franciaországi események hatására a feladat — széles antifasiszta népfront megteremtése — mind világosabbá vált a munkások leghaladottabb elemeire előtt.

A szegedi szociáldemokraták munkájáról, gondolkodásáról, a munkásság hangulatáról készült egykorú jelentésből ez világosan kitűnik. „Minden ellenkező kijelentéssel, fogadkozással ellentétben állíthatom, hogy a magyarországi szociáldemokrata pártvezetők nemcsak Szegeden, hanem a központban is kevés kivétellel az egységfront hívei. A spanyolországi polgárháború kitörése óta nincs egyetlen olyan bizalmas megbeszélés sem, amelynek fő témája ne ez volna.”²²²

A szegedi munkásság valóban nagy érdeklődéssel kísérte a spanyolországi és franciaországi eseményeket, mert azokat úgy fogta fel, mint a népfront erőpróbáját a fasizmus szemben. Az volt a meggyőződésük, hogy ez a küzdelem a szocializmus és a fasizmus döntő előcsatározása, amely általános világháborúvá alakul át. Megélénkült a politikai élet. A Népszava végre ismét nagy kelendőségnek örvendett. Csoportosan olvasták és megbeszélték a tudósításokat. Titokban gyűjtéseket rendeztek a spanyol köztársaságiak részére, hatvan főnyi rendezői gárdát szerveztek a szélsőjobboldali támadások és a sztrájkőrök ellen.²²³

²¹⁹ Pl. a Kommunista 5., 6. és 7. számait, a Mentsük meg Rákosit! c. füzetet, és számos, az egységfronttal kapcsolatos anyagot is terjesztettek. PIL Rend. ir. 651. f. 6. cs. (Bal. össz.) 6/1935., 42/26/1935.

²²⁰ Dm. 1936. jún. 13., 1936. jún. 14., 1936. aug. 22., 1936. szept. 19.

²²¹ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1934—10., Szi 665. f. 73/4., 665. f. 73/12.

²²² PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—1—118.

²²³ A szociáldemokrata párton belüli erejedést tükrözik egy, a munkásság közé beépített be-szűgónak a leveléből a jelentéshez csatolt részletek is. A levél írója, a dolgokat tudatosan el is túlozva megállapítja, hogy a Hétvezér-utcai Munkásotthonban még véletlenül sem a szociáldemokrata program alapján állanak. Nincs köztük, ki a békés fejlődés, az alkotmányosság híve volna. A „szovjet diktatúrát” tartják szükségesnek a társadalom átalakítására, és a bolszevizmusért lelkesednek. PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—1—118.

A munkásegységfront megteremtésére irányuló politika kezdeti sikereinek láttán a hatóságok ellenakcióba kezdtek. Szegeden — noha a belügyminisztérium a legális szociáldemokrata párt gyűléseit általában betiltó rendeletet adott ki — nem akadályozták a párt összejöveteleit, de azokról bizalmas úton rendszeresen informálódtak.²²⁴

A Kommunisták Magyarországi Pártjának az adott történelmi helyzetre alkalmazott — bár kissé megkésett — helyes taktikája mindenesetre éveken át hatott a munkásosztályra és más dolgozó rétegekre.

²²⁴ A rendőri szervek, minden tájékozottságuk ellenére, tévedtek abban, hogy a szociáldemokrata párt vezetői együtt akarnak működni a kommunistákkal. Az SzDP vezetése nem tudta felfogni a KMP megváltozott taktikájának igazi okát. Pl. Lájer Dezső párttitkár örömmel állapította meg, hogy „a III. Internacionálé hívei már passzívise viseltetnek a szociáldemokrata párttal szemben, s Moszkva sem üti már a szociáldemokratákat”, de nem vonta le következtetésül a tanulságot. PIL. Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—1—118.

3. GAZDASÁGI ÉS POLITIKAI KÜZDELMEK

Igyekeztünk több oldalról megvilágítani, hogy a dolgozó osztályok milyen nehéz körülmények között éltek a vizsgált években. Amikor a terhek már elviselhetetlenné növekedtek, a munkások többnyire az SzDP balszárnya, illetve a KMP irányításával sztrájkokat kezdtek helyzetük javítása érdekében.

Szegeden a tárgyalt időszak gazdasági küzdelmei a kisipar dolgozóinak fellépésével kezdődtek. A kisipar helyzete alighanem 1932-ben volt a legsúlyosabb. Körmeny Mátvás ipartestületi elnök júliusban a felsőházban elmondta, hogy az iparosság körében tarthatatlanok a viszonyok, és példátlan az elkeseredés.²²⁵ Kijelentette: „Önálló iparosok ezrei úgy télen, mint most a nyár folyamán is inségmunkákkal — nyáron kötőréssel, favágással, télen hólapátolással — kénytelenek megkeresni azt a száraz kenyert, amellyel családjukat fenntarthatják.”²²⁶

Július 20-án addig szinte példa nélkül álló módon az iparosok sztrájkjal tüntettek az elviselhetetlen közterhek ellen. A Délmagyarország a sztrájkot kommentáló vezércikkben írta: „...ma a megkülönböztetés nélküli nyomorúság idejét éljük, ma nem a választójog általános, hanem az elszegényedés, ma nincsenek kiváltságosok és szerencsések, az élet terhét egyformán éri a mezőgazdaság és az ipar, egyformán éri minden gazda, minden kereskedő és iparos.”²²⁷

A kisiparosság hangulata helyzete rosszabbra fordulásával egyre ellenzékibbé vált. Az ipartestület egyike volt azoknak a fórumoknak, ahol kifejezésre juttathatták elégedetlenségüket a közállapotok, illetve az azt megtestesítő megalkuvó, konzervatív, a bajokat csak elkendőző, segíteni nem tudó és nem is nagyon akaró vezetők ellen.²²⁸ A viharos izgalmak között megtartott rendkívüli közgyűlésen ugyan elutasították az ellenzék bizalmatlansági indítványát, de a szavazás aránya (311 szavazat a vezetőség mellett, 308 ellene) mutatta, hogy az iparosság elszántan követeli siralmas gazdasági helyzetének megjavítását.²²⁹

1932 utolsó hónapjai sem sok jót tartogattak a kisiparosok számára. Decemberben a város a munkanélküli mestereket először földmunkára osztotta be, majd kézbesítőnek alkalmazta őket inségmunka keretében.²³⁰ Jellemző Csányi Ferenc esete,

²²⁵ Dm. 1932. júl. 10.

²²⁶ Uo.

²²⁷ Szintén a Délmagyarország mutatott rá, hogy az adórendszer mennyire sújtotta a lakosságot, és milyen lehetetlen követelményeket támaszt: „Ma húszféle egyenes adó van Magyarországon, az egyenes adók huszadik kategóriájában a vegyesadók szerepelnek, s ebbe a tételbe ötvenötféle községi adó tartozik.” A megszámlálhatatlan közvetett adó is nagy terhet ró a lakosságra. A közterhek fejkvótáját 89 P-ről 120 P-re emelték, ugyanakkor a forgalmi adó harmadára csökkent öt év alatt. A keresetek felére zsugorodtak. A jellemző tehát — fejezi be a cikkíró —, hogy amíg a jövedelmek felére csökkentek, az adó kétszeresére emelkedett. Dm. 1932. júl. 13., 1932. szept. 7.

²²⁸ Uo.

²²⁹ Dm. 1932. szept. 25.

²³⁰ CsmL I, Pmi 46221/1932., 14485/1932. Itsz.

aki pénz híján kérte, hogy adóját munkával törleszthesse.²³¹ Kohn Jenő bádogost a város kilakoltatással fenyegette, mert Püspök-bazári műhelyének a bérét nem tudta kifizetni.²³² Kotlár József szobafestő mester kérte, hogy segínyt folyósítson neki a város, mert sem a szükséges enivalót, sem a ruházkodást nem képes családja részére biztosítani.²³³ És se szeri, se száma a további példákknak.

Nem tekinthető véletlennek, hogy az iparosok egy része decemberben az Ipartestület ülésén bizalmatlanságát fejezte ki a kormány iránt.²³⁴

Ha 1932 mélypontot jelentett minden kisipari szakmában, különösen így volt ez az építőiparban. Az 1932—33-as tél bizonyára őket sújtotta a legjobban. Az építőipari munkásság 1933 februárjában végső kétségbeesésében a kormány segítségét kérte.²³⁵ A Gömbös-kormány azonban nem tudta biztosítani a legfontosabbat, a munkaalkalmat, így az építőipar helyzete nem enyhült.²³⁶

Tehát 1933-ban sem mozdult el a mélypontról a szegedi kisiparosok helyzete. A Gömbös-rezsim már februárban újabb adóemeléseket rendelt el: ez elemi erejű tiltakozást váltott ki az iparosokból.²³⁷ Ebben az évben mintegy 700 mester adta vissza Szegeden az iparigazolványát, mert nem keresett annyit, hogy megélhetését biztosítsa, és viselje a közterheket.²³⁸ Az Ipartestület előjáróságának jelentése azt volt kénytelen megállapítani, hogy „az elmúlt év a legszomorúbb esztendeje volt a kézműiparnak.”²³⁹

A kisiparban dolgozók ellenzékiése a válságot követő években két, egymástól gyökeresen eltérő irányban fejlődött: egyrészt balfelé radikalizálódott, másrészt a szélsőjobboldal felé tolódott. Sok kisiparos jutott el a Szociáldemokrata Párttal való együttműködésig, nem kevesen közülük azonban a Nemzeti Egység Pártja, később a nyilasok társadalmi bázisát szélesítették.

Bár Szegeden a kisiparosság jelentékeny társadalmi csoport volt, sem a terelésben, sem a politikai életben súlya nem vetekedhetett a gyáripari munkásságával. Márpedig a sokezeres munkásság túlnyomó részét természetesen nem kevésbé nyomortotta a válság és a tőkés kizsákmányoló rendszer, mint a kisiparban dolgozókat.

1932 végén és 1933-ban a munkásság harcának apályát tapasztaljuk. Ennek oka főképp abban rejlik, hogy a gazdasági helyzet bizonyos javulása érzékelhető; kétségtelen továbbá, hogy átmenetileg a Gömbös-kormány reformdemagógiája is hatott, és várakozásra készítette a dolgozókat.

Szegeden a Gömbös-időszak első nagyobb munkásmegmozdulása a felsővárosi cipészek harca volt. A Felsővárosi Cipőgyár 1933 decemberéig az Iparosok Országos Központi Szövetsége (IOKSz) érdekkörébe tartozott. Mivel a gyár veszteséges volt, az IOKSz december 1-én bezáratta, s így 200 cipész munka nélkül maradt. Az üzemet még decemberben 100 000 pengőért megvette Szűcs László budapesti vállalkozó.²⁴⁰

²³¹ CsmL I. Pmi 47386/1932., 13564/1932. Itsz.

²³² CsmL I. Fpi 59/1933.

²³³ Uo.

²³⁴ Dm. 1932. dec. 13.

²³⁵ A levél 5500 iparos: ács, asztalos, lakatos, szobafestő és mázó, bádogos és vízvezeték-szerelő, villanyszerelő, üveges és tetőfedő kisiparos, továbbá az építőipari munkásság, a téglá- és fűrészgári munkások nevében íródott. Maguk és családjuk nyomorát kétségbeesítőnek nevezték, és segítséget, főképpen munkaalkalmat kértek. CsmL I. Fpi 461/1933.

²³⁶ Uo.

²³⁷ Dm. 1933. febr. 8., 1933. febr. 11.

²³⁸ Dm. 1934. jan. 4.

²³⁹ Dm. 1934. márc. 6.

²⁴⁰ Dm. 1934. jan. 9.

A helyzetet bonyolította, hogy a 200 munkásból 36-an évtizedek óta részjegytulajdonosok voltak, s nekik kétszeresen fájt az üzem elvesztése.²⁴¹

A munkások, amikor megtudták, hogy az IOKS eladta az üzemet, bezárták a kapukat, és az új tulajdonost nem engedték a gyár területére. A szövetkezeti tagok védőőrséget szerveztek, és botokkal felfegyverkezve éjjel-nappal őrt álltak a kapuknál.²⁴² A Bőripari Munkások Szakszervezetének Szegedi Csoportja nyilatkozatban tiltakozott, és aggályát fejezte ki amiatt, hogy kétszáz szegedi cipőmunkást az elbocsátás veszélye fenyeget.²⁴³ A részjegytulajdonosok azt követelték, hogy 78 üzlet-részüket (1 üzlet-rész 400 P-t ért) fizessék ki számukra. Ezenkívül bejelentették igényüket a 46 000 P-s tagjóléti alapra is.²⁴⁴

Január 5-én egy szakasz rendőr jelent meg a gyárban, a munkásoktól elvették a kulcsokat, és a tisztviselők számára biztosították a munka végzésének lehetőségét.²⁴⁵ A törvényszék elrendelte a cipőgyári szövetkezet felszámolását. Ezzel a munkások harca is véget ért. Annyit azonban mégis elértek, hogy az új tulajdonos vállalta: igyekszik foglalkoztatni az üzem korábbi munkásait.²⁴⁶

1933 novemberében Csehó Károly pékmester munkásai is beszüntették a munkát. Kijelentették, hogy addig nem dolgoznak, amíg a tulajdonos meg nem fizeti az előírt órabéreket, és alá nem írja a kollektív szerződést.²⁴⁷ Csehó látszólag belement a munkások követeléseinek a teljesítésébe, mire a munka megindult. Másnap azonban elbocsátotta Vola Antalt, a sztrájk egyik vezetőjét. Erre a többiek ismét abbahagyták a munkát. Csehó valamennyiüket elküldte, és teljesen új munkásgárdát vett fel.²⁴⁸ A sztrájktrórk időlegesen mégis kénytelenek voltak letenni a szerszámokat, mivel a régiiek megfenyegették őket.²⁴⁹ Vola Antalt és társait Csehó feljelentése alapján a bíróság ezért néhány napos elzárásra ítélte. A sztrájk tehát ezúttal a munkaadó győzelmével végződött.²⁵⁰

A szegedi építőmunkások hosszú harcának eredményeképpen 1934 végén a Szakszervezeti Bizottság és a Munkaadók Szövetsége kollektív szerződést kötött a festőiparban. A kollektív szerződés a heti munkaidőt 50 órában állapította meg, túlórázást csak indokolt esetben engedélyezett, de nem járt érte külön pótlék. A minimális béreket is rögzítették. A felszabadult segédnek 1 évig 28 fillérben, 3 évig 36 fillérben, 3 éves munkaviszonyon túl 46 fillérben állapították meg az órabérét. A jobb, önállóan dolgozó szakmunkások órabérének felső határát 60 fillérben szabták meg. A munkaadók tudomásul vették, hogy a munkások ellenőrizhetik a kollektív szerződés megtartását. A vitás kérdések eldöntését választott bíróság végezte, abban a munkások és a munkaadók egyenlő arányban foglaltak helyet, s mellettük közreműködött a Szakszervezeti Bizottság és a munkaadók képviselője is.²⁵¹

A kollektív szerződés életbelépéséért azonban a festőmunkásoknak külön kellett harcolniuk. Hogy nyomatékot adjanak követelésüknek, 1934 július közepén sztrájkba

²⁴¹ Az üzlet-rész-tulajdonosok között voltak olyanok, akik már az I. világháború előtt tagjai voltak a cipőgyári szövetkezetnek, pl. Takács József, Répás János 1904 óta, Korpási Nándor 1906 óta, Bója Ignác 1908 óta stb. Dm. 1934. jan. 4.

²⁴² Dm. 1933. dec. 24., 1934. jan. 3.

²⁴³ Dm. 1934. jan. 4.

²⁴⁴ Dm. 1934. jan. 5.

²⁴⁵ Dm. 1934. jan. 6.

²⁴⁶ Dm. 1934. jan. 9., 1934. jan. 10., 1934. jan. 14.

²⁴⁷ Dm. 1934. febr. 27.

²⁴⁸ Uo.

²⁴⁹ Uo.

²⁵⁰ Uo.

²⁵¹ PIL R nd. ir. 651. f. 2. cs. VIII. res. 1934—4—7124., 163/1934.; Dm. 1934. szept. 11., 1935. szept. 13.

léptek.²⁵² A munkaadókkal folytatott tárgyalásokon ragaszkodtak a kollektív szerződés bevezetéséhez, továbbá 15%-os béremelést is kívántak, hogy a bérek elérjék a kollektív szerződésben megjelölt mértéket.²⁵³ Csaknem kéthetes küzdelem után július 27-én a munkások győzelmével ért véget a sztrájk. A munkaadók belementek a kollektív szerződés azonnali életbe léptetésébe, és 10%-kal felemelték a munkabéreket. Szabályozták a munkaidőt, a túlóráztatásokat és a vidéki munkák teljesítését.²⁵⁴ De ekkor sem volt a siker teljes, mivel még mindig akadtak munkaadók, akik nem akarták tudomásul venni a megegyezést. Szeptember 10-e és 17-e között a Szegedi Festőipari Vállalat (Csányi Mihály Festőüzem) 35 munkása sztrájkot kezdett, mert a munkaadó nem adta meg a 10%-os béremelést.²⁵⁵ Csányi végül a munkások valamennyi követelését teljesítette. A megegyezés feltételei között szerepelt, hogy a munkaadó a kollektív szerződést megtartja, a 2—4 filléres órabér-emeléseket megadja, a sztrájkterő munkásokat (kettő kivételével) elbocsátja, elismeri a bizalmi rendszert, és csak szervezett munkásokat dolgoztat.²⁵⁶

1934 augusztus végén a Magyar Kender-, Len- és Jutaipari Rt. újszegedi gyártelepén a fonóosztály munkásai léptek sztrájkba.²⁵⁷ A fonóosztályon ugyanis korábban dívott az a gyakorlat, hogy üzemzavar miatti munkaszünet idejére a gyár fizette az órabéreket. Erre a gyárvezetés most már nem volt hajlandó, s mivel a munkások hiába kérték a régi állapot visszaállítását, végső elkeseredésükben beszüntették a munkát.²⁵⁸ Augusztus 31-én véget ért a sztrájk, miután a munkáság, valamint a gyárvezetés megállapodott abban, hogy az igazgatóság három napon belül felterjeszti Budapestre a munkások kérelmét.²⁵⁹

1934-ben a kisiparban is megállt a depressziós folyamat, és bár számottevően nem javult a helyzet, már az is eredménynek számított, hogy nem következett be további rosszabbodás.²⁶⁰ A legnagyobb probléma ekkor is a munkanélküliség volt. Ezért követelte az Ipartestület előljárósága 1934 áprilisi határozatában a közmunkák azonnali megindítását.²⁶¹ Ebben az évben, főként mert a közterheket nem tudták fizetni, újabb 640 iparos adta vissza iparjogát.²⁶²

1935 februárjában az ellenzék — a szociáldemokrata kisiparosok vezetésével — az Ipartestület évi közgyűlésén ismét harcot indított a vezetőség leváltásáért. Végül olyan határozatot csikart ki, amely szerint a közgyűlés feliratban követelte a kormánytól a közmunkák azonnali megindítását, a szükségmunkák és a lealázó ingyenes-rendszer megszüntetését, a 40 órás munkahét bevezetését, az adózás gyökeres reformját, a kisipari hitel átszervezését és a politikai jogok kiterjesztését.²⁶³

1935-ben kissé javult a helyzet. Ebben az évben mindössze 164 mester szüntette be iparát.²⁶⁴ Változatlanul súlyos volt azonban az építőipari dolgozók sorsa. Ezért májusban Balogh Péter vezetésével küldöttséget menesztettek a kereskedelmi miniszterhez: új építőipari törvényt, az OTI szegedi székháza építésének megkezdését és általában munkaalkalmak teremtését követelték.²⁶⁵

²⁵² PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VIII. res. 1934—4—7124., 230/12/1934.

²⁵³

	A munkások követelése fillér/óra	A munkaadók ajánlata
1 éves segéd	32	30
1—3 ves segéd	40	35
3—5 éves segéd	48	40
5 év felett	56	44
önálló munkás	62	46

PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VIII. res. 1934—4—7124., 163-1/1934.; Dm. 1934. júl. 19.

²⁵⁴ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VIII. res. 1934—4—7124., 230/13/1934. Dm. 1934. júl. 27.

²⁵⁵ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VIII. res. 1934—4—8309., 163-2-1934.; Dm. 1934. szept. 11.

A sütőiparban inkább volt munka, viszont a bérek rendkívül alacsonyok voltak. 1935. március 19-én a szegedi sütőmunkások a Munkásotthonban tartott gyűlésükön elhatározták, hogy bérköveteléseik érvényesítéséért sztrájkba lépnek. A sütőmunkások legalacsonyabb heti munkabére mindössze 6 P volt, az átlag nem kapott többet 20 P-nél. A dolgozók azt követelték, hogy a legkisebb munkabér 16 P, a legnagyobb 35 legyen; hogy mindenütt tartsák be a tisztasági követelményeket, és 48 órás munkahét mellett is biztosítsák számukra a vasárnapi munkaszünetet.²⁶⁶ A sztrájk csak azután ért véget, hogy teljesítették a munkások fő kívánságait. Azok számára, akiknek eddig 10 P vagy annál kevesebb volt a bérük, 30 %-os béremelést adtak olyan módon, hogy senkinek sem lehetett 13 P-nél kisebb bére. Akiknek a fizetése 10—16 P volt, 25 %-os javításban részesültek, a 16 P-n felüli béreknél pedig 20 %-os emelést hajtottak végre.²⁶⁷

1935—36-ban csaknem valamennyi sztrájk középpontjában a minimális munkabérek és a 48 órás munkahét állottak. Különös jelentőséget adott a munkásság mozgalmainak, hogy a Gömbös-kormány ezekben az években tűzte napirendre a szociális törvényhozás kereteiben a minimális munkabérek és a nyolcórás munkanap megvalósítását is.²⁶⁸

Az újpesti és rákospalotai famunkássztrájk nyomán²⁶⁹ a famunkások Szegeden is nagyarányú bérmozgalmat kezdtek. 1935. június 8-án azt követelték a munkaadók-

²⁶⁶ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VIII. res. 1934—4—8309., 163-4-1934.; Dm. 1934. szept. 13.

²⁶⁷ A sztrájk szervezéséből tevékeny részt vállalt Kovács János, aki 1918 őszén közreműködött a KMP helyi szervezetének alapításában. 1930-ig töltötte be a textilmunkás szakszervezet városi csoportjának elnöki tisztét. Csmfh 51.

²⁶⁸ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VIII. res. 1934—4—8058., 184/1934.; Dm. 1934. aug. 29., 1934. aug. 31.

²⁶⁹ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VIII. res. 1934—4—8058., 185-1/1934., 230/16/1934., 185-2/1934. — Szeptember végén a szegedi rendőrkapitányság azt jelentette, hogy a budapesti központi igazgatóság a 10 %-os bérjavítást a 26 munkásnak megadta, így a sztrájkmozgalom befejezést nyert.

²⁶⁰ Dm. 1935. febr. 12.

²⁶¹ A szociáldemokrata kisiparosok javaslatára követelték a heti 40 órás munkahét mellett a minimális munkabérek bevezetését, tovább a 10 000 P-t meghaladó vagyonok és a 600 P-t meghaladó jövedelmek fokozottabb megadóztatását. Dm. 1934. ápr. 11.

²⁶² Dm. 1935. jan. 11.

²⁶³ Dm. 1935. febr. 12.

²⁶⁴ Dm. 1936. febr. 22.

²⁶⁵ Kevéssel ezután tartott nagygyűlést a Délvidék szabóiparossága, ezen a szegediek is részt vettek. A szabók az OTI és a MABI eltörlését, helyette állami baleset- és nyugdíjbiztosítás bevezetését követelték. (Dm. 1935. máj 25., 1935. jún. 12.)

1936-ban megint kedvezőtlenebbre fordult a kisipar helyzete. Ez a visszaesés azonban már a gyáripár versenyével hozható összefüggésbe. Az Ipartestület gazdasági bizottságának jelentése szerint csaknem valamennyi kisipari szakma nehézségekkel küzdött. Az asztalosoknak az okozott gondot, hogy a minimális munkabérek a segéd nélküli iparosokra nem vonatkoztak, tehát közülük egyesek igen hátrányos helyzetbe kerültek. A festők az építkezések teljes megszűnése miatt kereset nélkül álltak. Több önálló iparos ismét szükségmunkára jelentkezett. A vasszakmában is elhúzódott a pangás. A borbély- és fodrásziparban a kereseti lehetőségek igen alacsonyok voltak. A magyarszabók termelése és foglalkoztatottsága mintegy 40—50 %-kal csökkent. Az ácszakma az építőipar más ágaihoz hasonlóan teljes tértelenségre volt kárthatva, a cipészek tekintélyes része pedig a szó szoros értelmében koldusbotra jutott. Csak közepes forgalmat bonyolítottak le a kárpitós és a díszítő szakmában. „Legfőbb ideje, hogy a végveszélybe jutott iparosság erőre kapjon” — így summázza a helyzetet a jelentés. Dm. 1936. febr. 29., 1936. márc 1.

²⁶⁶ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1935—4—5754. 2730/1935.; Dm. 1935. márc. 20. — A vidéki rendőrfőkapitány jelentése szerint a sztrájkban 52 munkás vett részt.

²⁶⁷ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1935—4—5754., 2730/2/1935.; Dm. 1935. márc. 21.

²⁶⁸ L. CSÉPÁNYI DEZSŐ: A Gömbös-kormány szociálpolitikája, 1935—1936. Szeged, 1966.

²⁶⁹ Az újpesti asztalosmunkások sztrájkja, amely kezdetben helyi jelentőségű volt, országossá vált, mert ezzel a sztrájkjal kapcsolatban határozta el a kormány, hogy bevezeti a 48 órás munkahetet. CSÉPÁNYI: i. m. 21.

tól, hogy az asztalosiparban vezessék be a kollektív szerződést, amely a munkaidőt és a munkabérek szabályozná. A dolgozók kívánságai között szerepeltek a 48 órás munkahét, valamint az akkord- és hetibérek helyett órabérek bevezetése. Kérték, hogy a legkisebb órabérük 25 fillér legyen. A munkaadók beleegyeztek a munkások kívánságaiba, de nem voltak hajlandók csak 20 fillér minimális órabért fizetni.²⁷⁰

A munkaadók engedékenységének fő oka az általános sztrájktól való félelem volt. De mihelyt ez a veszély elmúlt, egy részük visszakozott: heti 54—60 órai munkát is megköveteltek, és nem voltak hajlandók a minimális bérek megállapítására sem. A szegedi famunkások ekkor feljelentést tettek az asztalosmesterek vezetősége ellen a kereskedelmi miniszternél.²⁷¹

A probléma megoldása jelentősen elhúzódott az asztalosiparban. A maximális munkaidő megállapítására 1935 november elején került sor. Ekkor végre bevezették a heti 48 órás munkaidőt.²⁷² A famunkások 1935. november 13-i összműhelyértekezlete úgy határozott, hogy ellenőrizni fogják a munkaidő megtartását.²⁷³ A munkásság látva, hogy növekedett a szakszervezet tevékenységének határfoka, nagyobb bizalommal fordult a szakszervezet felé. Csupán a famunkásokhoz 112-en léptek be.²⁷⁴

Az asztalosipari legkisebb munkabérek megállapítására később, 1936 április elején került sor. A munkabérek megállapító bizottságba a munkaadók Rainer Ferenc asztalosmestert és Füredy Lajost, az Asztalosmesterek Szövetségének elnökét választották. A munkások képviselőiben a tárgyalásokon Heicht Jenő asztalossegéd és Sávolt János, az Asztalosmunkások Országos Szövetségének titkára vett részt.²⁷⁵ A viták eredményre vezettek, és április 4-én kihirdették a legkisebb munkabérek, amelyek Szeged mellett Bajára, Békéscsabára, Órosházára és Hódmezővásárhelyre is vonatkoztak:

<i>Asztalosok</i>	<i>órabér</i>
Fél évig a felszabadulás után	24 fillér
Fél—1 évig a felszabadulás után	28 fillér
Másfél éven túl	40 fillér
Begyakorolt	48 fillér
Önálló	58 fillér
 <i>Szegező asztalosok</i>	
Kevésbé gyakorolt	40 fillér
Gyakorolt	50 fillér
Önálló	58 fillér
 <i>Gépmunkások</i>	
Kezdő	32 fillér
Kevésbé gyakorolt	38 fillér
Gyakorolt	52 fillér
Önálló	60 fillér

²⁷⁰ Dm. 1935. jún. 6., 1935. jún. 8.

²⁷¹ Dm. 1935. aug. 24., 1935. aug. 30.

²⁷² PIL Szi 666. f. III/17—Szeged/7—2.; Dm. 1935. nov. 7.

²⁷³ Dm. 1935. nov. 15.

²⁷⁴ Uo.

²⁷⁵ Dm. 1936. febr. 19.

<i>Fényezők</i>	<i>órabér</i>
Bedörzsolónő	20 fillér
Kevésbé gyakorolt	28 fillér
Gyakorolt	40 fillér

A legkisebb munkabérek megállapításának — még ha azokat alacsony szinten rögzítették is — nagy jelentősége volt, mivel némileg határt szabott a kizsákmányolásnak. A tőkésék a nyereségkiesést a munka intenzitásának fokozásával igyekeztek pótolni.²⁷⁶

1935 őszén sztrájkba léptek a magyarszabó munkások. A munkát október 1-én szüntették be, miután a munkaadók nem teljesítették kérésüket, hogy 20 filléres órabérüket 5—10 fillérrel emeljék fel. A 63 sztrájkoló munkás képviselői indokként egyebek mellett azt hozták fel, hogy az élelmiszerek árai nagyon megnövekedtek, így pl. a burgonya ára 1934-hez képest háromszorosára, a zsír kétszeresére emelkedett.²⁷⁷

1935 október végén a munkások gyűlésén Csapó Sámuel, a Vas- és Fémmunkások Szövetségének főtitkára elismerte, hogy az egész országban Szegeden a legalacsonyabbak a vasipari munkások órabérei. Csapó javaslatára a szegedi vasasok vezetősége azal a kéréssel fordult az iparügyi miniszterhez, hogy rendelje el a legkisebb munkabérek megállapítását. A gyűlés résztvevői felkérték a Vas- és Fémmunkás Szövetséget, indítson akciót a kötelező 48 órás heti munkaidőért. A határozatok indoklása hangsúlyozta, a szegedi vasipari munkások heti munkaideje a 60 órát is meghaladja, a fizetésük viszont a heti 10 P-t sem éri el.²⁷⁸ November elején a 8 órás munkanap életbe léptetéséért harcot folytattak a textilipari, az élelmezési, a kő-, agyag- és üvegipari munkások, valamint a vegyszereti iparok dolgozói.²⁷⁹

1936-ban a sztrájkok megszokasodtak. A válság utáni viszonylagos fellendülés lehetővé tette, hogy a munkásság életszínvonalának növelését fokozottabban érvényesítse. Ekkor már a kommunisták és a hozzájuk közel álló forradalmi gondolkodású szociáldemokraták is nagyobb számmal dolgoztak a szakszervezetekben.

Február elején a bőripari munkások és cipészkiparosok indítottak harcot életkörülményeik javításáért. A Bőripari Munkások Szövetségének szegedi csoportja február 4-én összműhelyértekezletet tartott. A munkások hangoztatták, hogy a cipésziparban sokszor heti 70—72 órát is kell dolgozni megélhetésükért. Gyakran viszont 6—8 héten át sem tudnak munkához jutni. A gyűlés határozatot fogadott el, amelyben követelték a 48 órás munkaidő és a legkisebb munkabérek bevezetését a bőriparban.²⁸⁰

Február végén a bőripari munkások küzdelme új szakaszához ért. A Zsurkó-cipőgyárban 40 cipész sztrájkba lépett.²⁸¹ Lájer nyilatkozott az eseményekről. Elmondta, hogy a gyár munkásai elviselhetetlen bánásmódban részesülnek, naponta 11 órát kell dolgozniuk. Gyakran megbüntetik őket. A tulajdonos mindenkor önkényesen állapította meg a munkabéreket, és azokat „átszervezés” vagy „átirányítás” címén

²⁷⁶ Dm. 1936. ápr. 4.

²⁷⁷ Dm. 1935. okt. 2., 1935. okt. 8.

²⁷⁸ Dm. 1935. okt. 25.

²⁷⁹ Az SZDP november 11-i összvezetőségi ülésén Lájer Dezső hangsúlyozta, hogy a minimális munkabérek megállapítását és a 48 órás munkaidőt szabályozó törvényeket Gömbös a sztrájkok megszüntetése végett erőszakolta keresztül. A kormánzatnak ez a terve nem sikerülhet. A szakszervezetekből az elmúlt években kivált munkások ismét tömegesen csatlakoztak a mozgalomhoz, és ezzel az SZDP és a szakszervezetek megerősödtek. Az SZDP taglétszáma az utóbbi hónapokban pl. csaknem megduplázódott. PIL Rend. ir. 651. f. 6. cs. (Bal. össz.) 6/1935., 8138/1936.; Dm. 1936. jan. 3.

²⁸⁰ PIL Szi 665. f. 73/4.; Dm. 1936. febr. 6.

²⁸¹ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—7—4182.; Dm. 1936. febr. 22.

állandóan csökkentette. 1936-ban — emelte ki Lájér — a munka ismét „átszerveztetett és arányosított”. A darabszámra dolgozók bérét csökkentették, és ez több munkanemnél a keresetek felének elvonásával járt. Könnyű elképzelni, mit jelentett a megélhetés szempontjából az átlag 8—15 P-s hetibérek csökkentése. A munkások a legbékésebben próbáltak védekezni, mire Zsurkó a bérharc vezetőit mint megbízhatatlanokat eltávolította a gyárból. Ekkor a szabászok, majd a „cvikkoló osztály” munkásai beszüntették a munkát, mire Zsurkó újabb 14 munkást elbocsátott.²⁸²

A szegedi rendőrkapitányság detektívtestületének jelentése szerint a sztrájkolók nem érték el céljukat. A mozgalom vezetőit, Krajkó András szakszervezeti elnököt és Hajdók Bélát, a Budapestről kiküldött s a bőrpari szakszervezetből baloldali magatartása miatt kizárt kommunistát a rendőrség 1936 júniusában letartóztatta. „A bérmozgalom ideje alatt és után a hangulatot és a harcosabb szervezkedést e két kommunista szította” — szól a jelentés.²⁸³ A Zsurkó-cipőgyári mozgalom mögött tehát kommunista kezdeményezést lehet felfedezni, nemcsak az ötnapos sztrájk idején, hanem később is, midőn a sztrájk politikai mozgalommá mélyült. E sztrájk egyben a mozgalmak csúcsát jelentette az általunk tárgyalt időszakban.

Nyáron a bőrparban a bérharcok ismét fellángoltak. Június 8-án a Columbia cipőüzem 11, darabbérben dolgozó munkása lépett sztrájkba, mivel a munkaadó a közösen kialakított munkarendet és a 9 órai munkaidőt nem tartotta meg. Túlmunkát követelt, túlóradíjat viszont nem akart fizetni. A cipészek küzdelme nem hozott teljes sikert, főként elszigeteltségük miatt.²⁸⁴

1936. január 24-én és 25-én a Barna-féle vas- és fémárugyár 32 munkása tette le a szerszámot. Követelték a rendkívül hosszú munkaidő csökkentését 62,5 órától 57 órára, továbbá hogy a tulajdonos függessze ki az akkordbér (a teljesítménybér egyik akkori változata) táblázatát a munkabérek fizetésékor tapasztalt gyakori visszaélések elkerülése végett. A dolgozók kívánságait a tulajdonos két nap múlva teljesítette.²⁸⁵

1936 július elején a híres szegedi papucsok gyártói szüntették be a munkát. Átlag 78 órát dolgoztak hetente (szezomban 90 órát is). A papucs minőségétől függően 40—70 fillért kaptak. Ilyen bérek mellett csak heti 10—13 pengőt tudtak megkeresni, ami egyetlen ember létminimumát sem érte el. A dolgozók átmeneti rendezést kívántak: kérték, hogy csak 65 órát dolgozzanak, és a papucsok párjáért 15 fillérrel fizessenek többet. A három papucsüzem tulajdonosából csak kettő volt hajlandó e szerény igények kielégítésére, a harmadik elbocsátotta munkásait.²⁸⁶

Július végén bérharcba kezdtek az Országos Raktárházak, a Futura, valamint a Rosentock Salamon és Szeben Pál szegedi gabonaszállító- és kereskedő cégek zsákolói. A sztrájkolók megbízottai bejelentették a munkaadóknak, hogy az addig fizetett bérért nem hajlandók dolgozni, mert az megélhetésükre nem elegendő. A gabonarakodás idénymunka, keresetükből télire is félre kellene tenni. A három napos küzdelem sikerrel járt, a munkások bérét átlag 30—35%-kal felemelték.²⁸⁷

²⁸² PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—7—4183., 489/1/1936.; Dm. 1936. febr. 23.

²⁸³ CsmL. I. Pmi E. 10-1933.

²⁸⁴ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—7—7290.

²⁸⁵ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—7—7841., 489/56/1936.

²⁸⁶ Tuksa Pál és Kriska Péter 17 munkása megkapta a kívánt béremelést. Karácsonyi István viszont felmondott 9 dolgozójának azzal az indokkal, hogy az újabb anyagi megterhelés katasztrofális helyzetbe hozná vállalkozását. PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—7—8312., 489/1936.; Dm. 1936. júl. 5., 1936. júl. 7.

²⁸⁷ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—7—8744., 489/90/1936. — A sztrájk egyik vezetője Lázár József volt, aki 1931-ben Glálich Józseffel egy illegális kommunista sejtben dolgozott. CsmfH 60.

1936 júliusában az iparügyi miniszter a szegedi mészáros- és hentesiparban megállapította a legkisebb munkabéreket. A rendelet szerint a munkaadók a napszámoknak 28, a csontozóknak 38, a kötőmunkásoknak 43 filléres órabért voltak kötelesek fizetni.²⁸⁸ Jellemző, hogy Pick Jenő szalámigyári igazgató még ezeket az alacsony béreket is sokallta, és megfellebbezte a miniszter határozatát.²⁸⁹

A fűrészyári munkások augusztus 11-én a Munkásotthonban értekezletet tartottak, amelyen titkos szavazással elhatározták, hogy sztrájkba lépnek. A fűrészyáriak az elsőrendű élelmiszerekben bekövetkezett drágulás miatt szüntették be a munkát, és órabérüknek 8 fillérral való felemelését követelték. A 18 éven aluli és a női munkások részére megelégedtek a 6 filléres javítással is. A gyárosok azonban csak általános 6%-os fizetésemelésre voltak hajlandók, ez mindössze 1—2%-os órabéremelésnek felelt volna meg. A dolgozók az ajánlatot nem találták kielégítőnek. Közel négyszáz munkás vett részt a munkabeszüntetésekben, amely a Lővy-, a Lippay-fatelepekre, valamint a Silvánia két telepére terjedt ki.²⁹⁰ A munkabeszüntetés augusztus 14-én ért véget, miután a munkások 8%-os béremelést csikartak ki.²⁹¹

1936 augusztusában több cipőüzem dolgozói (pl. a Zsivini- műhely 7, a Karácsonyi- műhely 22 munkása) szüntették be a munkát.²⁹² A 48 órás munkahét bevezetését ugyanis nem követte a bérek felemelése. Sok munkás 60—80 óra alatt is legfeljebb 8—14 pengőt tudott megkeresni, s így kerestük majdnem fele odalett.²⁹³ Kéthetes küzdelem után²⁹⁴ a munkások valamennyi üzemben megállapodtak fizetések emeléséről, és felvették a munkát.²⁹⁵ A megállapodás mindenütt más volt, a munkaadók nem egyeztek bele abba, hogy a béreket egységesen szabályozzák.²⁹⁶

1936. szeptember 10-én a Kertész-téglagyár dolgozói szüntették be a munkát.²⁹⁷ A munkások 15%-os béremelést kértek, mivel heti bérük 6—15 P között volt. Ők is azzal indokolták béremelési kívánságaikat, hogy az élet jelentősen drágult. Mivel

²⁸⁸ Dm. 1936. júl. 14.

²⁸⁹ Dm. 1936. júl. 18.

²⁹⁰ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—7—9388. 58/10/1936.; Dm. 1936. aug. 12., 1936. aug. 13., 1936. aug. 14., 1936. aug. 15.

²⁹¹ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—7—9388., 58/12/1936.

²⁹² PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—7—9388., 58/9/1936.

²⁹³ Lájer párttitkár így nyilatkozott a cipész- és csizmadiamunkások helyzetéről: „A cipész- és csizmadiaiparban a 48 órás munkaidő életbe léptetése a munkásság körében nagy nyugtalanságot váltott ki, mert a munkaidő életbeléptetésével egyidejűleg nem léptek életbe a minimális munkabérek is. Különösen a csizmadiaiparban idézett elő lehetetlen helyzetet ez a körülmény. A csizmadiamunkások heti munkaideje ugyanis 80—100 óra között mozgott. A 48 órás munkaidő életbe léptetésével ezek a munkások kerestük felét vesztenék el, ami a hosszú munkaidő alatt sem tesz ki többet 8—14 pengőnél. Hasonló a helyzet a többi cipőműhelyben is. Remélhető, hogy a rendőrhatalóság szigorú ellenőrzés gyakorlásával érvényt szerez a 48 órás munkaidőt elrendelő kormányintézkedésnek, és ebben a legnagyobb örömmel segítséget nyújt a cipézmunkásság is.” Dm. 1936. aug. 12., 1936. aug. 13., 1936. aug. 14., 1936. aug. 26.

²⁹⁴ A sztrájkharcban a következő üzemek, illetve műhelyek vettek részt: Alföldi Cipőipari Rt., Columbia Cipőüzem, továbbá Nagy János, Hódi János, Papp Béla, Ördög Ödön, Józsa Károly, Stéhli Miklós, Bója Ignác cipézműhelyek. Összesen mintegy 100 munkás sztrájkolt. PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—7—9388., 651. f. 6. cs. (Bal. össz.) 6/1936.

²⁹⁵ Legelőször Hódi János, Nagy János, Papp Béla, Józsa Károly, Bója Ignác egyezett meg munkásaival 10—25%-os béremelésben. Ugyanilyen fizetésjavítást kaptak a Zsivini Béla, a Karácsonyi Sándor műhelyek, valamint a Columbia és az Alföldi Cipőipari Rt. dolgozói is. A bérharc augusztus 10 és 25 között zajlott le. PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—7—9388., 489/1936., 651. f. 6. cs. (Bal. össz.) 6/1936.

²⁹⁶ Dm. 1936. szept. 8.

²⁹⁷ A szegedi téglagyári munkások már 1936 márciusában beadványban kérték Bornemissza Géza iparügyi minisztert, hogy a bérek alsó határát náluk is szabályozzák. PIL Szi 666. f. I. 1936/9.

a munkaadó visszautasította kérésüket, sztrájkba kezdtek. 24 órás munkabeszüntetés után 10—15%-os fizetésemelést kaptak.²⁹⁸

Hasonlóképpen sikerrel járt a Benkóczy-féle lakatosgyár 12 munkásának bérmozgalma: Szeptemberi sztrájkjuk eredményeképpen 4 fillérrel felemelték az órabéretet, és az akkordmunkásoknak is béremelést helyeztek kilátásba.²⁹⁹

Eredményesen zárult az Ördög Ödön cipésműhely 8 dolgozójának küzdelme is október közepén, amelyet szintén béremelésért folytattak.³⁰⁰

Október 10-én a Pollák Sámuel és Társa kenderkikészítő- és kötélverő cég 22 munkása sztrájkjal tiltakozott az alacsony munkabérek ellen. Követeléseiket végül teljesítették: órabéremelésben részesültek.³⁰¹

November végén a Pick Szalámigyár munkásai sztrájkjal támasztották alá követeléseiket, hogy a tulajdonos a legkisebb munkabéretet tiszteletben tartsa. A gyár vezetői, akik korábban megfellebbezték, most pedig megszegették a miniszteri döntést, úgy igyekeztek munkásaikat becsapni, hogy pl. a csontozóknak nem a nekik járó 36 filléres, hanem a napszámosok 27 filléres órabéretét fizették ki. A tiltakozásra a gyár vezetői azzal válaszoltak, hogy mintegy 30 régi munkást elbocsátottak.³⁰²

Az elmondottakból kitűnik, hogy Szeged munkássága 1935—36-ban szívós és áldozatos sztrájkküzdelmekkel számottevő gazdasági—szociális engedményeket csikart ki a tőkésektől. A helyzetre egyébként jellemző, hogy több alkalommal már kihirdetett, de a tulajdonosok részéről semmibe vett kormányrendeleteket sikerült ilyen módon érvényesíteni saját javukra. Ez a „közelharc” is mutatta, hogy milyen hatalommal rendelkeztek az ellenforradalmi korszakban a tulajdonosok, de azt is, hogy a szervezettség és a harcosszellem milyen hatalmas fegyvere a munkásságnak. E makacs helyi csatározások fontos részét alkották az egységes küzdelemnek, amelyet a munkásság felemelkedéséért és felszabadulásáért folytatott. E harcok időben átvezetnek a második világháború előtti évek megújuló, sőt még erőteljesebbé váló gazdasági—szociális küzdelmeihez.

²⁹⁸ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—7—10349., 489/187/1936., 489/192/1936.

²⁹⁹ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—7—10607., 489/212/1936., 489/216/1936.

³⁰⁰ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—7—11200., 489/230/1936.

³⁰¹ PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—7—11198.

³⁰² A szalámigyári munkások a sztrájkjal kapcsolatban a következőket mondták: „Az eredeti megállapodás szerint a vidéki szalámigyári munkások munkabére két fillérrel lett volna kevesebb, mint a fővárosiaké. Emiatt a vidéki szalámigyárak felszólamlással éltek, és a bizottság másodszer a 45 filléres órabérékkel szemben a vidékieknek 40 fillért, a 40 filléres órabérékkel szemben 36 fillért, a 30 filléres órabérékkel szemben 27 fillért állapított meg. Ezeket a minimális béreket a miniszter megerősítette, és november 7-től életbe léptek. A Pick Szalámigyárban dolgozó munkások az első kifizetés alkalmával meglepődve tapasztalták, hogy a minimális bérek tekintetében nagy számmal kimaradtak abból a bércsoportból, amely megillette őket: különösen a csontozó munkásokat érte sérelem, mert a bérmegállapító bizottság minimálisan 36 fillérben állapította meg bérüket, és csak 27 filléres órabérrel fizették ki őket. Azok pedig, akiknek órabére elérte, vagy valamivel meghaladta a megállapított minimumot, javítást egyáltalán nem kaptak. Ezenkívül 25—30 régi munkást elbocsátottak, és helyettük olyanokat vettek fel, akik a gyárban még egyáltalán nem dolgoztak. A munkások megnyugodtak volna, ha a bérmegállapító bizottság döntése alá került volna a vitássá tett ügy. Az egymást követő elbocsátásokból azonban azt látták, hogy ez valamennyiük ellen irányul, és így sérelmük orvoslásáról tárgyalni nem voltak hajlandók.” (PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—7—12665., 489/248/1936.; Dm. 1936. nov. 27.) — A 165 sztrájkoló munkás december 3-án ismét dolgozni kezdett, miután a gyár vezetősége ígéretet tett 8 elbocsátott munkás visszavételére és arra, hogy megtartják a bérmegállapító bizottság határozatát. PIL Rend. ir. 651. f. 2. cs. VII. res. 1936—7—12665., 489/255/1936.

A dolgozatban használt állandó rövidítések:

AH	Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Sectio Historica
Bal. össz.	Baloldali összesítő
Csmfh	Csongrád megye forradalmi harcosainak életrajzi gyűjteménye. Szeged, 1973.
CsmL 1.	Csongrád megye 1. sz. Levéltára, Szeged
Cs. M. 1938.	Csongrád vármegye. Bp. 1938.
Dm.	Délmagyarország
Fpi	Szeged város főispánjának iratai
Fpi B.	Szeged város főispánjának bizalmas iratai
Fpi Lev.	Szeged város főispánjának levelezései
Közgy. jkv.	Szeged város Törvényhatósági Bizottságának jegyzőkönyve
MFMT II.	A magyar forradalmi munkásmozgalom története. II. Bp. 1967.
Monográfia	Kiss Ferenc—Tonelli Sándor—Sz. Szigethy Vilmos: Szeged. Bp. 1927.
MStÉvk	Magyar Statisztikai Évkönyv
MStSzem	Magyar Statisztikai Szemle
Népszámlálás 1930.	Az 1930. évi népszámlálás
PIL	A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága Párttörténeti Intézetének Levéltára
Pmi	Szeged város Polgármesteri Hivatalának iratai
Pmi E.	Szeged város Polgármesteri Hivatalának iratai. Elnöki iratok
Pmi E. B.	Szeged város Polgármesteri Hivatalának iratai. Elnöki bizalmas iratok
Rend. ir.	Rendőrségi iratok
Stat. Zsebk.	Magyar Statisztikai Zsebkönyv
SzDP Ti	Szociáldemokrata Párt Országos Titkárságának iratai
SzeSz	Szegedi Szemle
Szi	Szakszervezeti iratok

FÜGGELÉK

Vállalatok és segédszemélyzetük Szegeden 1930-ban

Ipari főcsoport	20-nál kevesebb segéddel dolgozó vállalat		20-nál több segéddel dolgozó vállalat	
	váll.	segéd	váll.	segéd
Vas- és fémipar	261	282	3	76
Gépgyártás és közlekedési eszközök gyártása	215	373	3	206
Kő-, föld-, agyag-, azbeszt- és üvegipar	41	75	3	128
Fa- és csontipar	298	365	8	401
Bőr-, sörte-, szőr-, tollipar	36	26	3	204
Fonó- és szövőipar	96	111	8	1580
Ruházati ipar	1759	1542	5	198
Papírosipar	15	48	—	—
Élelmezési- és élvezeti cikkek gyártása	338	640	9	784
Vegyészeti ipar	7	20	2	298
Építőipar	283	327	2	137
Sokszorosító- és műipar	66	145	2	70
Szállodaipar (vendéglátó- és kávéipar)	291	312	4	146
Egyéb, ismeretlen fogl.	5	—	—	—

ПОЛОЖЕНИЕ РАБОЧИХ, ИХ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ И ПОЛИТИЧЕСКАЯ БОРЬБА ВО ВРЕМЯ ПРАВИТЕЛЬСТВА ГЁМБЁША

В Сегеде, в то время, о котором идёт речь наряду с крестьянством наиболее многочисленным общественным слоем был рабочий класс. Число рабочих составляло примерно 13—14 тысяч. Процент самостоятельных ремесленников и тех, кому они давали работу, был всё ещё достаточно высок (60—70%).

В первой половине 30 годов число сегедских рабочих снова увеличивается. Основной рабочей силой для сегедской промышленности и ремёсел всё ещё служила многотысячная армия безработных. Широко применялся женский труд, особенно в текстильной промышленности. Реальный заработок рабочих уже в первое десятилетие контрреволюционного периода понизился по сравнению с годами первой мировой войны. В годы кризиса заработки упали, в период же после кризиса остались на этом низком уровне. Это было тяжёлым ударом по промышленным рабочим, т. к. цены на сельскохозяйственные продукты к середине 30 годов значительно поднялись. Рабочий день как на заводах, так и в мастерских был очень длинным, работали обычно 10—11 часов, но бывало, что работа длилась и по 14—16 часов в день. Рабочие почти не имели никакой доли в социальных обеспечениях, условия работы были тяжёлыми и нездоровыми. К этому присоединялся ещё страх оказаться уволенным и бесчеловечное обращение с рабочими.

Но всё-таки, основной проблемой этих лет была безработица. Количество безработных было наиболее большим в годы экономического кризиса, но и в середине 30 годов превышало 4000.

Рабочие селились в квартирах-подвалах города, в верхнем городе, в районе Рокуш и в Мораварош, а также в районах, находящихся за дамбой. Предместье представляло собой картину запустения. Улицы здесь были пыльные, не было канализации. Осенью и зимой вода и грязь покрывали дороги. Не было достаточно питьевой воды, в большинстве мест не было электричества. Много было сырых, нездоровых квартир; только среди городских квартир таких было около 3000. Не более утешительным было и медицинское состояние. Сегед в масштабах страны числился одним из первых по заболеваниям туберкулёзом и детской смертности. Хотя строительство клиник было важным шагом, в деле здравоохранения, этого было мало. Большинству населения не оказывалась социальная помощь.

С углублением кризиса, ростом нищеты росло и недовольство пролетариата и бедняков-крестьян. Руководители города боялись революционно настроенных масс, пытались направить это недовольство по другому руслу. Это было пружиной т. н. „смягчающей положение политики“. Так родились столовые для голодающих, подсобная работа, разные благотворительные акции, которые едва ли облегчали положение, но унижали человека и лили воду на мельницу социальной демагогии.

Значительное влияние на массы, особенно на рабочие круги, имела Социал-демократическая партия, которая являлась скорее левой легальной политической силой. Общественная база СДП в Сегеде была довольно значительной. Партию поддерживали ремесленники, многочисленные служащие частных фирм и интеллигенция.

В Сегеде, безусловно СДП была наиболее организованной политической силой, оказывающей влияние на общественную жизнь. Социал-демократы были во всех частях города и вели активную политическую деятельность, но они не уделяли достаточного внимания организации населения окраин и работе на хуторах.

Социал-демократы организовывали многочисленные политические и культурные мероприятия в целях укрепления связей с массами. Ораторы выступали по вопросам внешней и внутренней политики, а также местной политики, выступали против правительства, осуждали поправление. Не раз они с предложениями к руководителям города, выступая в защиту интересов работающих.

Органически примыкали к Социал-демократической партии профсоюзы. В Сегеде были местные организации Союза венгерских строителей, Союза рабочих деревообделочной промышленности, Союза текстильщиков, Союза кожевников, Объединения книгопечатников, Союза служащих частных фирм. Все местные профсоюзы объединялись Комитетом Профсоюзов. Социал-демократы стремились организовать женщин и молодёжь. Политическое просвещение среди женщин сопровождалось и широкими культурными мероприятиями. Работу молодёжи организовывала сегедская группа Комитета молодёжи страны. Коммунисты оказывали большое влияние на молодых рабочих. Большую роль играла в деле воспитания рабочих в революционном духе спортивное и культурное движение. Социал-демократическая партия испытывала на себе полицейский произвол. Для деятельности Социал-демократической партии была характерна некоторая двойственность. Это отлично видно на примере той политической линии, которую проводило большинство руководителей партии, и которая была соглашательской и предающей интересы рабочего класса; в то же время, существование легальной рабочей партии было положительным фактом и открывало определённые возможности для революционной работы среди масс.

Настоящей, сознательной революционной организацией была Коммунистическая партия, члены которой, используя и легальные возможности, боролись против фашизма, против власти капитала. В то же время они продолжали и организованную нелегальную деятельность.

Организованный рабочий класс в данный период многочисленными конкретными акциями продемонстрировал свою революционную готовность. В конце 1932 — в 1933 году в связи с некоторым улучшением экономического положения, а также в результате влияния демагогических реформ правительства Гёмбеша наблюдается спад рабочего движения. Но с наибольшим размахом развёртывается борьба рабочих в последующие за этим годы. В конце 1933 года происходят забастовки пекарей и сапожников. В 1934 году в результате борьбы строительных рабочих Комитет профсоюза и Союз работодателей заключили коллективный договор со строительной промышленностью. Много и других, в основном экономических, стачек происходило в этом году.

В 1935—36 годах размах рабочего движения не ослабевает. Центральными вопросами почти всех забастовок были заработная плата и 48-часовая рабочая неделя. В стачках 1936 г. руководящая роль принадлежала коммунистам.

В это время коммунисты и близко стоящие к ним революционно настроенные левые социал-демократы работали в профсоюзах.

КМП, несмотря на полицейские преследования, добилась больших успехов. Коммунистические идеи нашли благодатную почву прежде всего в среде молодёжи.

Решительные выступления рабочего класса во многом способствовали тому, что приерженцы тотальной фашистской диктатуры и в Сегеде в середине десятилетия были потеснены.

András Hegyi

DIE LAGE DER ARBEITERSCHAFT, IHRE WIRTSCHAFTLICHE UND POLITISCHE KÄMPFE ZUR ZEIT DER GÖMBÖS-REGIERUNG

In der behandelten Periode bildete die Arbeiterschaft die bedeutendste Gesellschaftsschicht in Szeged. Die Gesamtzahl der Arbeiterschaft in Szeged war um 13—14 000. Die Proportion der Kleingewerbetreibenden und die der von ihnen Beschäftigten war mit 60—70% noch immer ziemlich hoch. In der ersten Hälfte der 30-er Jahre nimmt die Zahl der Arbeiterschaft in Szeged wiederum zu. Die bedeutendste Arbeitskräftereserve der Fabrikindustrie bzw. der Kleingewerbe bildete noch immer die Masse der Tausende von Arbeitslosen. Die Arbeitskraft der Frauen wurde in weiten Kreisen, hauptsächlich in der Textilindustrie benutzt. Der nominelle Lohn der Arbeiter sank schon im ersten Jahrzehnt der gegenrevolutionären Zeitperiode im Verhältnis zur Zeit des ersten Weltkrieges. Während der Krise sind die Löhne stark gesunken, nach der Krise wurden sie aber an einem niedrigen Niveau stabilisiert. Dies belastete die Industriearbeiter umso mehr, da die Preislage der Agrarprodukte zur Mitte der 30-er Jahre bedeutend stieg. Die Arbeitszeit in den Fabriken und kleinen Werkstätten war gleichmäßig sehr lang, im allgemeinen arbeiteten die Arbeiter 10—11, manchmal aber auch 14—16 Stunden. Die Arbeiter haben soziale Leistungen kaum genossen, die Arbeits- und Sanitätsverhältnisse waren schlecht. Dazu kam noch die Furcht vor Entlassung und die Mißhandlung der Arbeiter. Doch hatten diese Jahre die Arbeitslosigkeit als schwerstes Problem. Die Zahl der Arbeitslosen war zur Zeit der Wirtschaftskrise die höchste, ihr Zahl blieb aber auch zur Mitte der 30-er Jahre über 4000. Die Wohnungen der Arbeiter befanden sich in den Souterrainwohnungen des Stadtzentrums, in Rókus, in Móraváros, sowie in den der Wohnsiedlungen außer dem Kreisschutzdamm. Die Vorstädte und Siedlungen zeigten ein vernachlässigtes Bild. Die Straßen waren staubig und es gab kein Kanalsystem. Im Herbst und im Winter waren die Straßen mit Wasser und Schlamm bedeckt. Es war Mangel an gutem Trinkwasser und an den meisten Stellen gab es keine Stromleitung. Es gab weiter kein Sanitätssystem. Die Mehrheit der Wohnungen waren auch im Stadtzentrum naß und gesundheitsschädlich. Die Situation der Sanitätsverhältnisse zeigten auch kein günstiges Bild. Bezüglich der Tuberkulose und der Säuglingssterblichkeit zählte Szeged zu den ersten Städten im Lande. Obwohl der Bau der Kliniken einen wichtigen Schritt in der Entwicklung des Sanitätswesens bedeutete, war es doch nicht genügend. Die soziale Versorgung eines großen Teils der Bewohner hat damit nicht Schritt gehalten. Durch die Vertiefung der Krise und der Steigerung der Misère wuchs auch die Unzufriedenheit des Proletariats und des armen Bauerntums. Die Führer der Stadt hatten Angst vor der revolutionären Stimmung der Massen, sie versuchten irgendwie die Unzufriedenheit zu vermindern. Das war ein Grund für ihre sog. notvermindernde Tätigkeit. So entstanden die Volksküche, die Notstandsarbeit; verschiedene Wohltätigkeitsaktionen die das Elend kaum ertragbarer gemacht haben, waren aber dafür demütigend und das Wasser auf die Mühle der sozialen Demagogie trieben. Die Sozialdemokratische Partei, die am meisten linke legale Kraft, hatte einen bedeutenden Masseneinfluß auf die Arbeiterschaft. Die gesellschaftliche Base der Sozialdemokratischen Partei war in Szeged bedeutend. Es waren Kleingewerbetreibende, zahlreiche Privatbeamten und auch die Intelligenz der Partei, beihilflich. In Szeged bildete zweifelsohne die Sozialdemokratische Partei den am besten organisierten politischen Kraft, um konnte so eine fortlaufende Organisationsform pflegen. Die Sozialdemokraten waren in allen Teilen der Stadt anwesend und übten eine politische Tätigkeit aus. Sie hatten aber keine entsprechende Sorge um die Organisierung der Einwohner der Vorstädte oder um die Gehöftsarbeit. Die Sozialdemokraten haben im Interesse der Verstärkung der Beziehungen mit den Massen zahlreiche politische, kulturelle Veranstaltungen organisiert. Die Redner beschäftigten sich in ihren Vorträgen mit innen- und außenpolitischen sowie mit gemeindepolitischen Fragen, traten gegen die Regierung auf, und verurteilten die Rechtsverschiebung. Im Interesse der Arbeiter haben sie den Führern der Stadt nicht einmal konstruktive Vorschläge gemacht. Die Gewerkschaftsbewegung verknüpfte sich organisch mit der Sozialdemokratischen Partei. Auch in Szeged hatten der Landesbund Ungarischer Bauarbeiter, Bund der Holzarbeiter, Bund der Textilarbeiter, Bund der Arbeiter der Lederindustrie, die Vereinigung der Arbeiter der Buchdruckerei und der Bund der Privatbeamten eine örtliche Organisation. Die verschiede-

nen örtlichen Gewerkschaften waren durch die Gewerkschaftskommission zusammengehalten. Die Sozialdemokraten versuchten die Frauen und die Jugend zu organisieren. Die politische Aufklärungsarbeit unter den Frauen wurde durch schwunghafte kulturelle Tätigkeit lebendiger gemacht. Die Jugendarbeit erfolgte in der Szegeder Gruppe der Landeskommission der Jugend. Bedeutenden Einfluß hatten die Kommunisten unter den Jungarbeiter. In der revolutionären Erziehung der Arbeiterschaft spielten die Kultur- und Sportbewegungen für Arbeiter eine durchaus wichtige Rolle. Die Sozialdemokratische Partei war der Willkür der Polizei ausgesetzt. Für die Arbeit der Sozialdemokratischen Partei ist eine gewisse Zwiespalt charakteristisch. Das manifestiert sich klar bei der Mehrheit der Parteiführer in ihrer im Landesmasstab gefolgt, verräterischen, die Interessen der Arbeiter verletzenden Linienführung; das Existieren einer legalen Partei war zugleich vorteilhaft, sicherte eine gewisse Möglichkeit zu den Revolutionsarbeiten unter den Massen. Den wirklich bewußten, revolutionären Kraft bedeutete die Kommunistische Partei, deren Mitglieder die legale Möglichkeit ausnützend gegen den Faschismus und die kapitalistische Unterdrückung kämpften. Sie haben aber auch eine illegale Tätigkeit in organisierter Form geführt. Die organisierte Arbeiterschaft hat zu dieser Zeit ihre revolutionäre Entschiedenheit in zahlreichen, konkreten Aktionen erwiesen. Am Ende des Jahres 1932 und im Jahre 1933 infolge der verhältnismäßigen Verbesserung der wirtschaftlichen Lage ebenso wie auf die Wirkung der Reformdemagogie der Gömbös-Regierung ist noch eine „Ebbe“, eine Verminderung in der Arbeiterbewegung festzustellen. Mit umso größerem Kraft hat sich aber der Kraft der Arbeiter in den folgenden Jahren entfaltet. Ende 1933 streikten die Bäcker und die Schuhmacher. Als Ergebnis des Kampfes der Bauarbeiter im Jahre 1934 haben die Gewerkschaftskommission und der Verband der Arbeitgeber in der Bauindustrie einen Kollektivvertrag geschlossen, es gab noch zahlreiche, in erster Reihe wirtschaftliche Streiks in diesem Jahr. Auch in den Jahren 1935—36 vermindert sich die Kampfbegierde der Arbeiterschaft nicht. Im Mittelpunkt beinahe jedes Streiks standen der nominelle Arbeitslohn und die 48stündige Arbeitswoche. Im Streik des Jahres 1936 ist die kommunistische Führung vorherrschend. In dieser Zeit arbeiteten die Kommunisten und die ihnen nahestehenden, revolutionär denkenden Linkssozialdemokraten in größerer Zahl in den Gewerkschaften. Die Kommunistische Arbeiterpartei hat trotz der beispiellosen Verfolgung der Polizei bedeutende Erfolge erreicht. Die kommunistischen Ideen fanden vor allem in der Reihe der Jugend günstige Aufnahme. Der entschiedene Auftritt der Arbeiter hat dazu bedeutend beigetragen, da die Anhänger der totalen faschistischen Diktatur zur Mitte des Jahrzehntes auch in Szeged zurückgedrängt wurden.

TARTALOM

1. A munkásosztály gazdasági helyzete.....	4
2. Szociáldemokraták és kommunisták a szegedi munkásmozgalomban	27
3. Gazdasági és politikai küzdelmek	52
A dolgozatban használt állandó rövidítések	62
Függelék	63